

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo katedra

Živilė Rutkauskaitė

Socialinio darbo studijų programa
Magistro darbas

**Moterų socialinė-ekonominė situacija
Lietuvos kaime**

Darbo vadovė: dr. Daiva Skučienė

Vilnius 2009

TURINYS

Santrauka	3
Summary.....	4
ĮVADAS	5
1. MOTERŲ GYVENIMO KAIME YPATUMAI	7
1.1. Gyvenimo kaime socialiniai-ekonominiai aspektai.....	7
1.2. Lietuvos kaimo socialinė infrastruktūra	11
1.3. Kaimo plėtros poveikis socialiniam bendruomenės gyvenimui	12
2. ŠEIMOS IR DARBO DERINIMO GALIMYBĖS	16
3. PROFESINĖ KARJERA IR UŽIMTUMAS.....	20
4. MOTERŲ SOCIALINĖS ATSKIRTIES APRAIŠKOS KAIME.....	25
4.1. Socialinės atskirties samprata.....	25
4.2. Socialinės atskirties priežastys	27
5. TYRIMO METODIKA	32
6. REZULTATŲ APTARIMAS IR APIBENDRINIMAS	35
6.1. Bendrosios respondentų charakteristikos	35
6.2. Širvintų rajono kaimuose gyvenančių moterų socialinė-ekonominė situacija	36
6.3. Socialinės atskirties apraiškos Širvintų rajono kaimuose gyvenančių moterų tarpe	56
6.4. Kaime gyvenančių moterų socialinės-ekonominės situacijos gerinimo galimybės	60
IŠVADOS	63
LITERATŪRA	65
PRIEDAI	68

Moterų socialinė-ekonominė situacija Lietuvos kaime

Santrauka

Šiame magistro darbe atkreipiamas dėmesys į moterų situaciją teritoriniu aspektu, t. y. į kaimo vietovėse gyvenančias moteris. Gyvenimas kaime turi tam tikrą specifiką: nors kaime mažesnė oro tarša, vaizdingesnis kraštovaizdis, platesnė erdvė, visgi šioms vietovėms būdinga prastesnė socialinė infrastruktūra, mažesnės profesinės karjeros ir užimtumo galimybės, labiau komplikotas susisiekimas ir pan. Kaimo moterų tema dar nėra plačiai išnagrinėta mokslinėje literatūroje, tad pateikiami duomenys yra nepakankamai išsamūs, gana fragmentiški. Dažniausiai minimas gilesnis kaimo moterų skurdas, prastesnės gyvenimo sąlygos, didesni darbo krūviai, pasyvesnis dalyvavimas socialinėje bei kultūrinėje veikloje, didesni jaunų, labiau išsilavinusių moterų migracija į miestą. Dėl šių priežasčių kaime gyvenančioms moterims kyla didesnis pavojus atsidurti socialinėje atskirtyje.

Pagrindinis darbe keliamas tikslas – išanalizuoti Širvintų rajono kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją atskleidžiant socialinius-ekonominius veiksnius turinčius didžiausią poveikį kaimo moterų padėčiai bei labiausiai sąlygojančius socialinę atskirtį. Siekiant įgyvendinti iškeltą tikslą Širvintų rajone buvo vykdomas tyrimas apklausiant kaime gyvenančias darbingo amžiaus moteris. Apklausiai atlikti buvo sudaryta anketa. Siekiant išsiaiškinti kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją buvo naudojami 7 ją charakterizuojantys veiksniai: užimtumas, pajamų struktūra, santuokinė padėtis, išsilavinimas, gyvenimo sąlygos, dalyvavimas visuomeninėje veikloje, politinis aktyvumas. Naudoti tyrimo metodai – anketinė apklausa ir pakartotinė statistinių duomenų analizė.

Tyrimo rezultatai atskleidė kaimo moterų socialinės-ekonominės situacijos priklausomybę nuo kaimiškosios teritorijos savitumo. Pastebėtas nedarbingų kaimo moterų nuosaičius prisitaikymas gyventi turint prastesnes gyvenimo sąlygas. Kartu išryškėjo besikeičianti tradicinės šeimos samprata, mažesnė šeimos, kaip vertybės svarba kaimo vietovėse gyvenančioms moterims, o tuo pačiu ir šeimos, kaip gerovės šaltinio silpnėjimas. Nepaisant kaimo bendruomenių vystymo bei plėtros iniciatyvų, kaimo moterų dalyvavimas šioje veikloje vis dar yra gana pasyvus. Tačiau visgi daugiau nei pusei moterų aktualūs socialinio gyvenimo klausimai ir jų sprendimas: jos domisi politika, o tai labiausiai priklauso nuo jų išsilavinimo ir amžiaus. Tyrimo rezultatai parodė, kad didžiausią tikimybę atsidurti socialinėje atskirtyje turi tos kaimo moterys, kurios neturi pakankamai pajamų, nuosavo būsto ir neužsiima jokia ekonominiu ar socialiniu atžvilgiu vertinga veikla. Apibendrinus rezultatus paaiškėjo, kad išsilavinimas – bene svarbiausias veiksnys, nemaža dalimi lemiantis kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją.

Socio-Economic Situation of Women in Countryside of Lithuania

Summary

This master's dissertation is focused on the situation of women from the territorial point of view, therefore women living in rural areas are emphasized here. Life in such areas has its own particularity: air pollution is extended to a lesser degree, landscape is more picturesque and wider spread of nature – all those factors are typical of countryside. On the other hand, worse social facilities, less employment and career possibilities, complicated means of communication are more applicable in rural than in urban areas. The subject of rural women is not fully explored in scientific literature yet that's why given information is not enough circumstantial and quite fragmentary. Topical issues usually dealt are poverty among rural women, bad living conditions, high workload, passive participation in social and cultural activities, increased young and educated women migration to cities. Because of these reasons women living in rural areas are facing a bigger probability to experience social exclusion.

The main objective in this dissertation is to analyze socio-economic situation of rural women in Širvintos region revealing socio-economic factors which have a big impact on situation of rural women and determine a social exclusion. With the view of implementation of proposed object, there was an empirical research carried out and employable rural women were polled in Širvintai region. There was a questionnaire made to carry out the survey. To find out the socio-economic situation of rural women there was used 7 characteristic features: employment, structure of income, marital status, education, living conditions, participation in public life, political activity. Used methods of research are questionnaire survey and secondary data analysis.

Results of the analysis revealed socio-economic situation of rural women which is dependent on the peculiarity of rural area. There was noticed a restraint adaptability of rural women to live in worse living conditions. At once, the changing conception of traditional family, less significance of family as a value for women living in rural areas and the suppression of family as a source of welfare has shown up. Despite the development of country communities and initiatives of expansion, rural women's participation in such activities is still quite passive. However, more than a half of women are interested in social life issues and its solution: they take an interest in politics and it mostly depends on their education and age. As the results of research have shown, rural women who do not have snug income, own house and do not engage in a rewarding social or economic activity, they have the biggest probability to be the part of social disjuncture. In summary of the results it became evident that education is probably the most important factor which has a big influence on socio-economic situation of rural women.

Magistro darbas sudarytas iš 4 pagrindinių skyrių.

Pirmame skyriuje analizuojant teorinę literatūrą apžvelgiama bendra kaime gyvenančių moterų socialinė-ekonominė situacija remiantis išskirtais veiksniais. Išsamiau tiriama kaimo socialinė infrastruktūra bei nagrinėjamas socialistinės santvarkos poveikis šiandieną vykdomai kaimo plėtrai bei bendruomeniniam žmonių gyvenimui.

Antrasis skyrius skirtas dviems svarbiausių moterų gyvenimo sričių – šeimai ir darbui, kurios yra itin susijusios tarpusavyje. Atsiradę pokyčiai vienoje šių sferų neretai lemia atitinkamus pakitimus kitoje. Nors moterims tradiciškai būdinga stipri orientacija į šeimą, visgi paskutiniu metu darbas moterų gyvenime įgyja vis didesnę reikšmę. Dėl to randasi naujos šeimyninių santykių formos. Šių dviejų sričių derinimas tampa itin svarbiu tiek pačių moterų, tiek valstybinės politikos objektu, tad aptariamos šeimos ir darbo derinimą skatinančios politikos priemonės.

Trečioje dalyje analizuojamos kaime gyvenančių moterų užimtumo ir profesinės karjeros galimybės. Specifinės kaimo gyvenimo sąlygos neretai apsunkina tiek išsilavinimo įgijimą, tiek darbo paiešką, kas ilgainiui tampa kliūtimi siekiant sėkmingos profesinės karjeros. Čia taip pat bus aptariamos alternatyvios kaimo moterų užimtumo galimybės.

Kitame skyriuje didesnis dėmesys skiriamas socialinės atskirties paplitimui kaimo vietovėse. Apibrėžiama šio reiškimo samprata remiantis įvairių autorių mintimis, išskiriamos pagrindinės socialinę atskirtį sąlygojančios priežastys.

Penktoje darbo dalyje aprašoma Širvintų rajono darbingo amžiaus kaime gyvenančių moterų socialinės-ekonominės situacijos tyrimo metodika.

Šeštasis skyrius apima atlikto empirinio tyrimo rezultatų aptarimą ir apibendrinimą. Remiantis anketinės apklausos duomenimis čia atskleidžiama kaimo moterų socialinė-ekonominė situacija, išryškinami didžiausią įtaką jai turintys veiksniai. Taip pat analizuojamas socialinės atskirties reiškimo paplitimas Širvintų rajone, pateikiami pagrindiniai jį labiausiai lemiantys faktoriai.

Magistro darbą baigia apibendrintos išvados bei pasiūlymai.

Rašydama darbą susidūriau su viena problema – žema respondentų motyvacija pareiškiant savo nuomonę. Tačiau susilaukiau daug geranoriškos Širvintų darbo biržos, Širvintų rajono savivaldybės administracijos Socialinių paslaugų centro bei visų seniūnijų administracijoje dirbančių darbuotojų pagalbos apklausiant 226 kaime gyvenančias moteris. Tad reiškiu Jiems nuoširdžią padėką talkinant tyrimo duomenų rinkimo procese.

1. MOTERŲ GYVENIMO KAIME YPATUMAI

1.1. Gyvenimo kaime socialiniai-ekonominiai aspektai

Vykstant ekonominiams-socialiniams pokyčiams, nepriklausomybės laikotarpiu pakito Lietuvos kaimo gyventojų gyvenimo būdas, jų socialinė padėtis. Jaunesni ir iniciatyvesni greitai prisitaikė prie naujų sąlygų, kitiems – iškilo problemų. Taigi vienu ekonominė padėtis pablogėjo, kitų – pagerėjo. Lietuvos kaimas vis sparčiau prisitaiko prie kintančios ekonominės ir socialinės aplinkos. Tačiau pokyčius stabdo ne itin palanki demografinė situacija, infrastruktūros, kaimo gyventojų švietimo, užimtumo, socialinės apsaugos problemos.

Pranešimo projekte dėl moterų padėties Europos Sąjungos kaimo vietovėse Christa Klač (2007) akcentuoja minėtas kaimo vietovių problemas išskirdama moterų (lyties) tematiką ir atkreipia dėmesį, kad vaikų ir kitų priežiūros reikalingų asmenų priežiūra dažnai tenka moterims. Moterys pasirenka tokias darbo valandas, kad galėtų vykdyti savo priežiūros išpareigojimus, o tai turi neigiamą trumpojo ir ilgojo laikotarpio padarinių jų karjerai, pajamoms ir pensijai. Tą patį galima pasakyti ir apie miestų teritorijas, bet jose infrastruktūra geresnė ir atstumai paprastai trumpesni, nes viskas daugiau centralizuota. Christa Klač pažymi, kad dėl tokios padėties daugelyje vietovių nesustoja migracija – ypač jaunimo ir aukštos kvalifikacijos žmonių. Išvykstančiųjų daugumą sudaro moterys, ir tai daro neigiamą poveikį kaimo vietovių socialiniam gyvenimui ir ekonomikai. Be to, dėl moterų migracijos mažėja namų ūkių. Labai nukentėjo socialinės infrastruktūros institucijos ir visuomenei svarbios paslaugos. Vidutinės trukmės ir ilgalaikiam šių regionų vystymuisi pavojų kelia ne tik gyventojų netektis, bet ir daug mažesni gimstamumo rodikliai. Ch. Klač (2007) atkreipia dėmesį į problematišką kaimo moterų situaciją ir pabrėžia, kad reikia ugdyti visuomenės sąmoningumą nepalankios kaimo vietovėse gyvenančių moterų padėties klausimu.

1996 metais Centrinės ir Rytų Europos šalyse buvo atliktas tyrimas siekiant išnagrinėti socialinę-ekonominę kaimo moterų situaciją pereinamuoju (valstybinės santvarkos pertvarkų) laikotarpiu. Kaimo moterų socialinė-ekonominė situacija buvo atskleista remiantis tam tikrais veiksniais: užimtumu, pajamų struktūra, šeimynine padėtimi, išsilavinimu, gyvenimo sąlygomis, dalyvavimu visuomeninėje veikloje, politiniu aktyvumu (Petrin, 1996). Tyrimo duomenys parodė daugybę problemų, su kuriomis susiduria kaimo moterys minėtose valstybėse, t. y. nedarbas, mažos pajamos, žemas išsilavinimo lygis, mokymo bei namų ekonomikos, verslumo žinių stoka, dideli krūviai tiek darbe, tiek namų ruošoje, laisvo laiko stoka (nustatyta, kad vyrai jo turi daugiau), piktnaudžiavimas alkoholiu, prastas sveikatos ir socialinių paslaugų prieinamumas, namų įrangos bei paslaugų stoka, neteisinga mityba ir prasta sveikata, nepakankamai išplėtoti kaimų socialinė

infrastruktūra, socialinė izoliacija, socialinės ir kultūrinės veiklos trūkumas, žemas kaimo moterų socialinis statusas ir paplitusi nuomonė, kad moterims nepriimta dalyvauti viešajame kaimo gyvenime, tradicinis darbo šeimoje pasiskirstymas ir moterų ekonominė priklausomybė nuo vyrų, moterų nepasitikėjimas savimi bei savo sugebėjimais, kaimo vietovių depopuliacija, ypatingai pasireiškianti jaunų kaimo moterų emigracija.

Gyvenimo kaime socialinių-ekonominių aspektų ypatumus atspindi pačios teritorijos savitumas. Kaimo vietovė – tai teritorija, kurioje dominuoja natūrali gamtinė aplinka, o gyventojams būdinga nedidelė koncentracija. Pagal Lietuvos administracinį-teritorinį suskirstymą kaimo vietovėms priskiriami įvairaus tipo kaimai ir miesteliai. Kaimo gyvenamųjų vietovių savita socialinė ir kultūrinė infrastruktūra lemia joms būdingą gyvenseną, santykius, regioninę kultūrą (Melnikienė ir kt., 2005). Šiame darbe bus remiamasi Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programoje (LRŽŪM, 2007, p. 4) naudojamu kaimo vietovės apibrėžimu: „Kaimo vietovė – kaimas, miestelis ar miestas, kurio gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst. išskyrus savivaldybės centrą“.

Kaimo ūkio transformacija. Šiandieninę Lietuvos kaime gyvenančių moterų situaciją daugiausia lėmė istoriniai ir ekonominiai veiksniai. Pereinant į rinkos ekonomiką, dauguma kolektyvinių ūkių buvo sugriauti ir buvo sukurta daug privačių smulkių ūkių. Dabartiniame kaime vyrauja smulkūs ūkiai, neturintys žemės ūkio technikos, jiems neprieinamos mažaprocentinės paskolos, todėl jiems yra sunku, o kartais ir neįmanoma konkuruoti rinkos ekonomikos sąlygomis. Tokiuose ūkiuose vyrauja žemas darbo pasidalijimas, tad moterys yra priverstos dirbti sunkų fizinį darbą. Dėl šios priežasties kaimo vietovėse didėja nepasiturinčių šeimų skaičius, didžioji dauguma kaimo gyventojų yra pagyvenę žmonės (pensininkai), tuo tarpu jaunimas išvyksta iš kaimo ieškodami geresnių galimybių.

Demografinė situacija. 2009 metų pradžioje Lietuvos kaime gyveno vienas trečdalis visų šalies gyventojų. Remiantis LR Statistikos departamento duomenimis (2009), kelis pastaruosius dešimtmečius kaime gyvenančių žmonių skaičius nuolatos mažėjo ir tik pastarąjį dešimtmetį mažėjimo tempai stabilizavosi. 2009 m. pradžioje kaime gyveno 1109,5 tūkst. asmenų. Praeito šimtmečio antroje pusėje mažėjant bendram kaimo gyventojų skaičiui, kartu lygiagrečiai krito ir kaimo gyvenančių moterų skaičius. Nuo 898,0 tūkst. 1959 m. kaimo moterų sumažėjo iki 574,3 tūkst. 2008 m., o tai galiausiai sudarė 52 proc. visų kaimo gyventojų. R. Melnikienė ir kt. (2005) teigia, kad dažniausiai į kaimą persikelia gyventi vyresniojo amžiaus žmonės, tuo tarpu jaunesni, 25-29-erių metų amžiaus, ypač moterys, ypatingai įgijusios išsilavinimą, išsikelia iš kaimo. Kaime likusios jaunos moterys nekvalifikuoto darbo dirbti nenori, o kurti savo verslą stokoja ir žinių, ir lėšų. Tad kaimo gyventojai senėja – kas ketvirtas gyventojas vyresnis nei 60 m. Kad kaimo gyventojų mažėjimo ir senėjimo problema svarbi, rodo ir vienas iš Lietuvos Respublikos Žemės

ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymo (Žin., 2002, Nr. 72-3009) principų – migracijos iš kaimo vietovių mažinimas, kadangi tai didina gyventojų senėjimo problemą ir kelia neigiamą poveikį tolesnei kaimo plėtrai.

Nedarbas. Kalbant apie nedarbą, jo lygis Lietuvoje 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį, kaip ir daugelyje Europos valstybių, ėmė didėti. Tai palietė tiek miesto, tiek kaimo gyventojus. Per 2008 m. spalio – gruodžio vyrų nedarbas augo ypač sparčiai ir pralenkė moterų nedarbo rodiklį. Lietuvos darbo biržos 2009 m. kovo 31 d. duomenimis¹, moterys sudarė 42,2 proc., o vyrai - 57,8 visų registruotų bedarbių. Beveik kas trečias registruotas darbo biržoje bedarbis gyveno kaimo vietovėse. Tačiau išlieka neatmesta galimybė šie duomenys neatspindi realios situacijos, kadangi ne visi kaimo gyventojai registruojasi darbo biržoje, nes turi neregistruotus pagalbinius ūkius.

Išsilavinimas. Kaip teigia I. Averjanovaitė (2007) daugiau nei penktadalis (23 proc.) kaimo gyventojų turėjo tik pradinį išsilavinimą, panašiai tiek (po 21 proc.) – pagrindinį ir vidurinį. Anot autorės, žemas kaimo gyventojų išsilavinimo lygis neatitinka vis didėjančių šiuolaikinės visuomenės reikalavimų – trūksta profesinių ir vadybos žinių, verslumo gebėjimų. Tokia situacija lemia lėtą mokslo pasiekimų ir inovacijų diegimą žemės ūkyje bei neužtikrina ekonominio augimo. Šie negatyvūs reiškiniai tiesiogiai liečia kaimo gyventojų materialinę gerovę, vartojimo lygį, gyvenimo kokybę ir kt. (Averjanovaitė, 2007). Kaimo gyventojų išsilavinimo lygis yra žemesnis nei miesto gyventojų. Kaimo žmonės yra mažiau pasiruošę užsiimti verslu, konkurencinga žemės ūkio veikla arba dirbti kitose ūkio šakose. Mokymosi visą gyvenimą principas taikomas 25-64 metų amžiaus asmenims, tačiau ši iniciatyva, nors ir stiprėjanti, kaime vis dar yra pasyvesnė nei mieste.

Darbinės veiklos pobūdžio kaita. Atkūrus nepriklausomybę, planinę ekonomiką keitė rinkos ekonomika, o valstybinę ir kolūkinę nuosavybę – privati. Labai daug kaimo gyventojų vertėsi žemės ūkiu, kuris buvo pažai produktyvus, tad iš gaunamų pajamų išgyventi buvo labai sunku. Šiai dienai darbo rinkoje šiuo atžvilgiu pastebėta teigiamų tendencijų: vis daugiau kaimo gyventojų pereina į paslaugų sektorių (2003 m. – 54 proc., 2008 m. – 61,6 proc.) ir ištraukia į alternatyvią veiklą, o tai labai svarbu siekiant sumažinti kaimo gyventojų priklausomybę nuo žemės ūkio.

Statistikos departamento duomenimis, 2008 metais žemės ūkio sektoriuje dirbo 7,9 proc. šalies gyventojų (palyginimui – 2003 m. 17,9 proc.). 2007 m. atliktas Žemės ūkio struktūros tyrimas (Statistikos departamentas, 2008) atskleidė, kad iš visų dirbusiųjų žemės ūkyje 2007 m. 51 proc. sudarė moterys. Labai didelę dalį dirbančiųjų ūkiuose sudaro patys ūkininkaujantieji asmenys ir jų šeimos nariai – net 93 proc.

¹ Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Situacijos/UserDisplayForm.aspx?ID=238&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Eldb%2Elt%2FInformacija%2FDarboRinka%2FPuslapiai%2Fdefault%2Easpx>, [žiūrėta 2009 04 23]

Pajamos ir jų sudėtis. Tai, kad kaimo gyventojų pajamos, nors ir mažiau, bet visgi dar ženkliai priklauso nuo žemės ūkio veiklos, vertinama kaip viena iš kaimo sektoriaus silpnųjų, stabdančių sėkmingą kaimo plėtros strategijos įgyvendinimą. Leidinyje „Lietuvos kaimo raida“ (2005) pažymima, kad natūrinės pajamos iš žemės ūkio daugeliui kaimo šeimų yra viena iš garantijų tam tikram gyvenimo lygiui palaikyti (bent jau apsirūpinti būtiniausiais maisto produktais). Tačiau natūrinės pajamos nesuteikia tokių pasirinkimo galimybių kaip piniginės, todėl riboja kaimo gyventojų poreikių tenkinimą, didina jų ekonominę bei socialinę pažeidžiamumą. Anot I. Averjanovaitės (2007) pajamų nelygybės tarp miesto ir kaimo gyventojų yra pakankamai ryški. Tai patvirtina ir LR Statistikos departamento duomenys²: vidutinės miestiečių disponuojamosios pajamos 2008 m. buvo 1074 litai vienam namų ūkio nariui per mėnesį, kaimo gyventojų – 811 litų. Disponuojamos pajamos kaimo vietovėse yra 24,5 proc. mažesnės nei miestuose. Palyginti su praėjusiais metais, miestiečių disponuojamosios pajamos padidėjo 13,9 procento, kaimo gyventojų – 17,4 procento. Tam didžiausią įtaką mieste turėjo samdomojo darbo pajamų ir socialinių išmokų didėjimas, kaime – samdomojo darbo pajamų didėjimas. Nors miesto ir kaimo gyventojų išlaidos maistui (įskaitant natūrinį suvartojimą) buvo vienodos, mieste jos sudarė 33 procentus visų vartojimo išlaidų, kaime – 40 procentų. I. Averjanovaitė (2007) suformulavo pagrindines miesto ir kaimo gyventojų pajamų nelygybę lemiančias priežastis:

- Didelis nedarbo lygis kaimo vietovėse;
- Žemos pajamos iš žemės ūkio veiklos;
- Žemesnis kaimo žmonių išsilavinimo lygis;
- Kaimo gyventojų amžiaus struktūra.

Tačiau jau pastebimi nežymūs teigiami poslinkiai: gaunamos iš samdomo darbo kaimo gyventojų pajamos didėja, ir tai rodo, kad žmonės pradeda ieškoti alternatyvios veiklos, jei pajamos iš žemės ūkio veiklos jų nebetenkina. Kalbėdama apie pajamų struktūrą I. Averjanovaitė pabrėžia, kad aukštesnį išsilavinimą turinčiose šeimose samdomo darbo pajamos yra vyraujančios, taip pat daugiau pajamų gaunama iš verslo ir kitų šaltinių. Darbo pajamos tokiose šeimose yra pagrindinis pajamų šaltinis. Tuo tarpu žemesnio išsilavinimo šeimose darbo pajamos sudaro tik mažą dalį visų pajamų. Kaime vyrauja senatvės pensijos ir įvairios pašalpos. (Averjanovaitė, 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad kaimo moterys turi santykinai prastesnes sąlygas nei miestietės kurti sau geresnę aplinką ir gyvenimo kokybę. Tą labiausiai atskleidžia žemesnis išsilavinimas, didesnė priklausomybė nuo gana nepelningos žemės ūkio veiklos, mažesnis darbo

² Prieiga per internetą:

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3090101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=5786&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>; [žiūrėta 2009 04 10]

užmokestis ir didesnis socialinių pašalpų poreikis. Visa tai lemia intensyvesnę kaimo moterų migraciją į miestus siekiant didesnių karjeros galimybių ir patogesnių gyvenimo sąlygų.

1.2. Lietuvos kaimo socialinė infrastruktūra

Kaimo socialinė infrastruktūra – tai ekonomikos dalis, susijusi su žmogaus poreikiais ir paslaugų vartojimu. Tai nėra mechaniška skirtingų ekonominės veiklos rūšių objektų visuma, o jų kompleksas, kurio visi elementai turi būti atitinkamo dydžio, optimaliai išdėstyti, kad duotų pakankamai gerą rezultatą (Melnikienė ir kt., 2005). Taigi, labai svarbu apžvelgti kaimo socialinę infrastruktūrą, kadangi tai daro didelę įtaką ten gyvenančių moterų gerovei, geriau iliustruoja jų socialinę-ekonominę situaciją.

Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu kaimo socialinė infrastruktūra nebuvo efektyviai plėtojama, jos būklė visą laiką buvo blogesnė negu miesto. Kaimo socialinės infrastruktūros objektų materialinis aprūpinimas taip pat buvo prastesnis, darbuotojų kvalifikacija – žemesnė (Melnikienė ir kt., 2005). Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų strategijoje (2007) pateikti duomenys atskleidžia, kad nėra nė vieno kaimo, kuriame nebūtų elektros energijos, tačiau dideli skirtumai tarp kaimo ir miesto vietovių išryškėja, kai kalbama apie vandens tiekimą, centralizuoto šildymo sistemas, kanalizacijos vamzdynus ir telekomunikacijų tinklus.

Vandens tiekimas. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų strategijoje (2007) pažymima, kad didelei kaimo gyventojų daliai teikiamas prastos kokybės geriamasis vanduo. Vanduo yra tiekiamas centralizuotai 90-95 proc. miesto ir 20-30 proc. kaimo gyventojų. Arteziniai gręžiniai ir centralizuoto vandens tiekimo sistemos daugelyje kaimo gyvenviečių yra pasenusios ir neatitinka higienos ir aplinkosaugos normų. Kanalizacijos sistemomis naudojasi tik 58 proc. Prasta vandens tiekimo ir kanalizacijos sistemų būklė kelia rimtas ekologines problemas.

Keliai. Nors Lietuvoje gerai išvystytas valstybinės reikšmės kelių tinklas, visgi Lietuvoje vietinės reikšmės viešųjų kelių, kuriais daugiausia naudojasi kaimo gyventojai, būklė neretai yra prasta. Jie neužtikrina greito, patogaus ir saugaus susisiekimo. Žvyrkelių danga ypač pablogėja esant orų permainoms, trūksta lėšų jų taisymui (Melnikienė ir kt., 2005).

Būstas. Būsto kokybę priklauso ne tik nuo vienam namų ūkio nariui tenkančio būsto ploto, kambarių skaičiaus, bet ir nuo būste esančių patogumų. Nors kaimo gyventojai gyvena erdvesniuose būstuose (vienam kaimo gyventojui 2007 metais teko 26,8 m², miesto – 23,2 m²), tačiau kaimo būstų kokybė yra blogesnė nei mieste. Be to, kaimo būstai blogiau aprūpinti komunaliniais patogumais. Namų ūkių tyrimų duomenimis, 2005 metų pradžioje mažiau kaip pusė kaimo gyventojų turėjo centralizuotą vandentiekį, kanalizaciją, centrinį šildymą, atskirą vonią ar dušą.

Leidinyje „Lietuvos kaimo raida“ (2005) teigiama, kad kaimo vietovėse dažnai kelios šeimos dalijasi vienu būstu.

Ugdymo įstaigos. Nuo 1990 metų mažėjo visų tipų kaimo bendrojo lavinimo mokyklų, ypač pradinių ir vidurinių. Kaimo vietovėse sumažėjus ikimokyklinių įstaigų ir pradinių mokyklų skaičiui, didelių problemų kilo jaunoms ir mažas pajamas gaunančioms šeimoms. Vaikų darželių ir mokyklų nebuvimas ar mažėjimas apriboja kaime gyvenančių moterų galimybes dirbti, kadangi nėra kam prižiūrėti vaikų.

Informacinės technologijos. Interneto naudojimas kaime labai priklauso nuo gyventojų pajamų, nes įranga pakankamai brangi, o paslaugų tarifai dideli. Be to, kaimo žmogui naudotis naujomis informacinėmis technologijomis neretai trukdo žinių ir įgūdžių stoka. Visgi padėtis keičiasi. LR Statistikos departamento duomenimis³, per 2007 – 2008 metų laikotarpį ypač išaugo kompiuterių ir interneto paplitimas kaimo namų ūkiuose. 2008 m. pirmąjį ketvirtį asmeninius kompiuterius turinčių namų ūkių dalis kaime buvo 11 procentinių punktų didesnė nei prieš metus (2008 I ketvirtį – 34 proc.), namuose turinčių interneto prieigą – 10 procentinių punktų didesnė (2008 I ketvirtį – 33 proc.). Apsirūpinimas kompiuteriais, interneto naudojimas tiesiogiai priklauso nuo namų ūkio pajamų.

Sveikatos priežiūra. Sveikatos priežiūros paslaugos kaimo gyventojams tampa vis sunkiau prieinamos, nes dalis gydymo paslaugas teikiančių objektų pakeitė savo veiklos pobūdį arba buvo uždarytos. Dauguma nedidelių rajoninių ligoninių buvo reorganizuotos į slaugos ligonines. Dėl didelio atstumo iki medicinos įstaigų ir susisiekimo problemų kaimo gyventojai labiau linkę gydytis namų sąlygomis, o dėl lėšų stokos dalis kaimo gyventojų priversti visai atsisakyti kai kurių jiems būtinų medicinos paslaugų.

Apibendrinant galima teigti, kad kaimo infrastruktūros plėtrai yra skiriama per mažai dėmesio: netobulinama vandentiekio sistema, prastas susisiekimas, mažai renovuojami būstai, ugdymo institucijų nykimas, nepakankamas sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas. Tai yra rimta Lietuvos kaimo vietovių problema, didinanti miesto ir kaimo vietovių atotrūkį, mažinanti kaimiškųjų vietovių patrauklumą bei vietinių gyventojų, tarp jų ir kaimo moterų, geresnės gyvenimo kokybės galimybes.

1.3. Kaimo plėtros poveikis socialiniam bendruomenės gyvenimui

Šių dienų Lietuvoje „visuomenės modernizacija plėtojasi keisdama tradicinius socialinius ryšius ir formuodama naujus visuomeninius santykius“. Bendruomeniniai ryšiai nebesiremia sistemos primestais santykiais, yra laisvanoriškesni. Kaimo žmonių santykiai ypatingi tuo, kad

³ Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2737> [žiūrėta 2009 04 10]

socialinė modernizacija nepanaikina tradicinių santykių, nes gyvendami ribotoje teritorijoje, žmonės yra priversti nuolat bendrauti asmeniškai. Tuo tarpu sovietinė intervencinė gerovės valstybė, grindžiama gamybos sistemos vyravimu, formavo tik vieną sėkmingos kaimo bendruomenės sąlygų grupę – struktūrinės sąlygas, o veikėjo sąlygos buvo užslopintos, todėl sovietinio laikotarpio kaime formavosi savita socialinio sutelktumo forma.“ (Leonavičius, Ozolinčiūtė, 2008, p. 19)

Sovietmečiu vykdyta kolektyvizacija, vienkiemių naikinimas, melioracija skatino savotišką kaimo urbanizaciją. Visos paslaugos buvo telkiamos gyvenvietėse, o prastas susisiekimas iš vienkiemių praktiškai daugumai kolūkiečių nepaliko kitų alternatyvų. Tuometinė vastybinė santvarka ilgainiui lėmė hierarchinį visuomenės susiskaidymą, kuris kartu su biurokratijos stiprėjimu, anot konflikto ir elito teorijų šalininkų, slopino demokratizacijos procesus bei formavo žmonių pasyvumą (Welzel, 2006).

Visa tai turėjo neigiamai paveikti socialinių tinklų ir savitarpio pasitikėjimo plėtrą bei riboti kaimo bendruomenės raidą. Biurokratinės sistemos stiprėjimas silpnina teritorinės bendrijos individų tarpusavio sąveikos svarbą. Sistemos reguliuojamų santykių stiprėjimas neišvengiamai silpnina bendrijai būdingą tiesioginę socialinę sąveiką, stiprina individų atskirumą bei susvetimėjimo jausmą. Silpnėjant teritorinės bendruomenės savarankiškumui, didėja individų ekonominė ir politinė priklausomybė nuo sistemos, todėl silpnėja bendrijos narių galimybės savarankiškai spręsti problemas, sumažina asmens vaidmens svarbą. Be to, sovietinė sistema visas galinčias tarpininkauti tarp individų ir valstybės struktūras laikė savo konkurentais, todėl nerėmė tradicinių savarankiškų ir savanoriškų organizacijų, neformalių prekybos ir amatų tinklų bei visų kitų bendruomenės prisirišimo formų, kurias buvo galima rasti nekomunistinių šalių kaimiškuose regionuose (O'Brien, Patsiorkovski et al. 1996, cit. pgl. Leonavičius, Ozolinčiūtė, 2008). Taigi, atsižvelgiant į pateiktas autorių mintis, galima būtų manyti, jog anuomet vyravusi santvarka pripratino Lietuvos kaimo gyventojus būti priklausomais nuo kitų, susilpnino jų asmeninę iniciatyvą, savarankiškumą ieškant kokybiškesnio gyvenimo galimybių. Tokio išmokto pasyvumo apraiškas kaimo žmonių gyvenime galime stebėti ir šiandien – palyginti mažas politinis aktyvumas, gana menkos iniciatyvos siekiant keisti savojo gyvenimo kokybę.

Pastarąjį dešimtmetį kurį laiką nykusio kaimo plėtrai skiriamas nemenkas dėmesys. Lietuvai tapus Europos Sąjungos (ES) nare, sudaromos palankios sąlygos žemės ir maisto ūkio bei kaimo plėtotei bendroje politinėje ir ekonominėje erdvėje. ES bendroji žemės ūkio politika orientuota į tris pagrindines sektoriaus plėtros kryptis: ekonominės veiklos konkurencingumą, aplinkosaugą ir gyvenimo kokybės gerinimą kaimo gyvenamosiose vietovėse. Remiantis Lietuvos respublikos žemės ūkio ministerijos duomenimis, Lietuva jau įgyvendino:

- Bendrijos Specialiąją pasirengimo stoti į Europos Sąjungą žemės ūkio ir kaimo plėtros programą (SAPARD). Jos tikslas – remti valstybių kandidačių pastangas pasirengti vykdyti bendrą žemės ūkio politiką ir dalyvauti bendrojoje rinkoje.
- Kaimo plėtros 2004-2006 metų planą, kurio tikslas buvo didinti žemės ūkio konkurencingumą, kurti galimybes įvairinti veiklą bei skatinti aplinkosaugą.

Šiuo metų yra įgyvendinama Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa (2007). Ja remiantis siekiama užtikrinti ekonomikos augimą, didinant žemės ūkio, maisto ir miškų ūkio sektorių konkurencingumą, sukuriant galimybių kaimo ekonominei veiklai įvairinti ir gyvenimo kokybei kaimo vietovėse gerinti, kartu puoselėjant žmogiškąsias, gamtines ir kitas kaimo vertybes, mažinant skirtumus tarp miesto bei kaimo ir tarp atskirų regionų.

Minėtų programų ir planų pagrindinis akcentas – žemės ūkis. Reikalavimai paramai gauti dažniausiai būna labai aukšti. A. Poviliūnas (2003) atkreipia dėmesį, kad asmenų, kurie gali juos atitikti, Lietuvos kaime nėra daug. Įvairios strategijos ir programos, skirtos vystyti žemės ūkį, kaimo gyventojus dažniausiai laiko žemės ūkio produkcijos gamintojais, o kaimo plėtros perspektyvas tiesiogiai sieja su žemės ūkio gamyba. Turint galvoje, kad nemaža dalis kaime gyvenančiųjų šeimų yra socialiai remiamos, jų nariai dažnai ilgesnį laiką neturi darbo, verčiasi dirbdami padenius darbus, ar pragyvendami iš natūrinio ūkio, o dauguma esančių ūkininkų neatitinka Europos Sąjungos keliamų reikalavimų, rodo faktą, kad realią paramos naudą gali gauti tik nedidelė Lietuvos kaimo gyventojų dalis. Tokiu būdu A. Poviliūnas (2003, p. 10) iškelia mintį, kad šios „socialinės grupės (daugiau nei penktadalio Lietuvos gyventojų) politinis ignoravimas liudija kaimo, kaip savitos socialinės infrastruktūros, politinę atskirtį“. Dėl to kaimas dažnai atrodo nepatrauklus ir neperspektyvus. Tai savaime suprantama, turi padarinių, virstančių problemomis. Viena iš jų – kaimo gyventojų nusivylimas savo gyvenimo perspektyvomis. Kaip teigia A. Poviliūnas (2003), politinės galios laukas nuolat patvirtina kaimų ir miestelių gyventojų abejones, kad jeigu nesi ES standartus atitinkantis ūkininkas, neturi klestinčio kaimo turizmo verslo, gyventi kaimuose ir miesteliuose nėra perspektyvos. Antras dalykas – nuolat viešai gvildenamos temos, susijusios su struktūriniais fondais, perspektyvaus ūkio dydžiu, ES reikalavimais, naujomis technologijomis yra svetimos kaimo gyventojui ir su jo gyvenimu kaime nesusijusios. Kaimo gyventojų išsilavinimas yra pakankamai žemas, tad atsiradusios naujovės (pvz., verslo plano kūrimas) neretai juos gąsdina, atrodo neįveikiamais iššūkiais. Trečioji problema, susijusi su prislopinta asmenine iniciatyva – laukimas, kad kažkas, t.y. valstybė, viskuo pasirūpins, duos darbo, garantuos socialinę apsaugą. Tai lemia kaime gyvenančių asmenų prisitaikymą prie esamos skurdžios situacijos, gyvenimą šia diena, negalvojant apie rytojų, kas be abejonės stabdo tiek

socialinį, tiek ekonominį kaimo progresą. Susiklosčiusi situacija verčia žvelgti plačiau ir galvoti ne tik apie žemės ūkio plėtrą, bet ir remti kaimo gyventojų aktyvumą.

Siekiant skatinti kaimo žmonių iniciatyvas gerinti savo gyvenimo kokybę, didelis dėmesys skiriamas kaimo bendruomenių kūrimui ir vystymui. Kaime gyvenusiems asmenims tai buvo gana nauja, svetima, nes sovietiniu laikotarpiu bendruomeniniai ryšiai faktiškai buvo sunykę, socialinis sutelktumas rėmėsi prievartine gamybinės sistemos integracija ir asmeninė iniciatyva nebuvo pageidaujama. Šiandieną kaimo vietos iniciatyvas skatina tiek Lietuvos vyriausybė (nuo 2006 m. ji teikia paramą kaimo bendruomenėms ir vietos veiklos grupėms), tiek įgyvendinama programa Leader+. Tai labai aktuali priemonė kaimo vietovių plėtrai, kurios tikslas – sukurti Leader metodiką įgyvendinant teritoriniu pagrindu parengtas integruotas kaimo plėtros strategijas. Uždaviniai: sukurti institucinę struktūrą (vietos veiklos grupes – VVG) ir ugdyti gebėjimus; teikti techninę paramą kaimo vietovių studijų parengimui; teritoriniu pagrindu sukurti integruotas plėtros strategijas; teikti paramą strategijų įgyvendinimui; skatinti ir stiprinti VVG bendradarbiavimą šalyje ir už jos ribų. Siekdami pasinaudoti ES finansinės paramos galimybėmis bei išsivaduoti iš socialinės atskirties, Lietuvoje sparčiai kūrėsi bendruomenės. „Pokyčiai kaimo bendruomenių veikloje duoda pagrindą kaimo bendruomenių sąjūdį laikyti svarbiu kaimo atgimimo indikatoriumi“ (Melnikienė ir kt., 2005, p. 97).

Dar vienas labai svarbus socialinis-ekonominis veiksnys – kaimo gyventojų politinis aktyvumas. Tikrai domėdamiesi politika, ir suvokdami politinius sprendimus bei jų padarinius, galėdami pareikšti savo nuomonę visuomenėje aktualiais politiniais klausimais, asmenys gali bandyti keisti savo gyvenimą tiek bendruomeniniu, tiek valstybiniu lygmeniu. 2003 m. atliktos Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis (Baltijos tyrimai), politika domėjosi ketvirtadalis 15-74 m. Lietuvos gyventojų, nesidomėjo – keturi iš dešimties, dažniau moterys. Daugiausiai nesidominančių politika yra tarp jauniausių 15-29 m. amžiaus moterų, turinčių žemiausią išsilavinimą, didžiausias šeimos mėnesio pajamas, gyvenančių mažesniuose miestuose. Daugiausiai besidominčių politika yra tarp vyriausių 50-74 m. moterų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, mažesnes nei vidutinės šeimos mėnesio pajamas, gyvenančių kaimo vietovėse.

Apibendrinant svarbu akcentuoti, kad šiandieniniame Lietuvos kaime pastebimos gyventojų pasyvumo, nesavarankiškumo, atskirumo apraiškos daugiausia kilo iš sovietmečių suformuotos ir žmonėms „iškiepytos“ santvarkos, pernelyg didelio vadovybės autoriteto. Pastaraisiais metais kaimo bendruomenių aktyvinimui skiriamas nemažas dėmesys. Neigiamų bruožų išgyvendinimas – labai svarbus, tačiau daug laiko ir pastangų reikalaujantis uždavinys, kurį siekiama įgyvendinti Lietuvos ir Europos Sąjungos pastangomis.

2. ŠEIMOS IR DARBO DERINIMO GALIMYBĖS

Šeima yra ir visuomet buvo pirmoje vietoje Lietuvos gyventojų vertybinių orientacijų skalėje – tai atskleidžia G. Purvaneckienės (2001) 1994 ir 2000 m. atlikti tyrimai „Moteris Lietuvos visuomenėje“. Orientacija į šeimą ypač būdinga moterims. Pastaraisiais metais įvyko daugybė pokyčių. J. Reingadė, A. Tereškinas (2006) socioekonominiu požiūriu išskiria darbo rinkos feminizaciją, darbo suintensyvėjimą ir darbo jėgos mobilumą; kultūrinėje plotmėje autoriai kalba apie pasikeitusį požiūrį į lyčių vaidmenis, įvykusius pokyčius namų ūkio darbų pasidalijime, apie tai, kad nuo vyraujančio vyro-maitintojo modelio pereita prie dviejų šeimos maitintojų modelio, kad padidėjo poreikis apibrėžti savo individualybę, iškilo savimonės raiškos svarba. Demografinių pokyčių požiūriu pasikeitė šeimos sudėtis ir struktūra, sumažėjo gimstamumo lygis, iškilo senstančios visuomenės problema. (Reingadė ir kt., 2006). Kalbant apie šiandieninę moterų situaciją, tame tarpe ir kaimo moterų, galima išskirti dvi pagrindines, tarpusavyje labai susijusias gyvenimo sferas – darbą ir šeimą. P. Brough ir A. Kelling (2002) nurodo, kad atsiradę pokyčiai vienoje šių sferų, dažniausiai lemia atitinkamus pasikeitimus ir kitoje. R. Jančaitytės (2004) teigimu, tai yra kaip tik tos sferos, kurios labiausiai atspindi moterų padėtį ir problemas, nes darbinė moterų veikla – tai ne tik priemonė patenkinti išgyvenimo poreikius, bet ir jų statusą visuomenėje įtakojantis rodiklis.

Louise A. Tilly ir Joan Wallach Scott (1989) apžvelgdami moterų darbinės veiklos istoriją teigia, kad moterų-darbuotojų pasiūlai įtakos turi demografiniai, socialiniai ir ekonominiai faktoriai. Autoriai teigia, kad istorijos tėkmėje netekėjusios moterys atsiskleidžia kaip labiau linkusios dirbti, kadangi kitiems dalykams (pvz., šeimai) jos skiria mažiau laiko. Tuo tarpu ištekėjusios turi derinti darbą ir šeimos priežiūrą, kas kelia papildomų sunkumų.

B. Peper ir kt. (2005) pažymi, kad moterų užimtumo augimas yra viena svarbiausių Vakarų Europos valstybių darbo rinkos tendencijų pastaraisiais dešimtmečiais. Nuo seno dominavusį tradicinį vyro-šeimos maitintojo modelį keičia naujasis, kur abu šeimos nariai (tėvai) dirba. „Vyrai ir moterys išlaisvinami iš jiems priskirtų tradicinių, stereotipinių vaidmenų bei lyties sąlygotų suvaržymų, orientuojami į save“ (Beck 1992, cit. pg. Čyžiūtė, 2007). Tad Trost, Levin (cit. pg. Čyžiūtė, 2007) teigia, kad šiandieną „šeiminė partnerystė nebūtinai siejama su santuoka, intymūs santykiai, vaikai nebesąlygoja santykių oficialaus įteisavimo, bendras namų ūkis nebeidentifikuojamas kaip poros atributas“. Dėl to kinta vaidmenų pasidalijimas šeimoje. Tačiau vis labiau paplitusi moters profesinė saviraiška kartu kelia vidinį konfliktą tarp šeimos ir karjeros. Kalbama apie veiklios moters vaidmenų (suderinamumo) dilemas, santykio a) moters karjera – šeima; b) moteris – vaikai; c) moteris – sutuoktinis / partneris įtampas (Čyžiūtė, 2007). H. M. Hernes (1989) teigia, kad šiandieną turėti vaiką nebėra vien tik natūralus dalykas, tai – labiau

sąmoningas apsisprendimas, kurį lemia ne tik šeimos ir darbo vaidmenų derinimo galimybės, bet ir abejonės dėl vaiko ateities, ar šeima išgalės jį reikiamai išauklėti bei išugdyti. Anot P. Brough ir A. Kelling (2002) moteris, dirbanti ir turinti mažamečių vaikų (ir ypač neturinti partnerio) išgyvena didesnę vidinį konfliktą ir neigiamas pasekmes.

Dėl minėtų priežasčių *šeimos ir darbo vaidmenų suderinimo* tema pastaruoju metu ypač išpopuliarėjo moksliniuose tyrimuose ir viešosios politikos diskursuose (Reingardė, 2006). Moterys, ypač gyvenančios kaimo vietovėse, neša dvigubą našta, kuriai buvo socializuotos sovietinėje praeityje. Tai sąlygoja nelygias jų karjeros galimybes, užmokesčio skirtumą tarp lyčių ir ekonominę priklausomybę nuo savo partnerių (Reingardė, 2006). Tačiau per pastaruosius dešimtmečius šis nusistovėjęs darbo-šeimos-namų ūkio santykis pakito: moterų užimtumas išaugo, vedybų institucija, kaip svarbiausias pajamų paskirstymo moterims ir vaikams mechanizmas, prarado savo svarbą, tad nemokamas moterų darbas šeimoje nebegali būti laikomas savaime suprantamu dalyku (Henneck, 2003).

Vien šeima nepajėgi išspręsti dėl šeimos ir darbo derinimo kylančių problemų. Valstybės vaidmuo gerovės paskirstymo ir pagalbos šeimai procese yra labai svarbus. R. Jančaitytė (2004) teigia, kad moterų galimybės derinti šeimą ir karjerą tiesiogiai priklauso nuo šeimos politikos priemonių. Valstybinės dienos priežiūros paslaugos vaikams nuo gimimo iki mokyklinio amžiaus, taip pat pradinių klasių moksleiviams, mokamos motinystės atostogos, mokamos tėvystės atostogos, valstybinės pagalbos namuose paslaugos pagyvenusiems žmonėms (65 metų ir vyresniems) yra priemonės, skatinančios moterų dalyvavimą darbo rinkoje. Kita vertus, didelis moterų užimtumas nepadeda šeimoms, turinčioms vaikų, išspręsti skurdo problemas, jei pajamos yra minimalios, o socialinė parama šeimai nėra dosni (Jančaitytė, 2004).

Moterų užimtumas turi reikšmę ne tik išteklių šeimoje paskirstymui ir materialinės nelygybės mažinimui, bet ir asmens savęs suvokimui, identitetui bei tarpusavio santykiams (Henneck, 2003). Vaikų bei pagyvenusių žmonių priežiūra namuose riboja moters galimybes dirbti. Net jei moteris ir dirba, didžioji dalis namų ruošos ir priežiūros gula ant jos pečių. Moterys namuose atlieka įvairius namų ruošos darbus, rūpinasi šeima (vyru, vaikais, tėvais) ir už tai negauna jokio atlyginimo. Socialinės politikos tyrinėtojai (Jančaitytė, 2004) pripažįsta, kad defamilizacija – individo nepriklausymas nuo kitų šeimos narių – yra labai svarbi prielaida moterų užimtumui. Moterų pasirinkimo dalyvauti darbo rinkoje galimybė yra prielaida perduoti dalį atsakomybės rūpintis šeimos nariais valstybei ar rinkai. Tyrimai atskleidžia (Purvaneckienė, Purvaneckas, 2001), kad po truputį keičiasi Lietuvos gyventojų (vyrų ir moterų) požiūris į moterį, kaip į namų šeimninę, t.y. vis daugiau gyventojų sutinka su nuomone, kad moteris ir jos šeima bus laimingesni, jei moteris dirbs. Pastebima, kad šeimos modelis priklauso nuo moters išsilavinimo –

kuo jis aukštesnis, tuo dažniau moteris renkasi simetrinį šeimos modelį, t.y. kai vyras ir žmona dirba bei kartu rūpinasi namais ir vaikais.

Remdamasis mokamo ir nemokamo darbo pasiskirstymu (t. y. ar politika skatina moterų dalyvavimą darbo rinkoje, ar remia jų nemokamą darbą šeimoje), Korpi (Jančaitytė, 2004) išskiria tris idealius lyčių politikos modelius (kiekvienas iš jų akcentuoja skirtingas socialines teises): bendros paramos šeimai, dviejų darbo užmokesčių ir orientuoto į rinką.

Bendros paramos šeimai modelyje pabrėžiamas tradicinis darbo pasidalijimas tiek visuomenėje, tiek šeimoje. Bendros paramos šeimai modelis leidžia iš dalies derinti šeimą ir darbą. Moterims, derinant šeimą ir karjerą, dažniausiai yra galimybė dirbti tik ne visą darbo dieną, todėl jų uždarbis, palyginti su vyrais, nėra didelis (Borja, 2001). Valstybė prisiima tik dalį atsakomybės už šeimą ir padeda rūpintis šeima per mokesčių lengvatas (mokesčių nuolaidas ar kreditus).

Dviejų darbo užmokesčių modelyje moterys yra skatinamos dalyvauti darbo rinkoje, persikirstant priežiūros našta visuomenėje ir šeimoje. Svarbiausias dviejų darbo užmokesčių politikos akcentas yra moters išlaisvinimas iš nemokamo darbo šeimoje ir galimybės dalyvauti darbo rinkoje bei išlaikyti ir tęsti karjerą suteikimas. Tokią galimybę suteikia valstybinės vaikų priežiūros paslaugos, skirtos mažiems (0–6 metų) vaikams, taip pat pradinių klasių moksleivių popamokinis užimtumas. Motinystės atostogos yra siejamos su pajamomis, o specialios mokamos atostogos tėvui padeda keisti šeimoje nusistovėjusius vaikų priežiūros vaidmenis, skatina vyrus perimti dalį priežiūros naštos iš savo žmonių.

Į rinką orientuotame modelyje individai pasikliauna rinka, savo turimais ištekliais ar šeimos santykiais. Šiam modeliui priklausanti valstybė suteikia tik minimaliai būtiną paramą vaikų auginančioms šeimoms, skatinamos privačios ir savanoriškos vaikų priežiūros paslaugos. Tradiciškai šeima yra laikoma privačia sfera ir valstybė neturi teisės į ją kištis, nebent tik ypatingais atvejais (Borja, 2001). Valstybės teikiamos pašalpos ir paslaugos yra minimalios, skiriamos pajamų testavimo principu ir dažniausiai tik probleminėms šeimoms.

Korpi (Jančaitytė, 2004) pasiūlyti lyčių lygybės modeliai apibendrintai išryškina politikos priemones, sudarančias galimybes derinti šeimą ir karjerą, tai:

1. mokamos atostogos vaiko gimdymui ir auginimui: motinystės atostogos, tėvystės atostogos, specialios atostogos tėvui;
2. darbo vietos išsaugojimas motinystės/tėvystės atostogų metu;
3. valstybinės dienos priežiūros įstaigos 0–2 ir 3–6 metų vaikams;
4. valstybinės pagalbos namuose paslaugos pagyvenusiems žmonėms (65 metų ir vyresniems).

Jančaitytės (2006) teigimu, Lietuvoje veikia pakankamai gerai išvystyti ir dosnūs atostogų modeliai. Nors Lietuvoje valstybiniu lygmeniu abiem tėvams suteikiama tam tikra pagalba darbo ir šeimos derinimo srityje, visgi pasitaiko kliūčių, trukdančių ją pasinaudoti. Šiuo metu šalyje vyrauja

nusistovėjęs vidutinis moterų profesinio aktyvumo lygis ir labai žemi gimstamumo rodikliai (nors jie pastaruosius 3 metus didėjo, tačiau kol kas neužtikrina demografinės pusiausvyros ir kartų kaitos (LR Statistikos departamentas, 2009)), tad vaiko priežiūros paslaugų stoka ir nepakankamai palankus darbo organizavimas tam tikru mastu apsunkina darbo ir šeimos derinimą.

Moterys, ypačingai gyvenančios kaimo vietovėse, neretai būna priverstos tapti namų šeimininkėmis, rūpintis vaikų priežiūra, kadangi neturi kur jų palikti darbo metu. Ši problema atsirado, kai po sovietinės sistemos žlugimo Lietuvoje pradėjo mažėti viešųjų vaikų priežiūros įstaigų (Reingardė ir kt., 2006).

Kitas institucinis veiksnys, trukdantis derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus – įvairesnių ir lankstesnių darbo organizavimo formų trūkumas. Anot J. Reingardės (2006), labiausiai iš jų paplitusi Europoje – dalinis užimtumas. Lietuvoje ši forma dažniau sutinkama žemos kvalifikacijos sektoriuose, taigi, dažniausiai tarp moterų. Galima sakyti, kad ekonominis bei socialinis kontekstas nėra palankus lanksčiam darbo organizavimui. Veikia pakankamai gerai išvystytos atostogų schemos, tačiau realiame gyvenime lanksčių darbo priemonių taikymas nėra lengvai įgyvendinamas, o tai iš dalies lemia patriarchalinis darbdavių požiūris. Taigi, tai neišsprendžia moterų ekonominės priklausomybės arba lyčių pajamų, atsakomybės ir galios nelygybės problemos (Reingardė ir kt., 2006).

Darbo ir šeimos derinimas nėra tik moters reikalas. J. Reingardė ir A. Tereškinas (2006) skatina atkreipti dėmesį į vyrų galimybes derinti darbą ir šeimą. Šeimai palanki politika turi būti palanki abiems tėvams. Stereotipinis požiūris į lyčių vaidmenis tiek vyrams, tiek moterims trukdo derinti darbą ir šeimą. Darbdaviai vaidina svarbų vaidmenį kuriant organizacinę kultūrą, integruojančią darbą ir šeimą, bei skatinant vyrus aktyviau siekti darbo ir šeimos balanso įgyvendinimo (Reingardė ir kt., 2006).

Apibendrinant svarbu paminėti, kad suaktyvėjusi moterų saviraiška apmokamos darbinės veiklos srityje atnešė didelių pokyčių šeimos institute. Atlikti tradiciškai moterims priskirtoms šeimos ir namų ūkio priežiūros pareigoms lieka vis mažiau laiko. Tad ilgainiui atsiradusį šeimos ir darbo vaidmenų derinimo konfliktą reikia spręsti ne vien asmeninėmis šeimos pastangomis. Didelę reikšmę tam turi valstybinės politikos priemonės, tokios kaip motinystės ir tėvystės atostogos, darbo vietos išsaugojimas jų metu, valstybinės dienos priežiūros įstaigos mažamečiams vaikams, valstybinės pagalbos namuose paslaugos pagyvenusiems žmonėms (65 metų ir vyresniems).

3. PROFESINĖ KARJERA IR UŽIMTUMAS

Plačiaja prasme karjeros samprata aiškinama kaip darbo proceso ir darbo turinio tikslingas atitikimas asmeniui vykdant darbineis užduotimis, atliekant tam tikras funkcijas. Siaurąja prasme profesinės karjeros samprata aiškina asmens profesijos pasirinkimą ir karjeros planavimo strategijas: individo gebėjimus, vertybes, interesus. Darbo vertybės atspindi asmenines vertybes. Planuojant profesinę karjerą, konstruojama darbo vertybių sistema, kuri padeda pasirinkti darbą, padaro jį prasmingesnį, tikslingesnį. Šių sampratų analizė leidžia daryti išvadas, jog darbai, kurie organizavimo požiūriu sudaro sąlygas darbuotojui pajusti tris psichologines būsenas (pirmiausia tai atliekamo darbo svarbos ir vertingumo suvokimas; antra – atsakomybė už darbo rezultatus; trečia – rezultatų žinojimas), sudaro galimybes profesiniam tobulėjimui pasirinktoje srityje. Darbinė elgsena nukreipiama į asmeninius ir grupinius žmonių interesus, praverčia tenkinant jų poreikius. Laipsniškai žmogus įauga į profesinę ir socialinę aplinką. Susidaro galimybės **siekti profesinės karjeros**.

Tokie profesinės karjeros sąvokos aiškinimai rodo, kad galimi skirtingi karjeros supratimai: vienas susijęs su konkrečia veikla, kitas – su gyvenimo kelio planavimu ir šio kelio įgyvendinimu. Išsamiausiai karjeros samprata nagrinėjama žmogiškųjų išteklių vadyboje, integruojančioje naujausias socialinių mokslų žinias. Kaip pažymi Stanišauskienė, Večkienė (Valackienė, 2003), žmogiškųjų išteklių vadyboje vartojama platesnė karjeros samprata:

- karjera yra per gyvenimą besitęsianti darbų seka, susijusi su asmenybės pažiūromis ir motyvais, kai jis ar ji veikia tuose darbuose;
- karjera yra nuostatų ir elgsenų seka, susijusi su darbine patirtimi per visą žmogaus gyvenimą.

Karjera yra daugiau nei visuma darbų, asmens turėtų per jo gyvenimą: tai ir mokymasis veikti individualiai, ir tikslų pasiekimas bei ambicijų patenkinimas, atliekant įvairius socialinius vaidmenis. Karjera yra ir nemokamas darbas, pavyzdžiui, savanoriška veikla bendruomenėje.

Moterų profesinė karjera, kaip socialinis reiškinys, ilgainiui susiformavo visuomenės istorinio vystymosi procese, tai – XIX a. II pusės pramoninių revoliucijų padarinys. Dėl ekonominio feminizmo įtakos moterys atsikovojo profesines teises, į gamybą įsitraukė ne tik moterys darbininkės, bet ir smulkioji bei vidutinioji buržuazija. Sėkmingas kilimas profesinėje srityje pakėlė moralinį moterų autoritetą. Profesinė karjera pakeitė ir moterų visuomeninį statusą. Profesinė moterų karjera grindžiama moterų saviraiška, kuri sustiprina moterų autonomiškumą ir socialumą (Valackienė, 2003).

Nacionalinis išsivaduojamasis judėjimas XIX a. pab. - XX a. pr. bei kultūrinė, literatūrinė veikla įtraukė į veržlų sūkurį ir Lietuvos moteris: jos aktyviau pradėjo dirbuotis pačios, drąsiai akcentuodamos savarankiškumą. Jau 1905 m. susikūrė pirmoji Lietuvos moterų organizacija – Liberalinis demokratinis moterų susivienijimas, vienu iš veiklos tikslų deklaruojęs darbinių santykių reguliavimą. Kaip nurodo K. Gruodis (cit. pg. Valackienė, 2003), tai, ką moterys pasiekė profesijos kilimo linkme, yra privalumas: savęs išreiškimas ir tolesnis saviraiškos puoselėjimas.

Vienas iš svarbiausių profesinės karjeros veiksnių ir padėtį darbo rinkoje dažniausiai lemiančių veiksnių – išsilavinimas. Leidinyje „Lietuvos kaimo raida“ (Melnikienė ir kt., 2005) pateikiama gana išsamios informacijos apie kaime gyvenančiųjų išsilavinimo lygį 2004 m. Žemesnį išsilavinimą turintiems kaimo gyventojams sunkiau prisitaikyti prie vykstančių pokyčių, jiems kyla pavojus patekti į skurstančiųjų gretas. Žemesnis kaimo gyventojų išsilavinimas ir profesinis pasirengimas taip pat turi įtakos ir nedarbo lygiui kaime. Dauguma kaimo moterų yra be profesinio pasirengimo. Tik 7,5 proc. kaimo moterų turi aukštąjį išsilavinimą. Aukštesnį išsilavinimą įgijusios iš kaimo kilusios moterys dažnai lieka gyventi ir dirbti mieste (Melnikienė ir kt., 2005).

Kvalifikuotos kaimo moterys galėtų reguliariai važinėti dirbti iš kaimo į miestą, bet susiduria su mobilumo problema. Dideli atstumai, prasti kaimo keliai, nelankstus visuomeninio transporto grafikas, nuosavo automobilio neturėjimas trukdo kaimo moterims prisitaikyti prie darbo rinkos sąlygų (Melnikienė ir kt., 2005).

Tiek Lietuvoje, tiek ir Europos Sąjungoje gyventojai yra skatinami mokytis visą gyvenimą. Tai atveria didesnes įsidarbinimo galimybes, sėkmingesnes profesinės karjeros perspektyvas. Kaimo moterys yra mažiau linkusios tęsti mokslus, atnaujinti turimą kvalifikaciją ar siekti naujų žinių visą gyvenimą nei miestietės, pvz., 2008 m. I-II ketv. duomenimis, kaime mokėsi 4,5, o mieste – 7,3 proc. žmonių.

I. Averjanovaitė daro išvadą, kad išsilavinimas lemia geresnes gyvenimo kokybės bei visos ekonomikos plėtros spartą. Anot autorės, nepakankamą kaimo gyventojų išsilavinimą lemia tai, kad kaime daugėja senyvo amžiaus žmonių, kurių išsilavinimo lygis yra žemas, o jaunesnio amžiaus gyventojai migruoja į miestus ir atgal dažnai nebegrįžta, nes kaime siauresnės išsilavinimo pritaikymo galimybės (žemesnis gamybos technologinis lygis, silpnai išplėtotą infrastruktūrą bei jos kai kurių šakų pakopinė koncentracija yra tik didžiuosiuose miestuose, pvz., mokslo, valstybės valdymo ir kt.). Be to, kaimo gyventojai pesimistiškiau žiūri į išsilavinimą kaip vertybę ir svarbų ateities užtikrinimo veiksni.

I. Averjanovaitė (2007) teigia, kad dauguma kaimiečių yra intelektualiai silpnesni už miestiečius. Kaime intelektinis progresas lėtesnis dėl to, kad, viena vertus, miestai per išstisus šimtmečius nuo pat įsikūrimo buvo ir tebėra gambiausių kaimo žmonių mokslo, verslo ar darbo traukos centrai; kita vertus, kaimiečiai šiais atžvilgiais gyvena daugiau ar mažiau izoliuotai. Dėl to

žemės ūkis nėra pagrįstas šiuolaikinėmis technologijomis, inovacijomis ir aukštos kvalifikacijos darbo jėga.

Nagrinėjant šiandieninę moterų profesinės karjeros situaciją, labai vertingi tiek objektyvūs duomenys, tiek ir subjektyvios padėties ir jausenos informacija (Valackienė, 2003). Subjektyvios padėties ir jausenos informacija, tai – požiūriai, kurie leidžia suvokti Lietuvos moterų padėties darbinėje aplinkoje interpretavimą, subjektyvių reikšmių suteikimą objektyviems faktams įvertinti.

Siekiant iširti, su kokiais sunkumais moterys susiduria profesinės karjeros kelyje, apibrėžiamos dvi kliūčių grupės: objektyvios ir subjektyvios. Objektyvioms kliūtims gali būti apibūdinama: moterų diskriminacija, amžius, atliekamų vaidmenų prieštaravimas, tradicinis vyrų požiūris: „moteriškumas ir karjera – nesuderinami“, visuomenės požiūris: „maži darbai – moterims, dideli – vyrams“, konkurencija tarp moterų. Tuo tarpu subjektyvioms kliūtims – nepasitikėjimas savimi, savo sugebėjimais, atsakomybės ir savarankiškumo baimė, nepalankus vyro požiūris, vaikų auklėjimas, rizikos baimė, baimė keisti darbą, jautrumas kritikai (Valackienė, 2003). Tačiau vis daugėja moterų, kurios dėl profesinės karjeros įveikia šias ir kitas kliūtis. G. Purvaneckienės ir A. Purvanecko (2001) 2000 m. atlikto tyrimo duomenimis, beveik kas penkta moteris yra linkusi aukoti viską, kad tik padarytų profesinę karjerą. Autoriai taip pat teigia, kad netradicines nuostatas šeimos atžvilgiu dažniausiai palaiko jaunesnio amžiaus, aukštesnio išsilavinimo, dirbančios ir neturinčios vaikų moterys, tad joms darbas ir karjera ima užimti vis svarbesnę vietą gyvenime.

G. Purvaneckienei ir A. Purvaneckui (2001) atlikus tyrimą išryškėjo skirtumai tarp miesto ir kaimo gyventojų vertinant darbo vertybes (ž.r. 1 lentelė). Tai rodo, kad stereotipai, pagal kuriuos pasirinkdami darbą vyrai turėtų teikti pirmenybę pinigams ir karjerai, o moterys – galimybei derinti darbą su šeimos interesais, galimybei padėti kitiems žmonėms bei bendravimui yra labiau būdingi kaimo gyventojams. 1 lentelėje pastebima, kad labai išsiskiria kaimo ir miesto moterų darbo vertybių vertinimas. Šie duomenys atskleidžia, kad miesto moteriai darbas yra reikšmingesnis nei kaime gyvenančiai.

1 lentelė. Kaimo ir miesto gyventojų darbo vertybės (proc.)

Darbo vertybės	Moterys	
	Kaimas	Miestas
Geras uždarbis	29	46
Galimybė daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai	15	28
Galimybė bendrauti su žmonėmis	9	18
Galimybė padėti kitiems žmonėms	2	13
Galimybė išskirti	3	14

Šaltinis: Purvaneckienė G., Purvaneckas A., *Moteris Lietuvos visuomenėje. Palyginamoji tyrimų analizė*, Vilnius, 2001;

Kalbant apie moterų padėtį darbo rinkoje galima teigti, kad nepaisant santykinai aukštesnio moterų išsilavinimo lyginant su vyrų, moterų galimybės dirbti ir gauti didesnę atlygį yra mažesnės.

Remiantis LR Statistikos departamento duomenimis⁴, moterų užimtumas išlieka mažesnis nei vyrų – atitinkamai 62,7 proc. ir 67,1 proc. Trečiąjį 2008 m. ketvirtį Europos Sąjungos valstybėse narėse moterų užimtumo lygis atitinkamai siekė 59,5, vyrų – 73,3 procento. Abiejų lyčių užimtumas per pastaruosius metus sumažėjo: moterų 0,4 procentiniu punktu, o vyrų – 0,8. Lietuvos darbo biržos 2009 m. kovo 31 d. duomenimis⁵ moterys sudarė 42,2 proc., o vyrai – 57,8 visų registruotų bedarbių. Ieškančių darbo vyrų dalis tarp darbingo amžiaus vyrų per metus išaugo labiau – nuo 3,4 proc. iki 5,9 proc., moterų – nuo 5,1 proc. iki 5,5 proc. Per 2008 m. spalio – gruodžio vyrų nedarbas augo ypač sparčiai ir pralenkė moterų nedarbo rodiklį, o tam, tikėtina, didelę įtaką padarė žymus statybų sektoriaus apimčių sulėtėjimas. Beveik kas trečias registruotas darbo biržoje bedarbis gyvena kaimo vietovėse. Statistikos departamento duomenimis, moterys uždirba mažiau negu vyrai.

Kaimo moterims dėl nepakankamo išsilavinimo ir profesinio pasirengimo kur kas sunkiau prisitaikyti prie rinkoje vykstančių pokyčių, persiorientuoti ir užsiimti naujomis ūkininkavimo formomis, alternatyvia žemės ūkiui veikla. D. Krivickienė ir kt. (2004) išskiria pagrindines kliūtis, trukdančias ES kaimo moterims būti ekonomiškai aktyviomis:

- nepakankamas arba darbo rinkos poreikių neatitinkantis profesinis mokymas, informavimas ir konsultavimas;
- menkos užimtumo galimybės kaime, darbų sezoniškumas;
- mažas atlyginimas;
- nepakankamai išvystyta infrastruktūra, vaikų ir pagyvenusių žmonių priežiūra;
- nelygus darbo pasidalijimas tarp vyro ir moters šeimoje;
- nešiuolaikiškos kultūrinės nuostatos apie kaimo moters vaidmenį.

Atsižvelgdami į užsienio šalių patirtį ir Lietuvos sąlygas, D. Krivickienė ir kt. (2004) pateikia perspektyvios ūkinės veiklos kryptis kaimo moterims: ekologinė žemdirbystė, vaistažolių auginimas (čiobreliai, ramunėlės, pipirmėtės, melisos, valerijonai, medetkos), kaimo turizmas, amatai, buitinio aptarnavimo paslaugos, vaikų, neįgalių asmenų ir senelių priežiūra. Netradicinę ir alternatyvią kaimo moterų veiklą ypač reikėtų skatinti mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. Derlingomis žemėmis pasižyminčiose teritorijose didesnes kaimo moterų pajamas lemia stambių ūkių kūrimas, produkcijos konkurencingumo didinimas, naudojant našesnę šiuolaikinę techniką ir diegiant naujas gamybos technologijas (Krivickienė ir kt., 2004). Tad siekiant skatinti kaimo moterų verslumą bei didesnes pajamas, būtina palengvinti smulkaus ir vidutinio verslo įmonių kūrimo sąlygas, organizuoti kryptingą papildomą mokymą. Informuoti kaimo moteris apie kredito liniją, plėtoti mikrokreditavimo programas (Krivickienė ir kt., 2004).

⁴ Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6633>, [žiūrėta 2009 04 23]

⁵ Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Situacijos/UserDisplayForm.aspx?ID=238&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Eldb%2Elt%2FInformacija%2FDarboRinka%2FPuslapiai%2Fdefault%2Easpx>, [žiūrėta 2009 04 23]

Apžvelgiant kaimo moterų galimybes užsiimti ekonomine veikla, R. Melnikienė ir kt. (2005) akcentuoja, kad kaimo moterims labai svarbu ieškoti alternatyvių užimtumo galimybių, pasinaudoti ES parama netradicinei žemės ūkio, ar alternatyviai žemės ūkiui veiklai. R. Melnikienė ir kt. (2005) pateikia 2004 metais Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto atliktos kaimo moterų (bendruomenių lyderių) apklausos rezultatus. Moterys akcentavo kaimo turizmą, amatus, vaistažolių auginimą, ekologinį ūkininkavimą kaip perspektyviausias ūkines veiklas. Tačiau tik pusė kaimo bendruomenių lyderių nurodė, kad jų bendruomenėse moterys realiai užsiima netradicine žemės ūkio ar alternatyvia žemės ūkiui veikla ir pažymėjo, jog pagrindinis veiksnys, ribojantis moterų verslumą – investicijų stoka. Be to, stokojama ir informacijos bei žinių. Dažniausiai trūksta žinių apie verslo organizavimą visuose verslo kūrimo ir raidos etapuose – pradedant veiklos krypties pasirinkimu, baigiant prekių bei paslaugų realizavimu (Melnikienė ir kt., 2005).

Nuomonė, kad moterims pradėti verslą trukdo tradicinis požiūris į ją kaip į namų šeimininkę, atliktame tyrime nepasitvirtino. Kaimo moterų buvo klausta, kokiomis priemonėmis jas galima paskatinti aktyviau užsiimti verslu, ieškoti naujų darbinės veiklos galimybių. Dažniausiai respondentės pažymėjo informacijos ir mokymų svarbą, finansinę paramą ir valdžios institucijų paskatą. Moterys akcentavo išorinės paramos poreikį, tačiau pernelyg menką dėmesį skyrė pačių iniciatyvumui (Melnikienė ir kt., 2005).

R. Melnikienė ir kt. (2005) taip pat pateikia 2005 metais Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto atliktos Verslo informacijos centrų vadovų apklausos duomenų. Rezultatai rodo, kad į šiuos centrus dažniausiai kreipiasi moterys, ketinančios pradėti kaimo turizmo verslą, norėdamos gauti informacijos apie ES ir kitų fondų paramą. Kaimo turizmas – tai viena iš geriausių verslo galimybių kaimo moterims (Melnikienė ir kt., 2005).

Nors kaimo turizmas – neabejotinai sėkminga ekonominė veikla, didžioji dalis kaimo moterų užsiima tradicine žemdirbyste. 2005 metais ūkininkų ūkių registre 40 proc. ūkių buvo registruota moterų vardu. Kaimo moterys (kaip ir vyrai) daugiausia valdo mažus, iki 5 ha ir 5–9,9 ha ūkius, jie sudaro 67 proc. visų moterų vardu registruotų ūkių (Melnikienė ir kt., 2005).

Šiame skyriuje trumpai apžvelgus kaime gyvenančių moterų padėtį darbo rinkoje ir profesinės karjeros perspektyvas galima būtų teigti, kad nagrinėjamos vietovės specifika daro neigiamos įtakos joje gyvenančių moterų užimtumui. Žemesnis nei miestiečių moterų išsilavinimas, sudėtingesnis švietimo paslaugų prieinamumas, prastas susisiekimas – pagrindiniai faktoriai, trukdantys kaimo moterims prisitaikyti prie darbo rinkos sąlygų. Dėl šių priežasčių siekiama skatinti šias moteris domėtis netradicinėmis ir alternatyviomis ūkinėmis veiklomis (kaip pvz., ekologinė žemdirbystė, vaistažolių auginimas, kaimo turizmas, amatai, buitinio aptarnavimo bei socialinio pobūdžio paslaugos ir kt.), savarankiško užimtumo galimybėmis bei esant tinkamoms sąlygoms realizuoti savo sumanymus.

4. MOTERŲ SOCIALINĖS ATSKIRTIES APRAIŠKOS KAIME

4.1. Socialinės atskirties samprata

Mokslinėje literatūroje daug dėmesio susilaukia viena iš šiandieninės visuomenės problemų – socialinė atskirtis. Šį reiškinį Vakarų mokslinėje literatūroje pradėta nagrinėti XX a. šeštajame ir septintajame dešimtmetyje, o pirmą kartą jis paminėtas 1974 m. Prancūzijoje ir tik devintojo dešimtmečio pabaigoje pradėtas plačiai vartoti visoje Europos Sąjungoje bei Jungtinėse Amerikos Valstijose (Brazienė R., Guščinskienė J., 2004).

Socialinės atskirties aspektus tyrinėjo nemažai lietuvių autorių: Kšivickienė (2006), R. Brazienė, J. Guščinskienė, (2004), A. Poviliūnas, (2003) ir kiti, tad galima aptikti labai daug socialinės atskirties sampratų ir charakteristikų. A. Poviliūnas (2003) teigia, kad socialinė atskirtis yra daugiamatis socialinis reiškinys, apimantis teisinius, ekonominius, psichologinius aspektus. Visos socialinės atskirties dimensijos yra labai susijusios. Kalbant apie socialinę atskirtį dažniausiai akcentuojamas individų nedalyvavimas (arba sumažėjusios galimybės dalyvauti) visuomenės socialiniame, ekonominiame ir politiniame gyvenime (Poviliūnas, 2003). Ekonominiu atžvilgiu visų pirma atskiriami yra tie, kurie neturi darbo, o ilgiau nedalyvavdami darbo rinkoje, neturi pastovių pajamų. Socialiniu atžvilgiu atskiriami asmenys, kurie, pvz., netekę darbo, praranda savo socialinį statusą, o neretai kartu ir savo vertės pojūtį, orumo jausmą. Ilgainiui tampa vis sunkiau grįžti į darbo rinką, prarandami saitai su visuomenėje vyraujančiomis vertybinėmis nuostatomis, lengviau ištraukiama į neteisėtą veiklą. Politiniu atžvilgiu yra atskirti tie, kuriems dėl įvairių priežasčių (tautybės, lyties, ar kt.) yra ribojama galimybė dalyvauti visuomenės politiniame gyvenime.

Dažniausiai socialinės atskirties grupėms yra priskiriami bedarbiai, neįgalieji asmenys, kaliniai, o kai kurie autoriai (Kšivickienė (2006), Poviliūnas (2003), Janušauskaitė, (2004)) taip pat nurodo ir kaimo gyventojus. G. Janušauskaitė (2004) teigia, kad kaimo gyventojų socialinė atskirtis pasižymi specifinėmis gyvenimo sąlygomis, savitu gyvenimo būdu, turi ribotas arba visai neturi galimybių dalyvauti politiniame, socialiniame, kultūriniame ir ekonominiame šalies gyvenime. Kaip visuomenės reiškinys socialinė atskirtis reiškiasi tuo, kad dėl įvairių priežasčių (mažesnio mobilumo, išsilavinimo, pajamų ir kt.) daugėja kaimo gyventojų, kurie tampa socialinės atskirties „aukomis“ ir menčiau integruojasi į šalies visuomenę, nėra sudėtine „normalios“ visuomenės dalimi. Dabartinį socialinės atskirties problemas aktualumą lemia tai, kad ji formuoja nepilnavertę kaimo bendruomenę, silpnina socialinę visuomenės integraciją, o kaimo vietovė tampa mažiau patrauklia gyventi, dirbti, investuoti.

Visuomenė nėra vienalytė, todėl įvairių socialinių grupių gyvenimo kokybė skiriasi tiek kokybiniais parametrais (išsilavinimu, sveikata ir kt.), tiek kiekybiškai (pajamos, turimas turtas ir kt.). Socialinės atskirties samprata ir jos suvokimas priklauso nuo atskirų asmenų, kurie domisi šiuo reiškiniu. Bendriausia prasme socialinė atskirtis yra suprantama kaip:

- „kuo įvairiausių visuomenės grupių atskyrimas nuo galimybės dalyvauti pagrindiniuose visuomenės plėtros procesuose;
- visuomenėje egzistuojantis pilietinių teisių apribojimas tam tikroms žmonių grupėms, nesavanoriškas nutolimas nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių;
- visuomenės atsisakymas savo narių (pvz., ligonių, narkomanų), jei jų gyvenimui neatitinka visuomenės nuostatų arba jie ilgai negali palaikyti įprastos socialinės sąveikos, neturėdami reikiamų materialinių išteklių, išsilavinimo ir pan.;
- procesas, kai veikiant tam tikriems faktoriams, individai negali naudotis jiems iš prigimties suteiktomis galimybėmis“ (Johrdan B., cit. pg. Brazienė R., Guščinskienė J., 2004)).

Iš įvairių socialinės atskirties klasifikacijų A. Poviliūnas (2003) išskiria tokia, kuri apima dvi priešingas pagal socialinės atskirties prigimties interpretavimą sampratas – objektyvią ir subjektyvią. *Objektyvioji* socialinės atskirties sampratos prielaidos remiasi visuomenės sutarimu dėl vyraujančių normų, dėl to palyginti lengvai išskiriamos kitoniškos gyvenimo formos (socialinės atskirties atvejai). Socialinės atskirties konceptualizavimas yra susijęs su socialinėmis praktikomis, kurių tikslas – užkirsti kelią socialinės atskirties plitimui. Keblumų gali kilti diskusijose dėl sutarimo, kas laikytina norma, nes visuomenėje yra labai daug įvairiausių grupių ir mąstymo būdų.

Subjektyviosios, arba interakcinės socialinės atskirties sampratos prielaidos yra kitokios. Teigiama, kad žmonės ir grupės sąveikauja ir bendrauja tarpusavyje pasitelkdami visiems bendrus simbolius. Ši simbolinė komunikacija leidžia socialinėms grupėms nustatyti ir priskirti vienos kitoms tam tikrą apibūdinimą ar tipą ir atitinkamai veikti. Daroma prielaida, kad socialinę atskirtį geriausia suprasti ir aiškinti pagal socialinių grupių sąveikavimą, kurio metu žmonės ar socialinės grupės yra priskiriami įvairiems tipams. Tai daroma „priklijuojant etiketes“, kurios ne tik diferencijuoja socialines grupes, bet gali jas ir stigmatizuoti. Šio požiūrio šalininkai mano, kad socialinės grupės ir žmonės elgiasi, vadovaudamiesi suteiktais arba gautais apibrėžimais. Interakciniu požiūriu socialinė atskirtis traktuojama ne kaip objektyviai egzistuojantis reiškinys, bet kaip subjektyvus žmonių sąveikos rezultatas. Taigi, į socialinę atskirtį pakliuvusios visuomenės grupės yra laikomos tam tikru būdu socialiai tipizuotais žmonėmis (pvz., girtuoklis, gatvės vaikas ir kt.).

Aptarus socialinės atskirties, kaip visuomeninio reiškinių, sampratą, labai svarbu pamatyti jo atsiradimo šaknis, t. y. išsiaiškinti priežastis, lemiančias ribotą arba visišką individų nedalyvavimą visuomeniniame gyvenime. Tai siekiama atskleisti kitame skyrelyje.

4.2. Socialinės atskirties priežastys

Mokslinėje literatūroje pateikiami labai įvairūs socialinės atskirties atsiradimą sąlygojantys veiksniai, arba priežastys. Skirtingų autorių kriterijų, kurie turi įtakos socialinės atskirties formavimuisi, aprašymuose galime atrasti tiek skirtumų, tiek ir panašumų.

Socialinė atskirtis neretai siejama ar net tapatinama su skurdu. Tačiau M. Kleiman (2002) teigia, kad paprastai šis reiškinys yra atskiriamas nuo skurdo. Skurdas yra susijęs su nepakankamais ar nevienodais finansiniais ištekliais, o socialinė atskirtis – su nepakankamu ar nelygiu dalyvavimu socialiniame gyvenime. Tačiau visgi skurdas – viena dažniausiai įvardijamų socialinės atskirties priežasčių. Skurdą galima vertinti kaip sąlygą, dėl kurios įtakos individui išauga pavojus tapti socialiai atskirtu. Tačiau socialinė atskirtis dažniausiai pasireiškia, kai vienu metu individas yra veikiamas kelių veiksnių. Apskritai galima kalbėti apie keletą pagrindinių priežasčių, darančių įtaką individų ar jų grupių tapsmui socialiai atskirtais, tai – skurdas, nedarbas, nepakankamas išsilavinimas, žemas pragyvenimo lygis, nedalyvavimas visuomenės socialiniame gyvenime ir kt. (Brazienė, Guščinskienė, 2004). Svarbu akcentuoti, jog šie veiksniai yra susiję, pasižymi stipria tarpusavio priklausomybe.

Nagrinėjant skurdo reiškinį pirmiausia galima paminėti tai, kad jis atsiranda pritrūkus pajamų, kurios suteiktų galimybių patenkinti pagrindinius asmens poreikius. Skurdas užkerta kelius gauti deramas socialines paslaugas, pvz., pakankamą išsilavinimą, gerą sveikatos apsaugą. Skurdas apibūdinamas kaip santykinis – civilizuotos šalys pačios apibrėžia minimalias pajamas, kurių negaunantys žmonės laikomi gyvenantys žemiau skurdo ribos A. Poviliūnas (2003). Remiantis Statistikos departamento duomenimis, vienas trečdalis Lietuvos kaimo gyventojų kasmet patenka žemiau skurdo rizikos lygio ribos (2005-2007 metų duomenimis), tuo tarpu mieste – apie 13 proc. Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų⁶ rodo, jog socialinės išmokos turi ženkliai įtaką skurdo rizikos mažėjimui kaimo vietovėse (2005-2007 m. šis dydis svyruoja nuo 42,4 iki 38,5).

Valstybės taikomų priemonių skurdui įveikti nepakanka, kaime ypač svarbus turėtų būti bendruomenių vaidmuo. XIX a. pb.-XX a. per. ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje šalių vyravo natūralios bendruomenės. Būdingiausios bendruomenių savybės buvo pastovūs socialiniai ryšiai, bendra praeitis, tos pačios tradicijos, papročiai ir gyvenimo normos, neformalumas, neišnaudojimas. Kaimo bendruomenės neabejotinai gali suteikti moralinį palaikymą, paremti finansiškai skurstantį bendruomenės narį, padėti jam nelaimės atveju, tačiau joms stinga lėšų vykdyti didesnės reikšmės socialinei veiklai. Vienose seniūnijose bendruomenė – tai vietos valdžios partneris sprendžiant skurdo ir kitas aktualias problemas, kitose – bendradarbiaujama vangiai (Kšivickienė, 2006).

⁶ **Skurdo rizikos lygio iki socialinių išmokų** (iš pajamų atimamos socialinės išmokos, išskyrus senatvės ir našlių pensijas) ir po socialinių išmokų skirtumas rodo, kokią įtaką skurdo rizikos mažėjimui turi socialinės išmokos (LR Statistikos departamentas, prieiga per internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/faq/view/?id=888> [žiūrėta 2009 04 10]).

Namų ūkių tikimybę patekti į skurstančiųjų gretas sąlygoja tai, ar jos priklauso pažeidžiamiausioms grupėms. Viena tokių grupių – daugiavaikės šeimos ir sudėtiniai namų ūkiai, kuriuose gyvena kelios kartos: tėvai, vaikai ir seneliai ir kas labiau būdinga kaimo vietovėms. Pati jų gyvensena rodo, kad jie nėra pajėgūs įsigyti atskirų būstų. Vaikų skurdas programuojamas ateičiai: skurstančios šeimos negali užtikrinti gerų mokymosi sąlygų savo vaikams, o išsilavinimo stoka kelia skurdo pavojų. Skurdo paplitimas tarp aukštąjį ir tik pagrindinį išsilavinimą turinčių asmenų skiriasi net 10 kartų. Patys skurde užaugę žmonės paprastai skursta ir sukūrę savo šeimas. Kaime daugiavaikių šeimų yra daugiau nei mieste, kaimo gyventojų išsilavinimas mažesnis nei miesto, o kelių kartų gyvenimas viename būste – kaimo tradicija. Taigi ir skurdas kaimo gyventojus paliečia labiau nei miesto (Kšivickienė, 2006).

Šeimą į skurdą stumia ir jos narių piktnaudžiavimas alkoholiu, priklausomybė nuo azartinių lošimų, socialinių įgūdžių stoka, valstybės paramos panaudojimas ne šeimos interesams. Kaime socialinės rizikos šeimos ir kiti socialiai remtini asmenys yra sunkiai pasiekiami, Pagalbos namuose tarnybos neturi pakankamai darbuotojų, transporto ir kitų išteklių aptarnauti atokiuose kaimuose gyvenančius žmones. Tokiu būdu paramos skurstantiems organizavimas, tarpininkavimas tampa kaimo bendruomenės ar kai kurių kaimo gyventojų (kunigo, seniūno, mokyklos direktoriaus ar kt.) rūpesčiu (Kšivickienė, 2006).

Lietuvoje taip pat egzistuoja ir viena gana specifinė skurdo priežastis. Sovietiniais metais gyvenę žmonės nežinojo apie kapitalistiniame pasaulyje esančias galimybes, tad savęs skurstančiais nelaikė. Sugriovus „geležinę uždangą“ ano pasaulio gyvenimo standartai pasklido labai greitai. Vieni, laiku susiorientavę, ėmė dirbti daugiau ir geriau, rizikuoti ir siekti materialios gerovės, o kiti, nesusitaikę su kilusia įtampa, atsidūrė skurde. Yra dalis skurstančių žmonių, kurie ir dabar neturi motyvacijos siekti gerovės. Jų poreikių patenkinimui pakanka pašalpos, kurios „skatina visuomenės sluoksnio, nesuinteresuoto darbo paieškomis, verslo kūrimu, formavimąsi. Ilgainiui tai didina skurdą ir ima griauti visuomenės moralę“ (Steponavičienė 2003, cit. pg. Kšivickienė, 2006, p. 86).

Apžvelgus literatūrą socialinės atskirties tematika, pastebima, kad įvairūs autoriai skirtingai klasifikuoja bendrąsias socialinę atskirtį lemiančias priežastis. Šie priežastiniai veiksniai gali būti dviejų tipų, priklausomai nuo to, iš kur kyla konkreti priežastis – ar individas atsisako dalyvauti visuomenėje vykstančiuose procesuose, ar visuomenė apriboja individo dalyvavimą juose. Zaleckienė (Brazinė R., Guščinskienė J., 2004) išskiria asmenines ir visuomenines tapimo socialiai atskirtu priežastis:

- *asmeninės priežastys* (pvz., nesugebėjimas savęs teigiamai vertinti, pasyvumas, naujovių baimė, savo teisių nežinojimas, nepasitikėjimas savimi ir kitais, nepakankamas išsilavinimas, verslumo stoka ir kt.) apibūdinamos taip – žmogus dėl tam tikrų asmeninių, psichologinių, kultūrinių ir ekonominių priežasčių nelaiko savęs visuomenės dalimi;

- *visuomeninės priežastys* (nedarbas, žemas gyvenimo lygis, nepakankamas dalyvavimas bendruomenės ir visuomenės socialiniame gyvenime ir kt.) pasireiškia tam tikru visuomenės poveikiu asmeniui; dažnai šios priežastys susijusios su pajėgų trūkumu, siekiant reintegruoti susidūrusius su šiomis problemomis.

Rasa Melnikienė (2005) nagrinėdama socialinę atskirtį, išskiria ir moteriškosios lyties aspektą. Kaip svarbiausią šio tipo socialinės atskirties priežastį ji mini tradicinį visuomenės požiūrį į lyčių vaidmenį visuomenėje, kai pagrindinė moterims priskiriama veiklos sritis apsiriboja motinos ir žmonos vaidmeniu. Anot autorės, daugelio tyrinėtojų nuomone tokio pobūdžio pasekmė yra blogesnis moterų, kaip darbuotojų, lyginant su vyrais, vertinimas, taigi ir blogesnės moterų ekonominės veiklos sąlygos. Kai kurios moterys atsisako profesinės veiklos ir renkasi namų šeimininkės vaidmenį. Tokį pasirinkimą visuomenė vertina teigiamai, kaip atitinkantį moters prigimtį, vis dėl to, jei šeimoje nėra pakankamai pajamų šeimai išlaikyti gaunančio asmens, tai gali tapti skurdo ir socialinės atskirties veiksniumi, ko neįmanoma įveikti būdais, kurie skirti ekonomiškai aktyviems gyventojams.

Namų šeimininkių grupę taip pat sudaro moterys, kurios net ir neturėdamos pragyvenimo šaltinių, sąmoningai renkasi namų šeimininkės vaidmenį save priskirdamos ne bedarbių, o namų šeimininkių kategorijai. Jei moters socialinė patirtis yra skurdi, išsilavinimas – žemas, darbinės patirties stoka leidžia jai pretenduoti tik į nekvalifikuotą ir mažai apmokamą darbą, susiklosto situacija, kai net gyvendama tik iš socialinių pašalpų ji yra patenkinta savo socialiniu vaidmeniu, kuris apsiriboja šeima. Subjektyvių priežasčių jaustis socialiai izoliuotai, jei nėra profesinės saviraiškos reikmės, nėra. Tereikia išspręsti pinigų stygiaus problemą, kurios, kaip dažnai sakoma viešai, nebūtų, jei valstybė vaikams mokėtų didesnes pašalpas. Tačiau, jei šeimoje nėra kito pajamas gaunančio asmens ir šeima gyvena iš socialinės pašalpos, skurdas yra didelis ir ilgalaikis. Visuomenės jos siūloma pagalba (parama integruojantis į darbo rinką) aplenkia skurde esančias namų šeimininkes, kurių socialinės reikmės neapima profesinės veiklos (Melnikienė, 2005).

Socialinė politika socialinei atskirčiai mažinti veiksminga tiek, kiek atsižvelgia į asmens socialines reikmes. Jei moters socialiniai interesai apsiriboja šeima, gebėjimų išsilaikyti darbo rinkoje ugdymas nebus efektyvus, nes profesinių interesų neturinčios moterys nėra motyvuotos tokią pagalbą priimti. Teikiant paramą moterims, kurių socialiniai interesai apsiriboja šeima, būtinas integruotas požiūris, apimantis socialinį darbą, pagalbą įsigyjant išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją, bei ekonomines priemones, didinančias ekonominę motyvaciją (Melnikienė, 2005).

Ieškodami būdų, kaip išmatuoti socialinės atskirties paplitimo mastus, autoriai naudojami įvairiai suklasifikuotais indikatoriais. R. Brazienė, J. Guščinskienė (2004) tyrinėdamos socialinės atskirties modelius pasitelkia šiuos pagrindinius veiksnius: *socialiniai ekonominiai* (padėtis darbo rinkoje, gaunamos pajamos, namų ūkio padėties vertinimas, namų ūkio perspektyvų vertinimas,

finansiniai sunkumai, gyvenamosios aplinkos sąlygos); *socialiniai santykiai* (artimų giminaičių, draugų nebuvimas; ribotos galimybės užmegzti ryšius su kitais žmonėmis); pesimizmas politinės įtakos atžvilgiu, nesidomėjimas politika; *anomijos* (aut. past. „visuomeninių ryšių susilpnėjimas dėl moralinių vertybių“ (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 85)) simptomai: vienišumas, nepasitenkinimas gyvenimu ir kt.

A. Poviliūnas (2003), tyrinėjantis socialinės atskirties reiškinį teigia, kad mokslininkai (Burchardt, Le Grand, Piachaud ir kt.) sutartinai „kalba apie penkis socialinio gyvenimo aspektus, kurių atžvilgiu galima apibrėžti ir tai, kas yra „normalus“ gyvenimas ir tai, kas yra socialinė atskirtis“. Sunkumų kelia „normalaus“ gyvenimo apibrėžimas. A. Poviliūnas (2003, p. 43), remdamasis minėtais autoriais, teigia, kad šiuo atveju „apeliuojama į visuotiniausiai paplitusią normalumo sampratą. Normalu yra gyventi pagal deramą gyvenimo standartą, turėti garantuotą pakankamą saugumo lygį, dalyvauti kitų vertinamoje veikloje, turėti galios arba balsą priimant sprendimus, galėti prireikus gauti paramą iš šeimos, draugų, bendruomenės.“ A. Poviliūno (2003) aptartais aspektais:

1. **Vartojimas.** Individui būtina garantuoti bent minimalų vartojimo lygį, kuris laikomas toje visuomenėje, kurioje jisai ar jinai gyvena. A. Poviliūnas (2003) pažymi, kad šis aspektas yra artimiausiais tradicinei skurdo sampratai ir yra vienas pagrindinių socialinės atskirties komponentų.
2. **Kaupimas.** Normalu yra turėti santaupų, galimybė gauti pensiją ir turėti turto. Kaip tik tai sudaro prielaidas dalyvauti kuriant šalies gerovę. Kaip pabrėžia Burchardt, Le Grand ir Piachaud, nuosavas namas yra tapęs gerovės ir dalyvavimo simboliu, santaupos garantuoja pragyvenimą, kai iškrenta iš darbo rinkos.
3. **Gamyba.** Dalyvavimas ekonominiu ir socialiniu požiūriu vertingoje veikloje. Tai apmokamas darbas, mokymasis, pensija arba šeimos priežiūra. Galimybė dalyvauti kūrybos veikloje, už kurią gaunamas atitinkamas atlygis ir kuri visuomenės yra kotiruojama, lemia individo gerą savęs vertinimą.
4. **Politinė veikla.** Galimybė tiesiogiai arba netiesiogiai dalyvauti priimant sprendimus, kurie gali keisti socialinę individo aplinką.
5. **Socialinė veikla.** Glaudūs ryšiai su šeima ir draugais. Tapatybė su apibrėžta kultūrine bendruomene. Galimybė prireikus gauti emocinę paramą, jaustis, kad priklausai platesnei bendruomenei, kurioje pripažįstamos pagrindinės žmogaus teisės.

Šiame darbe kaimo vietovėse gyvenančių moterų socialinės atskirties apraiškos bus tyrinėjamos remiantis aptartais kriterijais, kadangi anot A. Poviliūno (2003, p. 44), Burchardt, Le Grand, Piachaud juos pasitelkę ir atlikę longitudinalinį socialinės atskirties tyrimą padarė išvadą, kad socialinės atskirties samprata, apimanti vartojimo, kaupimo, gamybos ir politinio dalyvavimo ir socialinės sąveikos aspektus, adekvačiai aprašo daugiamatį socialinį reiškinį socialinę atskirtį.

A. Poviliūnas (2003) remdamasis S. Klasenu taip pat pateikia socialinės atskirties priežasčių ir padarinių schemas (ž. r. priedas 1). Anot A. Poviliūno, S. Klasenas objektyvias socialinės atskirties priežastis suskirsto į teises ir politines, ekonomines ir socialines, o subjektyvias – į socialinės kilmės ir socializacijos. Šios savo ruožtu skirstomos dar smulkiau. Čia A. Poviliūnas pasigenda teisinių ir politinių socialinės atskirties padarinių apibūdinimo, kai socialiai atskirtų grupių atstovai negali realizuoti savo politinių ir pilietinių teisių.

Apibendrinant galima teigti, kad darbas yra labai reikšmingas veiksnys socialinės atskirties mažinimui, kadangi gaunamas atlygis mažina skurdą, o tai suteikia galimybių patenkinti svarbiausius poreikius, ir nesant papildomų apribojimų, pilnavertiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Tad tiek valstybinio, tiek ir asmeninio lygmens prioritetas turėtų būti darbo vietų kūrimas ir kuo didesnio užimtumo skatinimas. Visgi yra labai svarbu pažymėti, kad R. Melnikienės iškelta mintis, jog asmuo nepriims teikiamos pagalbos, jei nematys prasmės keisti situaciją, jei jis ilgai bus pripratęs prie jos. Tad organizuojant pagalbą socialinėje atskirtyje atsidūrusiems asmenims būtinas integruotas požiūris, apimantis tiek socialinį darbą, tiek pamatuotus politinius sprendimus, tiek telkiant vietinės bendruomenės pastangas.

Taigi, apžvelgus mokslinėje literatūroje išdėstytus įvairius kaimo moterų gyvenimo aspektus, visgi išlieka neaišku, kurie iš nagrinėtų kintamųjų turi didžiausią reikšmę socialinei-ekonominei situacijai, dėl to Širvintų rajone buvo atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti kaime gyvenančių darbingo amžiaus moterų padėtį atskleidžiant užimtumo tendencijas, gaunamų pajamų struktūrą, šeimyninę padėtį, išsilavinimo lygį, gyvenimo sąlygas ir dalyvavimo bendruomeninėje veikloje bei politikoje aktyvumą.

Tyrimo objektas – Širvintų rajono kaimo moterų socialinė-ekonominė situacija.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Širvintų rajono kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją

Tyrimo uždaviniai:

1. remiantis mokslinės literatūros analize parengti klausimyną Širvintų rajono kaimo moterų socialinei-ekonominei situacijai tirti;
2. organizuoti ir vykdyti apklausą;
3. apdoroti gautus duomenis ir interpretuoti rezultatus;
4. pateikti išvadas ir pasiūlymus.

Hipotezės:

1. didžiausią poveikį kaimo moterų socialinei-ekonominei situacijai turi įgytas išsilavinimas;
2. kaimo bendruomenių veikloje dalyvauja didžioji dalis kaime gyvenančių moterų.

5. TYRIMO METODIKA

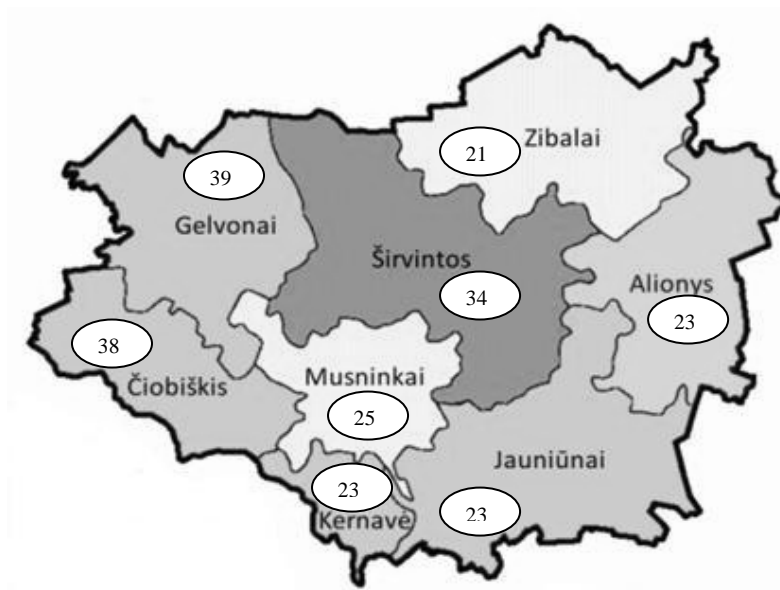
Tyrimo metodai:

- *anketinė apklausa* (Kardelis, 2007, p. 179-181) naudojama siekiant išanalizuoti Širvintų rajono kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją;
- *pakartotinė statistinių duomenų analizė* (Frankfort-Nachmias ir Nachmias, 1996, p. 306) pasitelkta norint palyginti tyrimo metu gautus kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją atskleidžiančius duomenis su LR Statistikos departamento leidinyje „Vyrai ir moterys Lietuvoje“ (2008) sukaupta informacija.

Iškeltam darbo tikslui bei uždaviniams įgyvendinti buvo atliktas tyrimas Širvintų rajono kaimo vietovėse. Širvintų rajone 2008 metų pradžioje gyveno 19 142 gyventojai, iš jų rajono centre Širvintose – 7070 (LR Statistikos departamentas, 2008). Visuose kituose kaimuose gyvena mažiau nei 6 tūkst. gyventojų.

Atliekant tyrimą, kuriuo buvo siekiama išanalizuoti Širvintų rajono kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją buvo įvykdyta anketinė respondentų apklausa. Šis metodas buvo pasirinktas todėl, kad suteikė galimybę gauti daug įvairaus pobūdžio informacijos iš didelio respondentų skaičiaus per sąlyginai trumpą laiką.

Tiriamieji – kaime gyvenančios darbingo amžiaus moterys iš visų 8 Širvintų rajono seniūnijų (Alionių, Čiobiškio, Gelvonų, Jauniūnų, Kernavės, Musninkų, Širvintų, Zibalų). 1 pav. pateikiama informacija apie kiekvienoje seniūnijoje apklaustų moterų skaičių.

1 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal Širvintų rajono seniūnijas

Atranka. Vilniaus teritorinės statistikos valdybos Širvintų r. statistikos skyriaus duomenimis, Širvintų rajono kaimo vietovėse 2008 metų pradžioje gyveno 3308 darbingo amžiaus (15 - 59 m.) moterys. Šių metų kovo 1d. duomenimis Širvintų darbo biržoje buvo registruota 261 kaime gyvenanti darbingo amžiaus moteris. Remiantis V. Jadovo nurodytu reprezentatyvios imties atvejų skaičiumi esant 3000 generalinės aibės visumai, (Kardelis 2007, p. 322) reprezentatyvi tyrimo imtis (su 5 proc. paklaida) – 350 kaimo moterų. Taigi, buvo pasirinkta apklausti po 175 dirbančias ir nedirbančias kaimo moteris. Buvo vykdyta netikimybinė respondentų atranka *atsitiktiniu grupių parinkimo būdu* (Kardelis 2007, p. 325), kadangi suteikia galimybę pasiekti reikiamus respondentus turimais ribotais finansiniais ir žmogiškaisiais ištekliais.

Apklausoje naudota klausimynas (**instrumentas**), kurioje pateikti 38 klausimai. Anketos klausimynas suskirstytas į 6 dalis: darbas, šeima, išsilavinimas, gyvenimo sąlygos, kita veikla ir bendri duomenys. Naudojami socialinę-ekonominę situaciją charakterizuojantys veiksniai pasirinkti remiantis tarptautiniame tyrime – apžvalgoje, atliktame 1996 m. centrinės ir rytų Europos šalyse (Petrin, 1996), išskirtais rodikliais:

- užimtumas,
- pajamų struktūra,
- santuokinė padėtis,
- išsilavinimas,
- gyvenimo sąlygos,
- dalyvavimas visuomeninėje veikloje,
- politinis aktyvumas.

Žvalgomasis tyrimas. Siekiant užtikrinti anketoje pateikiamų klausimų aiškumą ir tinkamai suformuluoti atsakymų variantus, 2009 m. kovo 3 d. buvo atliktas žvalgomasis tyrimas (apklaustos 3 dirbančios ir 3 nedirbančios kaimo vietovėje gyvenančios darbingo amžiaus moterys), po kurio klausimynas buvo patobulintas: prie tam tikrų atsakymo variantų pateiktos papildomos nuorodos, pateikta daugiau atsakymo variantų, pakoreguotos klausimų formuluotės, įvesti 3 nauji klausimai, anketos klausimai suskirstyti į 5 dalis (darbas, šeima, išsilavinimas, gyvenimo sąlygos, kita informacija). Iš viso anketą sudaro 42 klausimai.

Tyrimo eiga ir organizavimas. Respondentų apklausa vykdyta nuo 2009 m. kovo 5 d. iki 2009 m. kovo 31 d. Buvo išdalinta 440 anketų: 200 vnt. Širvintų darbo biržoje (Klientų aptarnavimo skyriaus specialistams) ir 240 vnt. aštuoniose Širvintų rajono seniūnijose dirbantiems darbuotojams (seniūnams, seniūnijos darbuotojoms, socialiniams darbuotojams, socialinio darbo organizatoriams – po 30 kiekvienai seniūnijai). Visi atlikti apklausą padėję atlikti asmenys buvo instruktuoti anketų pildymo klausimais. Pasibaigus numatytam apklausos vykdymo laikotarpiui paaiškėjo, kad iš viso tinkamai buvo užpildytos 226 visų išdalintų anketų (56 proc. anketų užpildė nedirbančios kaimo moterys, 44 proc. bedarbės). Apklausą padėję atlikti asmenys nurodė, jog nemaža

dalį respondentų (ypač darbo biržos klientų tarpe) buvo labai nemotyvuoti pildyti anketas, taigi tai lėmė, kad nebuvo pasiektas pasirinktas respondentų skaičius (350). Tyrimo rezultatai ir išvados buvo formuluojami remiantis 226 anketose pateikta informacija. Darbe bus naudojamas standartinis statistinio reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$. Statistinė tyrimo duomenų analizė buvo atliekama taikant *SPSS 12.0 for Windows* statistinių duomenų apdorojimo programą.

Statistinei analizei naudotas Spirmeno koreliacijos koeficientas apibūdina ryšio stiprumą tarp ranginių kintamųjų. Tiesinė regresinė analizė įgalina nustatyti šio ryšio pobūdį ir aprašyti priklausomojo (pasekmės) kintamojo vidutinių reikšmių priklausomybę nuo vieno ar kelių nepriklausomųjų (priežasties) kintamųjų reikšmių matematine formule ir karu – prognozuoti šio kintamojo reikšmes. Tuo tarpu determinacijos koeficientas naudojamas kaip regresijos modelio tinkamumo indikatorius t. y. jeigu duomenys idealiai atitinka regresijos tiesės lygtį, determinacijos koeficientas yra lygus 1 (Pukėnas, 2005).

6. REZULTATŲ APTARIMAS IR APIBENDRINIMAS

6.1. Bendrosios respondentų charakteristikos

Vykdytoje apklausoje dalyvavo 226 kaime gyvenančios moterys, t. y. 65 proc. visos numatytos tyrimo imties. Esant galimybei (finansiniams ištekliams) šį darbo trūkumą galima būtų ištaisyti. Visgi gauti duomenys apklausus 65 proc. numatytos respondenčių imties jau gali atskleisti bendrąsias tendencijas.

Pirmiausia, analizuojant empirinio tyrimo duomenis galima išskirti respondenčių pasiskirstymą pagal seniūnijas (ž. r. 2 lentelę). Respondenčių skaičius iš kiekvienos seniūnijos nėra vienodas, tačiau gana tolygiai pasiskirstęs. Dauguma apklaustų moterų gyveno Čiobiškio ir Gelvonų seniūnijose, o mažiausiai – Zibalų. Nedarbingųjų skaičius kiekvienoje seniūnijoje išsidėstė gana skirtingai – nuo 24 iki 62 proc.

2 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal vietovę išskiriant nedarbingųjų dalį

Seniūnija	Respondentai		
	Skaičius	Proc.	Iš jų nedarbo (proc.)
Alionių	23	10	61
Čiobiškio	38	17	24
Gelvonų	39	17	39
Jauniūnų	23	10	57
Kernavės	23	10	35
Musninkų	25	11	52
Širvintų	34	15	44
Zibalų	21	9	62
Iš viso	226	100	44

Tyrimo dalyvavo darbingo amžiaus moterys, tad respondenčių amžius pasiskirstęs gana plačiai – nuo 17 iki 59 metų, o amžiaus vidurkis – 41 m. Remiantis LR Jaunimo pagrindų įstatyme (Žin., 2003, Nr. 119-5406.) apibrėžta jauno žmogaus sąvoka⁷, išskirtos jaunų moterų amžiaus grupė (nuo 17 iki 29 m.) sudarė 17 proc. visų apklaustųjų, o vyresnės (30 m. ir daugiau) – 83 proc.

Apklausos vykdymo metu 56 proc. respondenčių dirbo, o 44 proc. buvo bedarbės. Daugiau nei pusė nedarbingųjų moterų niekada nedirbo (21 proc.), arba nedirba jau daugiau nei 1 metus (36 proc.). Darbo per pastarąjį mėnesį neteko 10 proc. kaime gyvenančių moterų, o 33 proc. nedirba nuo 1 iki 12 mėn.

Moterų išsilavinimas pasiskirstęs gana tolygiai. Galima išskirti, kad 73 proc. moterų turi įgijusios profesinę kvalifikaciją, iš jų daugiausia vyresnio amžiaus moterys. Didžiausią dalį sudaro moterys, turinčios aukštesnįjį (28 proc.), profesinį (26 proc.) bei pagrindinį arba vidurinį (24 proc.)

⁷ Jaunas žmogus – asmuo nuo 14 iki 29 metų.

išsilavinimą. Aukštąsias mokyklas baigusi beveik kas penkta respondentė. 4 procentai apklaustų moterų buvo įgijusios tik pradinį išsilavinimą.

Didžioji dalis apklausoje dalyvavusių darbingo amžiaus moterų yra susituokusios (62 proc.), kiek dažniau nei kas dešimta – gyvena nesusituokusi (turi sugyventinį). Dešimtadalis moterų nurodė esančios našlės, o po 8 proc. sudaro išsiskyrusios ir netekėjusios. Tad galima teigti, kad tirtos pakankamai įvairią šeimyninę padėtį turinčios kaimo moterys.

6.2. Širvintų rajono kaimuose gyvenančių moterų socialinė-ekonominė situacija

Užimtumas. Šiandieną darbas moterims yra vienas reikšmingiausių dalykų, kadangi garantuoja pajamas, suteikiančias galimybę patenkinti asmeninius ir šeimos poreikius, dalyvauti švietimo sistemoje, įvairiau leisti laisvalaikį ir kt.

Apklauskos vykdymo metu dirbo 56 proc. respondenčių, o 44 proc. buvo bedarbės. 88,9 proc. visų dirbančiųjų dirbo samdomą arba valstybinį darbą. 5 procentai apklaustų dirbančiųjų turėjo įregistruotą ūkį, o po 2 proc. asmenų vertėsi savo verslu, dirbo padenius darbus ir viešuosius darbus.

Lyginant Širvintų rajono kaimo ir Lietuvos moterų užimtumą pagal amžiaus grupes, reikėtų pastebėti, kad dirbančių vidutinio amžiaus (25-54 m.) kaimo moterų yra žymiai mažiau (atitinkamai 55,4 ir 80,8⁸ proc.), tuo tarpu jaunuolių (iki 24 m.) grupėje šiek tiek labiau užimtos kaimo merginos (20,5 proc. Lietuvoje, 21,4 proc. Širvintų r. kaimuose).

Darbo neturinčios kaimo moterys paklaustos apie asmenines nedarbo priežastis daugiausiai pažymėjo, kad nepaisant aktyvių paieškų darbo susirasti nepavyksta (37 proc.) ir kad šiuo metu augina vaikus (31 proc.). Maždaug po 15 proc. moterų nurodė kitas priežastis: prasta sveikata, darbas savame pagalbiniame ūkyje, prastas susisiekimas, rūpinimasis namų ūkiu ir (ar) vaikų auklėjimu šeimos sutarimu.

Kalbant apie kaime gyvenančių moterų nedarbo trukmę, svarbu atkreipti dėmesį, kad penktadalis respondenčių yra dar niekada nedirbusios. 10 proc. apklaustųjų buvo neseniai tapę bedarbėmis (nedirbo iki 1 mėn.), o Lietuvos moterys 2007 m. – 16,6 proc.⁸ Tuo tarpu ilgiau nei vienerius metus nedirba 36 proc. visų apklaustų moterų. Žvelgiant Lietuvos mastu, nedirbančių ilgiau nei metus yra kiek mažiau – 30,9 proc.

Du trečdaliai kaime gyvenančių moterų (67 proc.) dirbo netoli namų (iki 5 km), 20 proc. į darbą keliavo 6-10 km, 8 proc. – 11-20 km, 6 proc. – 21-30 km, o 4 proc. moterų važiavo daugiau nei 30 km iki savo darbovietės. Taigi, čia aiškiai galime matyti, kad didžioji dalis moterų gyvena

⁸ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2008. Vyrai ir moterys Lietuvoje, Vilnius;

dirbdamos samdomą darbą, o turinčių registruotą ūkį ar verslą yra labai mažai, tad tai ko gero atspindi mažėjančias šalies tendencijas verstis žemės ūkio veikla.

Idealu, kai žmogus dirba mėgstamą darbą, kuris taip pat duoda ir pajamų – tokių kaime gyvenančių moterų buvo 21 proc. Visgi dauguma respondenčių pažymėjo, kad darbas joms, tik pajamų šaltinis, o 8 proc. – galimybė ištrūkti iš namų.

Išanalizavus Spirmeno koreliacijos koeficientus tarp užimtumo ir įvairių socialinių-ekonominių veiksnių, nustatytos šios priklausomybės ($p < 0,05$) tarp užimtumo ir:

1. pajamų (0,681);
2. išsilavinimo (0,446);
3. naudojimosi internetu (0,372);
4. turimo automobilio (0,362);
5. gyvenimo sąlygų (0,294);
6. turimų vaikų skaičiaus (0,250);
7. mokymosi (0,242);
8. amžiaus (0,240);
9. ar pakanka gaunamų pajamų (0,238);
10. visuomenės sluoksnio (0,154).

Atlikus tiesinę regresinę analizę paaiškėjo, kad koreliacijos tarp užimtumo ir kitų kintamųjų, tokių kaip pažymėto užimamo visuomenės sluoksnio, namų ūkio padėties pokyčio (pagerėjo/pablogėjo), santuokinės padėties, turimo nuosavo būsto, saugumo savo gyvenamojoje vietovėje, naudojimosi viešuoju transportu ir gyvenamosios vietos (seniūnijos) nebuvo, todėl į paprastosios tiesinės regresijos modelį jie nebuvo įtraukti.

Išsilavinimas pradiniam modelyje pasirodė esantis nereikšmingas kintamasis, nors jo koreliacijos su užimtumu koeficientas buvo vienas didžiausių – 0,446. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad išsilavinimas turi stiprų koreliacinį ryšį su gaunamomis pajamomis (0,475) bei naudojimosi internetu (0,471). Taigi dėl gana stiprios koreliacijos tarp išsilavinimo ir šių dviejų kintamųjų išsilavinimas tapo nereikšmingas, todėl jis buvo pašalintas iš modelio. Taigi, gautas modelis atrodytų taip:

$$y = -0,304 - 0,054a + 0,187b + 0,001c + 0,012d + e,$$

kai y yra užimtumas, a – turimų vaikų skaičius, b – naudojimas internetu, c – pajamos, d – amžius, e – atsitiktinė paklaida. Šio modelio specifikacija pateikiama 3 priede (a modelis.).

Tiesinio regresinio modelio „gerumą“ apibrėžia determinacijos koeficiento (R square) reikšmė kintanti nuo 0 iki 1. Kuo šis dydis artimesnis 1, tuo modelis geriau aprašo nagrinėjamus

kintamuosius. Analizuojamo atvejo determinacijos koeficiento reikšmė – 0,535, tad galima teigti, kad regresija vidutiniškai gerai atspindi užimtumo priklausomybę nuo priežasties kintamųjų.

Atlikus regresinę analizę galima suformuluoti keletą išvadų:

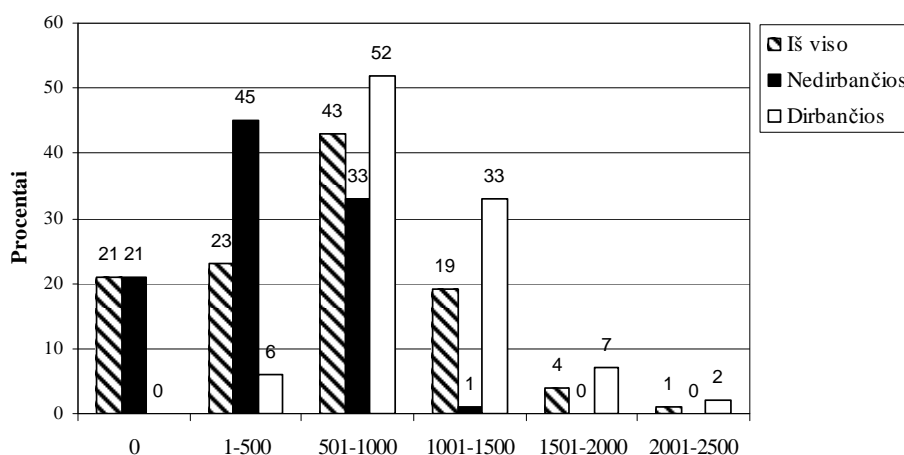
- *Turimų vaikų skaičius.* Neigiamas koeficiento ženklas prie kintamojo *a* parodo atvirkštinę priklausomybę, t. y. turint didesnę vaikų skaičių padidėja tikimybė nedirbti. Šią tendenciją galima būtų paaiškinti tuo, kad turint daugiau vaikų, reikia skirti didesnę dėmesį šeimai, o moteriai nedirbant šeimos pajamos būna mažesnės, dėl ko dažniau pretenduojama į socialines išmokas (kas ilgai gali sumažinti norą dirbti). Šį spėjimą galima patvirtinti išsamesne gautų duomenų analize: 46 proc. kaimo moterų auginančių 3 ir daugiau vaikų nurodė gaunančios socialines pašalpas (jų vidurkis 199 Lt per mėnesį), tuo tarpu iš visų vaikų neturinčių, arba auginančių 1-2 vaikus moterų kad gauna socialines pašalpas pažymėjo 30 proc. (vidurkis – 45 Lt per mėn.). O taip pat galima tvirtinti, kad modelis atspindi tendenciją, jog moterys, turinčios aukštesnį išsilavinimą, dirbančios ir siekiančios karjeros linkusios turėti mažiau vaikų (tai patvirtina tyrimo duomenys 3 lentelėje).

3 lentelė. Vaikų skaičius pagal kaimo moterų užimtumo ir išsilavinimo grupes

Moterų grupė	Vaikų skaičius (proc.)					
	Nėra	1	2	3	4	5 ir daugiau
Dirbančios ir turinčios aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą	14	24	51	8	4	-
Nedirbančios ir turinčios profesinį ar žemesnį išsilavinimą	8	16	25	20	16	15

- *Naudojimas internetu.* Kaip buvo minėta anksčiau, išsilavinusios ir dirbančios moterys dažniau naudojami internetu. Šią tendenciją parodo ir sudaryta lygtis, kadangi koeficientas prie kintamojo *b* yra teigiamas. Taigi, galima teigti, kad internetu besinaudojanti moteris dažniau turės darbą nei juo nesinaudojanti.
- *Pajamos.* Kadangi didžiąją asmens pajamų dalį dažniausiai sudaro darbo užmokestis, tad akivaizdu, kad jeigu moters mėnesinės pajamos yra santykinai didelės, ji turbūt turi darbą. Taip pat galima prognozuoti, kad padidėjus asmeniniams finansiniams ištekliams, labiausiai tikėtina, jog moteris pradėjo dirbti. Tai rodo teigiamas koeficiento ženklas prie kintamojo *c*.
- *Amžius.* Koeficiento ženklas prie kintamojo *d* rodo teigiamą priklausomybę tarp kaimo moterų amžiaus ir jų užimtumo. Vadinasi, kuo vyresnė moteris, tuo labiau tikėtina, kad ji dirba. Iš pirmo žvilgsnio ši tendencija atrodo gana netikėta, tačiau turint galvoje specifines kaimo moterų gyvenimo sąlygas, ją galima pagrįsti. Dažniausiai kaimo vietovėse esančios darbo vietos yra pastovesnės (jų skaičius mažai kinta) lyginant su miesto, nėra didelės darbuotojų kaitos. Jaunos bei geresnio išsilavinimo siekiančios moterys yra linkę migruoti į miestus, o likusios neretai kuria šeimas, susilaukia vaikų, todėl tikėtina, kad darbo pradeda ieškoti vėlesniame amžiuje.

Pajamų struktūra. 2 paveiksle pateiktos kaime gyvenančių moterų mėnesio asmeninės pajamos atskaičius mokesčius. Savaime suprantama, kad dirbančios kaimo moterys gauna didesnes pajamas. Kaime gyvenančios bedarbės arba neturi jokių pajamų (21 proc.) arba gauna įvairių rūšių socialines pašalpas, ar sąlyginai nedideles pajamas iš turimo pagalbinių ūkių. Tad didžioji dalis (45 proc.) nedirbančių moterų gauna iki 500 Lt per mėnesį, o trečdalis – nuo 501 iki 1000 Lt. Tuo tarpu dirbančių moterų finansinė situacija daug geresnė. LR Statistikos departamento duomenimis⁹, vidutinis moterų neto darbo užmokestis šalies ūkyje 2008 m. buvo 1 555,28 Lt, taigi pateiktame 2 pav. galime aiškiai matyti, kad didžiosios daugumos dirbančių ir kaime gyvenančių moterų pajamos yra ženkliai mažesnės už šalies vidurkį.

2 pav. Dirbančių ir nedirbančių kaimo moterų asmeninės pajamos (per mėnesį)

Remiantis LR Statistikos departamento duomenimis¹⁰, vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2008 m. siekia didžiuosiuose miestuose 1 201 Lt, mieste 1 073,9 Lt, kaime 811,2 Lt. Taigi galima teigti, kad pragyvenimas kaime kainuoja mažiau. Tačiau į klausimą, ar užtenka kaime gyvenančioms moterims asmeniškai gaunamų pajamų gali padėti atsakyti 4 lentelėje pateikti duomenys. Natūralu, kad nedirbančių ir pakankamai pajamų negaunančių moterų yra daugiau nei dirbančių ir atsakusių „nepakanka“. Svarbu akcentuoti tai, kad labai skiriasi (dvigubai ir daugiau) respondenčių nurodytos pakankamų pajamų sumos (ž. r. 4 lentelę), tad iš to galima daryti išvadą, jog nedirbančių moterų ir jų šeimos narių poreikiai yra daug mažesni nei dirbančių moterų, jie yra labiau prisitaikę gyventi išleidžiant minimaliausią pinigų sumą.

⁹ Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6989>, [žiūrėta 2009 04 10].

¹⁰ Prieiga per internetą:

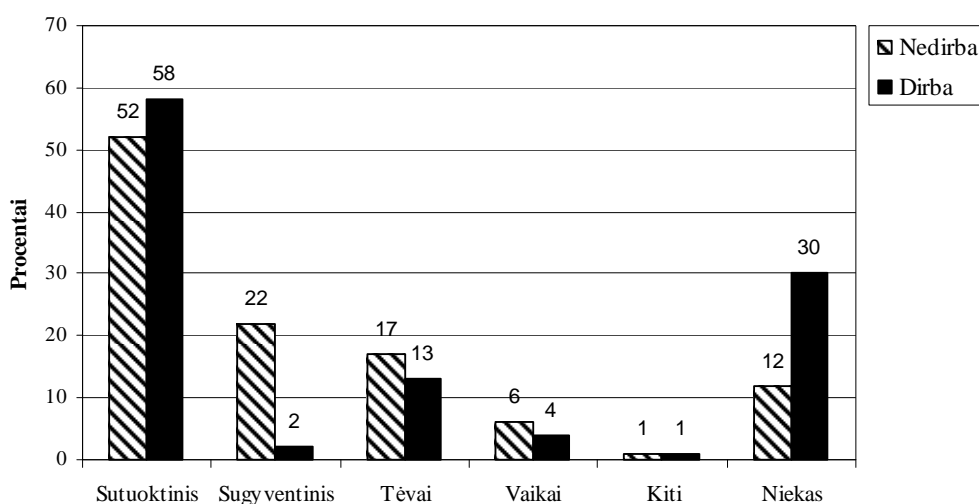
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3090101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=5786&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>, [žiūrėta 2009 04 10].

4 lentelė. Ar pakanka šiuo metu gaunamų pajamų?

Pasirinktas atsakymo variantas	Nedirbančiosios		Dirbančiosios	
	Atsakiusių proc.	Vidutinė pakankama suma (Lt)	Atsakiusių proc.	Vidutinė pakankama suma (Lt)
Nepakanka	83	331	59	907
Pakanka patenkinti mano asmeninius poreikius	13	594	25	1120
Pakanka patenkinti mano ir mano vaikų poreikius	4	578	14	1374
Pakanka išlaikyti visai šeimai	0	0	2	1631

Paaikšėjus, kad 83 proc. nedirbančioms kaimo moterims nepakanka asmeniškai gaunamų pajamų, svarbu išsiaiškinti, ar dar kas nors prisideda prie jų (jų šeimos) išlaikymo. Pažvelgę į pav. pamatysime, kad prie kas antros tiek dirbančios, tiek nedirbančios kaimo moters ir (ar) jos šeimos išlaikymo prisideda sutuoktinis. Daugiau nei penktadaliui nedirbančių moterų išsilaikyti padeda sugyventinis. Galima spėti, kad vienišas nedirbančias moteris gyventi nesusituokus verčia skurdas. 55 proc. turinčių sugyventinį kaimo moterų yra nekvalifikuotos, o turint galvoje, kad išsilavinimą ir užimtumą sieja pakankamai stiprus ryšys (statistiškai reikšminga Spirmeno koreliacijos koeficiento reikšmė – 0,446), o pajamos daug labiau priklauso nuo užimtumo (0,681) yra nemaža tikimybė, kad spėjimas pasitvirtina.

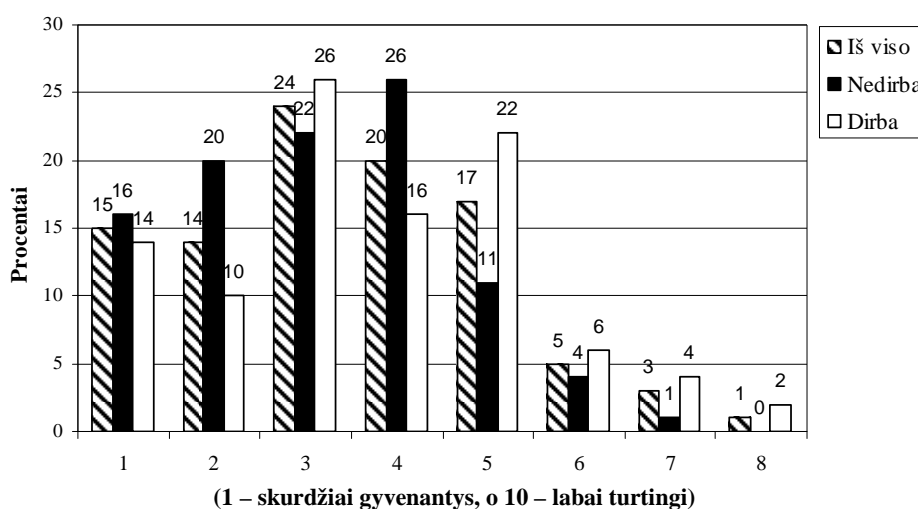
Kitas svarbus dalykas, kurį galima matyti 3 pav. yra tai, kad atskleidžiama nemaža dalis moterų, prie kurių išlaikymo niekas neprisideda. Išanalizavus šią moterų grupę, pastebima, kad iš jų 42 proc. kaimo moterų turi didesnes nei 1000 Lt pajamas per mėnesį, tačiau 14 proc. gauna iki 500 Lt, o net 8 proc. nurodė neturinčios jokių pajamų.

3 pav. Kas prisideda prie kaimo moterų ir jų šeimos išlaikymo?

Kalbant apie pajamas, labai svarbi jų struktūra, nes parodo, iš kokių šaltinių gyvena žmogus. Išanalizavus apklausoje dalyvavusių kaimo moterų pajamų struktūrą paaiškėjo, kad tik pusė (53 proc.) moterų pajamų gauna iš samdomo darbo. Pajamos iš ūkinės veiklos sudaro 12 proc., iš savo verslo – 1 proc. Net kas trečia kaime gyvenanti moteris (36 proc.) gauna įvairias socialines pašalpas. Tad tai patvirtina kitų autorių (Averjanovaitės, 2007 ir kt.) teiginius apie socialines pašalpas, kaip vieną pagrindinių kaimo gyventojų pajamų šaltinių. Tiriant gaunamas pajamas pagal amžių išaiškėjo, kad 56 proc. vyresnių moterų gauna darbo užmokestį ir daugiau jų verčiasi ūkine veikla – 14 proc. (jaunesnės – 3 proc.). Tuo tarpu jaunesnės nei 30 m. moterys labiau linkę gyventi iš socialinių pašalpų – net 46 proc., kai vyresnio amžiaus moterys – 33 proc.

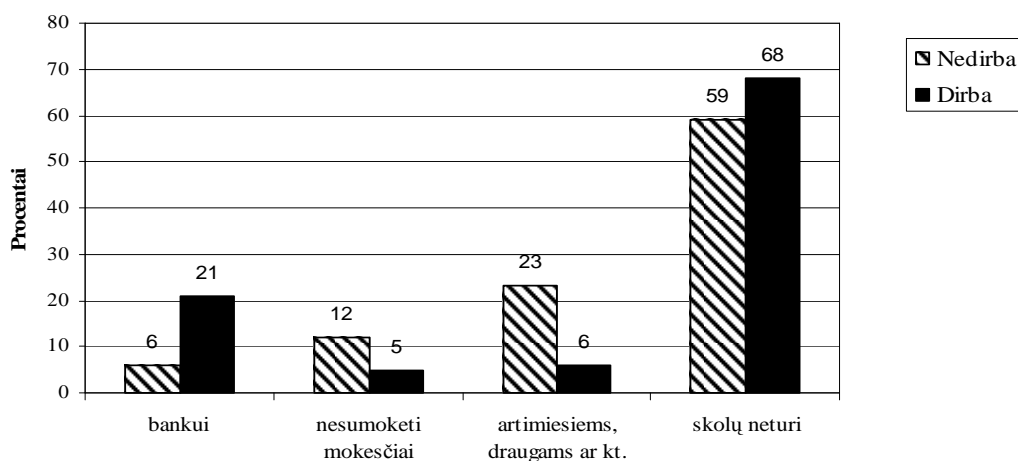
Pateiktoje anketoje kaimo moterų buvo prašoma priskirti save kuriam nors visuomenės sluoksniui. Maksimalus vertinimas buvo 8. Išanalizavus gautus duomenis paaiškėjo, kad gaunamos pajamos daro šiek tiek įtakos savęs priskyrimui konkrečiam visuomenės sluoksniui (Spirmeno koreliacijos koeficiento reikšmė lygi 0,225). Dirbančios moterys save priskyrė santykinai aukštesniam sluoksniui, nei nedirbančios. Tačiau galima išžvelgti gan neįprastą dalyką – dauguma dirbančių moterų save priskyrė 3 sluoksniui, o dauguma nedirbančių – 4 (ž. r. 4 pav.). Galima spėti, jog tą lemia santuokinė padėtis, ar prie išlaikymo dar kas nors prisideda, arba trumpas nedarbo laikotarpis.

4 pav. Visuomenės sluoksniai, kuriems save priskiria kaime gyvenančios moterys

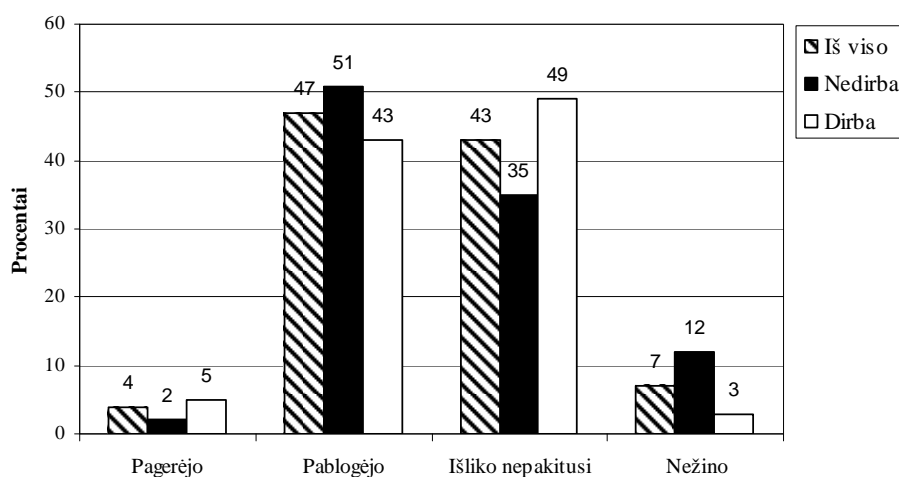
Kaimo moterų socialinei-ekonominei situacijai nustatyti didelę reikšmę turi jų skolos. Tai rodo kaime gyvenančių moterų nepajėgumą patenkinti savo ir (ar) savo šeimos poreikius turimais finansiniais ištekliais. 5 pav. pateikti duomenys rodo, kad trečdalis visų apklaustų kaimo moterų yra skolingos. Daugiausia skolinamasi iš bankų (15 proc.), artimųjų ar draugų (13 proc.). 8 proc. respondenčių teigia nepajėgiančios susimokėti visų mokesčių. Žvelgiant į dirbančių ir nedirbančių moterų grupės, matoma, kad daugiau skolinasi nedirbančios moterys, kadangi jos gauna santykinai

mažiau pajamų. Neturinčios darbo moterys labiau linkę skolintis iš draugų ir artimųjų, tuo tarpu dirbančios – iš bankų.

5 pav. Kaime gyvenančių moterų turimos skolos

Per pastaruosius metus Lietuvos ekonominė situacija gana žymiai pasikeitė. Nedarbo lygis¹¹ nuo 3-4 proc. 2008 m. vidury artėja link 10 proc. 2009 m. I ketvirtį. Daug žmonių neteko darbo, tad jų pajamos dar labiau sumažėjo, kartu suprastėjo ir kai kurių asmenų padėtis. Respondenčių buvo prašoma įvertinti, kaip pakito jų namų ūkio (šeimos) finansinė padėtis per pastaruosius metus. Rezultatai parodė (ž. r. 6 pav.), kad beveik pusės (47 proc.) apklaustųjų padėtis pablogėjo, šiek tiek mažesnės dalies – išliko nepakitusi. Natūralu, kad nedirbančių kaimo moterų situacija pablogėjo labiau, tačiau ir dirbančių moterų dalis, kurios nurodė pablogėjusią situaciją buvo pakankamai didelė. Namų ūkio (šeimos) finansinės padėties pagerėjimą per pastaruosius metus nurodė vos 4 proc. respondenčių.

6 pav. Kaip pakito kaimo moterų namų ūkio (šeimos) finansinė padėtis per pastaruosius metus?

¹¹ Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Tendencijos/UserDispForm.aspx?ID=39&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Eldb%2Elt%2FInformacija%2FDarboRinka%2FPuslapiai%2Fdefault%2Easpx>; [žiūrėta 2009 04 10].

Ištyrus ryšį (remiantis Spirmeno koreliacijos koeficientu) tarp kaime gyvenančių moterų asmeniškai gaunamų mėnesio pajamų ir kitų kintamųjų, nustatytos šios statistiškai reikšmingos priklausomybės tarp analizuojamo kintamojo ir:

1. užimtumo (0,712);
2. išsilavinimo (0,475);
3. ar pakanka gaunamų pajamų (0,400);
4. naudojimosi internetu (0,390);
5. mokymosi (0,326);
6. turimo nuosavo automobilio (0,315);
7. turimo vairuotojo pažymėjimo (0,302);
8. visuomenės sluoksnio (0,301);
9. gyvenimo sąlygų (0,270);
10. naudojimosi viešuoju transportu (-0,163);

Regresinė analizė atskleidė, kad 5 iš išvardintų kintamųjų nėra reikšmingi, kadangi visi turi nemažą priklausomybę nuo užimtumo. Taigi mokymasis, turimas nuosavas automobilis, vairuotojo pažymėjimo turėjimas, naudojimas viešuoju transportu ir naudojimas internetu yra pašalinami iš modelio kaip nereikšmingi kintamieji. Tad sukonstruojama tokia lygtis:

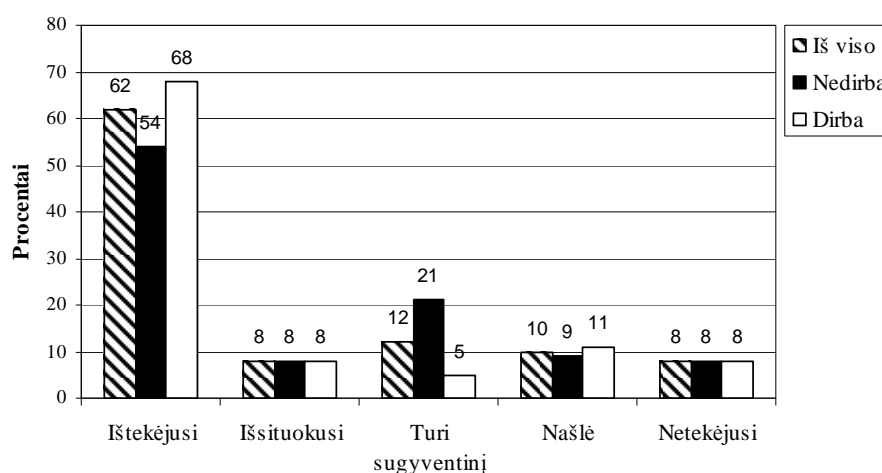
$$y = 516,417i + 171,269j + 31,511k + 65,354l + e,$$

kai y reiškia pajamas, i – užimtumas, j – ar pakanka gaunamų pajamų, k – visuomenės sluoksnis, l – išsilavinimas, o e – atsitiktinė paklaida. Šio modelio specifikacija pateikiama 3 priede (b modelis).

Pajamų tiesinės regresijos modelio determinacijos koeficientas (R square) yra gana didelis – 0,580, tad galima teigti, kad regresija vidutiniškai gerai atspindi pajamų priklausomybę nuo naudotų priežasties kintamųjų. Tad atlikus regresinę analizę galima suformuluoti išvadas. Gaunamos pajamos suteikia žmogui geresnę gyvenimo kokybę, tad beveik visais atvejais, didėjančios pajamos rodo didesnę užimtumą bei poreikių tenkinimą, kadangi už gautus papildomus pinigus atitinkamai galima daugiau įsigyti daugiau prekių, gauti daugiau paslaugų. Didesnes pajamas dažniausiai sąlygoja geresnis išsilavinimas, tad aukštesnį išsilavinimą turinčios kaimo moterys dažniau dirba ir kartu gauna didesnę darbo užmokestį. Kartu visa tai, o ypač didesnės pajamos lemia, kad kaimo moterys save priskiria ir aukštesniam (turtingesniam) visuomenės sluoksniui.

Santuokinė padėtis. Neretai šeima žmogaus gyvenime yra labai svarbi, kadangi sunkiais gyvenimo atvejais jos nariai gali suteikti tiek moralinę, tiek materialinę ar finansinę paramą bei

palaikymą. Didžioji dauguma apklausoje dalyvavusių moterų turi sukūrę savo šeimas, t. y. 62 proc. respondenčių pažymėjo esančios ištekęsios. Tai viršija bendrą Lietuvos rodiklį, kadangi kaip nurodoma leidinyje „Vyrai ir moterys Lietuvoje“ (LR Statistikos departamentas, 2008) ištekęją 51,6 proc. visų Lietuvos moterų. 7 pav. galime matyti, kad maždaug kas antra moteris atsakė esanti išsituokusi, turinti sugyventinį, našlė ir netekėjusi. Tuo tarpu Lietuvos mastu išsituokusių (10,2 proc.) ir našlių (17 proc.) yra šiek tiek daugiau. Išskyrus dirbančių ir nedirbančių moterų grupes išryškėjo tendencija, kad daugiau darbo neturinčių moterų gyvena su vyru nesusituokusios ir atvirkščiai. Dirbančiųjų grupėje ištekęsųjų moterų dalis didesnė nei visų apklaustųjų grupėje.

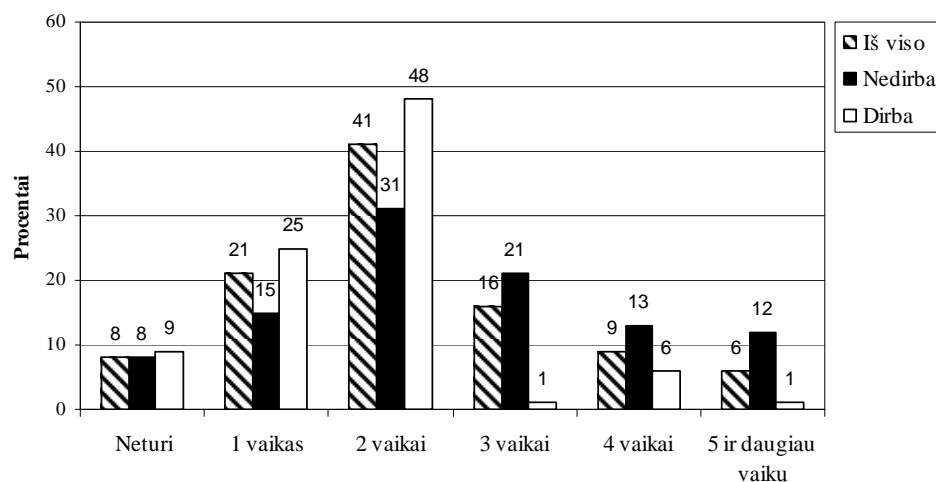

7 pav. Kaime gyvenančių moterų santuokinė padėtis

Lyginant išskirtas jaunesnių ir vyresnių kaimo moterų grupes pirmiausiai galima paminėti, kad amžius čia užima svarbią rolę, tad yra natūralu, kad vyresnių kaimo moterų yra žymiai daugiau nei jaunesnių – atitinkamai 67 ir 36 proc. Tačiau ištyrus turimus duomenis pastebėta, kad jaunesnės moterys yra labiau linkusios nutraukti santuoką – kas dešimta moteris pažymėjo, kad yra išsituokusi, tuo tarpu vyresniųjų tarpe 8 proc. Turint galvoje jų jauną respondenčių amžių, tikėtina, kad ilgainiui šioje kartoje išsiskyrusių moterų dalis gali didėti. Kitas svarbus dalykas yra tas, kad jaunesnių moterų tarpe žymiai dažniau vyrauja gyvenimas nesusituokus. Ketvirtadalis jaunų moterų pažymėjo turinčios sugyventinį, o vyresnių moterų tarpe – kas dešimta. Šie tyrimo rezultatai atskleidžia besikeičiančią tradicinės šeimos sampratą, mažesnę šeimą, kaip vertybės svarbą kaimo vietovėse gyvenančioms moterims.

Nagrinėjant turimų vaikų skaičių, aiškiai išsiskiria didelė grupė moterų (41 proc.) turinčių 2 vaikus (ž. r. 8 pav.). Ši tendencija daug ryškesnė dirbančių kaimo moterų grupėje (48 proc.). pav. taip pat iliustruoja pakankamai didelę vaikų skaičiaus priklausomybę nuo moterų užimtumo. Tai patvirtina ir statistiškai reikšminga Spirmeno koreliacijos koeficiento reikšmė 0,250. Galima teigti, kad didesnis moterų užimtumas sąlygoja mažesnį vaikų skaičių. Tad kaip galime matyti pav. dirbančios moterys retai turi 3 ir daugiau vaikų, o nedirbančios jų turi daugiau. Taigi, galima būtų

daryti išvadą, kad turinčios daugiau nei 3 vaikus kaimo moterys daugiau dėmesio ir laiko skiria šeimai, dėl ko ilgainiui kilti daugiau sunkumų (re)integruojantis į darbo rinką.

8 pav. Kaime gyvenančių moterų turimų vaikų skaičius

Ištyrus priklausomybės ryšius tarp santuokinės padėties ir kitų socialinių-ekonominių veiksnių, nustatytos šios koreliacijos tarp santuokinės padėties ir:

1. turimo nuosavo automobilio (0,358);
2. turimo nuosavo būsto (0,265);
3. gyvenimo sąlygų (0,251);
4. amžiaus (0,216);
5. vaikų skaičiaus (0,189);
6. naudojimosi viešuoju transportu (0,178);
7. dalyvavimo bendruomeninėje veikloje (0,135);

Atlikus regresinę analizę paaiškėjo, kad 4 iš išvardintų kintamųjų yra nereikšmingi. Gyvenimo sąlygos, nuosavo būsto turėjimas ir naudojimas viešuoju transportu, atrodytų, turėtų būti svarbūs apibūdinant šeimyninę padėtį, tačiau šie kintamieji gana stipriai koreliavo su turimu automobiliu, tad tapo nereikšmingais palikus pastarąjį kintamąjį. Dalyvavimas bendruomeninėje veikloje koreliuoja su kaimo moterų amžiumi, todėl regresijoje ir liko tik vienas iš šių kintamųjų. Norint supaprastinti santuokinės padėties tiesinį regresinį modelį, nereikšmingi kintamieji pašalinami. Gaunama tokia lygtis:

$$y = 2,921 + 0,164f - 0,256g - 0,022h + e,$$

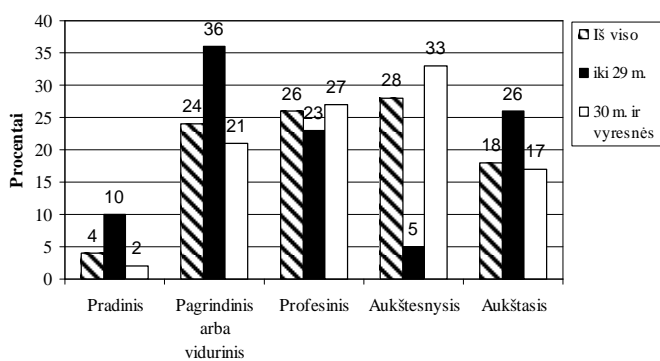
kai y reiškia šeimyninę padėtį, f – turimų vaikų skaičius, g – automobilis, h – amžius, o e – atsitiktinė paklaida. Šio modelio specifikacija pateikiama 3 priede (c modelis).

Šiuo modeliu reikėtų remtis atsargiai, nes determinacijos koeficientas (R square) yra pakankamai nedidelis – 0,201. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad moters šeimyninei padėčiai įtaką daro labai daug šalutinių veiksnių bei aplinkybių. Didelę reikšmę čia turi psichologiniai-emociniai faktoriai (pvz., charakterių nesutapimas ar kt. skyrybų atveju) ir susiklosčiusios gyvenimo aplinkybės (pvz., vyro mirtis), kuriuos būtų labai sudėtinga įtraukti į modelį. Tačiau visgi galime daryti keletą išvadų remiantis modeliu bei papildomai atsižvelgiant į nustatytas koreliacijas tarp santuokinės padėties ir:

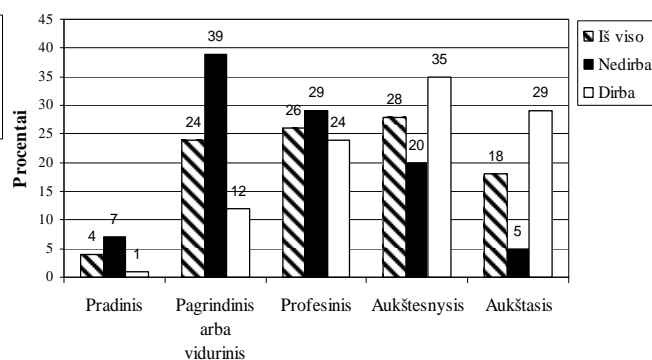
- *vaikų skaičiaus*. Natūralu, kad dažniausiai vaikų neturi nesusituokusios moterys, ištekėjusios jų turi. Tad didžiausia tikimybė, kad daugiavaikės motinos (auginančios 3 ir daugiau vaikų) yra ištekėjusios, kadangi visapusiškam vaikų vystymuisi reikalinga tiek motinos, tiek ir tėvo globa ir priežiūra. Tačiau nemaža dalis tris vaikus turinčių moterų tarpe yra našlės arba ne santuokoje gyvenančiosios, o išsituokusios moterys neretai yra susilaukusios įvairaus vaikų skaičiaus.
- *turimo nuosavo automobilio*. Priklausomybė tarp šio kintamojo ir santuokinės padėties yra nemaža, tad leidžia pamatyti, kad jei moteris yra ištekėjusi, ji dažniausiai turi nuosavą ar naudojami šeimos automobiliu. Tuo tarpu yra didesnė tikimybė, turinčios sugyventinį, netekėjusios ir našlės automobilio neturi ir dėl to dažniau naudojami viešuoju transportu. Šią tendenciją labiausiai gali lemti gaunamos pajamos, o kadangi automobilis iš dalies gali būti laikomas prabangos preke, tai be partnerio gyvenančios moterys rečiau gali ją įsigyti.
- *amžiaus*. Kaip buvo galima ir nuspėti, kuo kaime gyvenanti moteris jaunesnė, tuo dažniau ji yra netekėjusi, o vyresnėms moterims didesnė tikimybė būti našlėmis. Tačiau kalbant apie ištuokas ir gyvenimą nesusituokus, pastebima, kad tai labiau būdinga jaunesnėms nei 45 m. kaimo moterims. Galima bandyti spėti, kad didelės įtakos jaunų moterų šeimos sampratai yra padariusi visuomenėje vyraujančių vertybių kaita, vis labiau atitolstama nuo religijos, tad mažėja poreikis tuoktis bažnyčioje, o santuokos įžadus priimti visam gyvenimui. Visgi ištekėjusios moterys sudaro respondenčių daugumą ir natūralu, kad daugiausia susituokusių yra vidurinėje amžiaus grupėje – nuo 35 iki 50 m.

Išsilavinimas. 9 pav. galime matyti, kad apklausoje dalyvavusių kaimo moterų išsilavinimas pasiskirstęs gana tolygiai, tik šiek tiek išsiskiria didesnė aukštesniausias mokyklas baigusios moterų grupė. Svarbu paminėti, kad žymiai daugiau jaunesnių moterų (iki 29 m.) nei vyresnių (30 m. ir vyresnės) neturi profesijos, atitinkamai – 46 proc. ir 27 proc. Nerimą keliantis dalykas yra tas, kad palyginus labai daug jaunų moterų (10 proc.) turi tik pradinį išsilavinimą, kas užkerta daugybę kelių norint vėliau įgyti profesiją ar specialybę. Tuo tarpu tik 2 proc. vyresnių moterų yra baigę 4 pradines klases. Visa tai iš esmės atitinka tendenciją, kad jaunos ir aukštesnę kvalifikaciją turinčios moterys išsikelia gyventi į miestą. Taip pat galima pastebėti, kad labai didelė

dalis vyresnių moterų turi aukštesnį išsilavinimą lyginant su jaunesnėmis. Tačiau tai gali būti susiję su tuo, kad šiandieną nemažai buvusių aukštesniųjų mokyklų yra pakeitę statusą ir tapę kolegijomis, arba profesinėmis mokyklomis. Todėl žiūrint į aukštąjį išsilavinimą turinčių moterų grupę matome, kad joje didesnę daugumą sudaro moterys iki 30 metų. Žvelgiant į 10 pav. pastebima tendencija, kad kuo aukštesnis moterų išsilavinimo lygis, tuo dažniau jos dirba, ir atvirkščiai – labai didelė dalis (46 proc.) nedirbančiųjų neturi profesinio pasirengimo. Tačiau lyginant su bedarbių moterų išsilavinimu Lietuvoje, pastebima, kad kaime gyvenančių bedarbių, neturinčių profesijos yra santykinai mažiau nei visoje Lietuvoje (56,4 proc.¹²)

9 pav. Respondenčių išsilavinimas pagal amžių (proc.)

10 pav. Respondenčių išsilavinimas pagal užimtumą (proc.)

Žiūrint Kalbant apie mokymąsi visą gyvenimą, buvo siekiama išsiaiškinti, suaugusiųjų mokymosi tendencijas kaimo vietovėse. Tyrimo rezultatai parodė, kad beveik penktadalis (17 proc.) respondenčių apklausos vykdymo metu mokėsi. Du trečdaliai besimokiusių siekė įgyti profesiją (specialybę), arba kėlė profesinę kvalifikaciją. 22 proc. kaime gyvenančių moterų dalyvavo seminaruose bendro pobūdžio žinioms įgyti, 6 proc. mokėsi užsienio kalbos, 3 proc. kompiuterinio raštingumo. Didėsnė dalis iš jų mokėsi universitetuose ir kolegijose (iš viso 61 proc.), o 36 proc. – kitose mokymo įstaigose.

Taip pat buvo norima išsiaiškinti, kas kaime gyvenančias besimokančias moteris skatina tobulėti. Tyrimo rezultatai parodė, kad pusė visų besimokančių respondenčių siekia plėsti savo akiratį, tokiu būdu geriau išreikšti save. 41 proc. atsakė, kad jas skatina nuolat augantys reikalavimai darbo rinkoje ir kad siekia papildomų žinių tam, kad gautų papildomų darbų ir taip pagerintų savo materialinę padėtį. Mažesnę dalį respondenčių (nuo 15 iki 18 proc.) motyvuoja galimybė mokymosi laikotarpiu pabendrauti su naujais žmonėmis, susirasti kitą darbą, darbdavių paskatinimai ir nuostata, kad „dabar mokosi visi, todėl mokausi ir aš“.

Tobulėjant profesinėje srityje neretai susiduriama su įvairiomis kliūtimis. Kaime gyvenančios moterys pažymėjo, jog didžiausias profesinės karjeros trukdis – vyresnis amžius (35

¹² Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2008. Vyrai ir moterys Lietuvoje, Vilnius;

proc.). Ketvirtadalis respondenčių nurodė sunkumus derinant darbą ir šeimos priežiūrą. Emocinio-psichologinio pobūdžio kliūtys nėra dažnos – jas pažymėjo rečiau nei kas dešimta apklaustoji. Svarbu paminėti, kad su diskriminacija lyties atžvilgiu ir nepalankiu vyro požiūriu dirbančios moters atžvilgiu kaime gyvenančios moterys susiduria gana retai (atitinkamai 1 ir 5proc.). Respondentės pateikė ir savo atsakymus apie nagrinėjamas karjeros kliūtis, kurie buvo suskirstyti į 3 grupes: finansinių išteklių trūkumas, sveikatos problemos ir prastas susisiekimas. 12 proc. moterų nurodė, kad nesusiduria su jokiais kliūtimis siekdamos profesinės karjeros.

Analizuojant išsilavinimo svarbą buvo išmatuota koreliacija tarp tiriamo veiksnio ir kitų socialinių-ekonominių veiksnių. Pasirodė, kad priklausomybės ryšys sieja išsilavinimą ir:

1. pajamas (0,475);
2. naudojimąsi internetu (0,471);
3. gyvenimo sąlygos (0,469);
4. užimtumo (0,446);
5. vairuotojo pažymėjimo turėjimą (0,420);
6. nuosavo automobilio turėjimą (0,411);
7. domėjimąsi politika (0,334);
8. amžių (0,215);
9. visuomenės sluoksnį (0,209);
10. mokymąsi (0,200);
11. nuosavo būsto turėjimą(0,172);
12. saugumo jausmą savo gyvenamojoje vietovėje (0,165);
13. naudojimąsi viešuoju transportu (0,159).

Vėliau atlikta tiesinė regresinė analizė parodė, kad koreliacija tarp išsilavinimo ir kitų kintamųjų, tokių kaip užimtumas, nuosavas automobilis, pažymėtas visuomenės sluoksnis, mokymasis, nuosavas būstas, saugumo jausmas ir naudojimas viešuoju transportu nėra reikšminga. Tad jie buvo pašalinti siekiant sudaryti tikslesnį ir paprastesnį modelį:

$$y = 0,001m + 0,074n + 0,292o + 0,375p + 0,185r + 0,295s + e,$$

kai y yra išsilavinimas, m – pajamos, n – gyvenimo sąlygos, o – vairuotojo pažymėjimas, p – naudojimas internetu, r – domėjimasis politika, s – amžius, e – atsitiktinė paklaida. Šio modelio specifikacija pateikiama 3 priede (d modelis.).

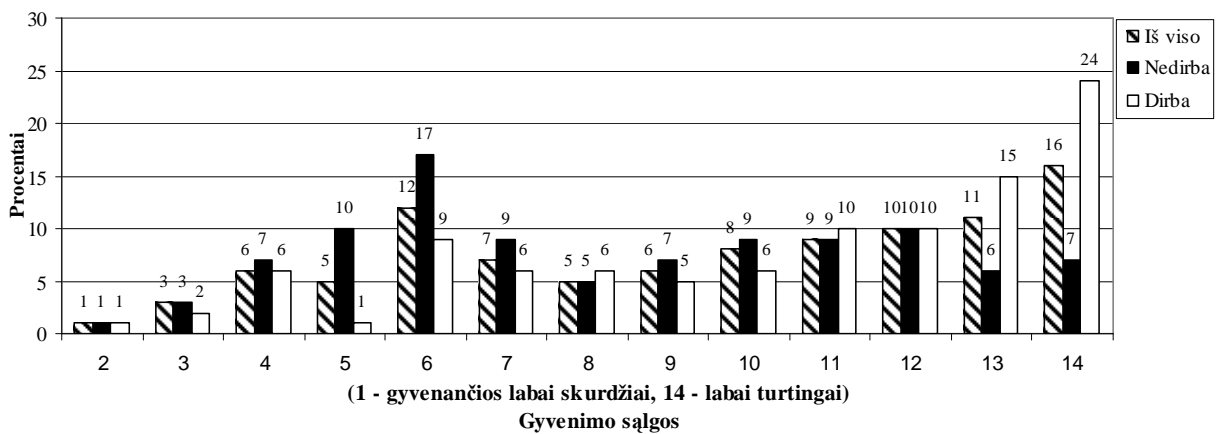
Pajamų tiesinės regresijos modelio determinacijos koeficientas (R square) yra gana nemažas – 0,475, tad galima teigti, kad regresija vidutiniškai gerai atspindi pajamų priklausomybę nuo naudotų priežasties kintamųjų. Tad atlikus regresinę analizę galima suformuluoti pagrindinę

išvadą, kad išsilavinimas yra vienas pačių pagrindinių veiksnių, lemiančių geresnę kaimo moterų gyvenimo kokybę. Tai atskleidžia sudarytas išsilavinimo tiesinis regresinis modelis, apimantis svarbiausius veiksnius, charakterizuojančius socialinę-ekonominę situaciją ir atskirai analizuoti tarpusavio priklausomybės ryšiai tarp minėtų kintamųjų. Tad remiantis gautais rezultatais galima patvirtinti pirmąją hipotezę, kad didžiausią poveikį kaimo moterų socialinei-ekonominei situacijai turi išsilavinimas. Tad reikėtų akcentuoti, jog labai svarbu atkreipti dėmesį į mokyklinio amžiaus jaunuolių profesinį orientavimą, padedant suprasti tinkamo išsilavinimo ir įgytų profesinių žinių bei įgūdžių svarbą tolesniame gyvenime.

Gyvenimo sąlygos. Didžioji dalis (68 proc.) respondenčių gyvena nuosavame name, o 15 proc. nuosavame bute. Beveik 9 proc. apklaustųjų savo būsto neturi, tad gyvena pas gumines, artimuosius, ar draugus. 5 proc. gyvenamąjį plotą nuomojasi, 4 proc. gyvena socialiniame būste. Kaime dažniau nei mieste gyventojai būsto viduje neturi visų patogumų. Siekiant išsiaiškinti kaimo moterų gyvenimo sąlygas, buvo prašoma pažymėti dabartiniame būste turimus patogumus ir telekomunikacijas: tualetą, vonią, šaltą vandenį, karštą vandenį, kanalizaciją, skalbimo mašiną, elektrą, dujas, viryklę, šaldytuvą, televizorių, telefoną, kompiuterį, internetą. Pažymėti atsakymo variantai buvo įvertinti atitinkamu balu (14 balų skalėje), kai 1 yra labai blogos, o 14 – labai geros gyvenimo sąlygos. Taigi, gyvenimo sąlygos pasirodė esančios labai įvairios (ž. r. 11 pav.). Geriausiai gyvenančiųjų grupei (13 ir 14 balų) priklauso nemaža dalis respondenčių (27 proc.), didžioji dauguma iš jų – dirbančios. Gana didelės dalies (12 proc.) kaimo moterų gyvenimo sąlygos vertinamos 6 balams – tai yra kiek žemesnė nei vidutinė padėtis, kai namuose dažniausiai atvejais būna įvestas šaltas vanduo, elektra, yra viryklė, šaldytuvas, televizorius, telefonas. Iš viso blogesnes nei vidutinės gyvenimo sąlygas turi kas trečia moteris. Šių moterų namuose dažniausiai nėra vandentiekio, kanalizacijos, vonios ir tualetų, telefoninio ryšio, kompiuterio, interneto, dėl ko namų ruoša ir kasdieninė buitis kelia daugiau rūpesčių bei sunkumų.

Visgi palyginus tyrimo duomenis su leidinyje „Lietuvos kaimo raida“ (2005) skelbta informacija, kad 2005 m. pradžioje mažiau kaip pusė kaimo gyventojų turėjo centralizuotą vandentiekį, kanalizaciją, atskirą vonią ar dušą, išryškėjo teigiamos tendencijos, kadangi daugiau nei pusė apklausoje dalyvavusių respondenčių nurodė turinčios minėtus patogumus. Tuo tarpu kalbant apie informacines technologijas, vertėtų pažymėti, kad kaimo moterų, turinčių namuose kompiuterį (44 proc.) ir interneto prieigą (30 proc.) skaičius iš esmės atitinka LR Statistikos departamento¹³ 2008 m. I ketvirčio duomenis apie kompiuterių (34 proc.) ir interneto (33 proc.) paplitimą kaimo namų ūkiuose.

¹³ Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2737> [žiūrėta 2009 04 10]

11 pav. Kaimo moterų gyvenimo sąlygos

Kalbant apie kaime gyvenančių moterų laisvalaikį, galima išskirti 3 dažniausius respondenčių pažymėtus būdus: bendravimas su šeima, vaikais (76 proc.), namų ūkio darbai (56 proc.), televizija (43 proc.). Pasirodė, kad užimtumas turi nemenkos įtakos laisvo laiko panaudojimui. Lyginant laisvalaikio leidimo būdus dirbančių ir nedirbančių moterų grupėse pastebėta, kad bedarbės daugiau laiko skiria bendravimui su šeima ir vaikais, kaimynais, dažniau žiūri televiziją. Tuo tarpu daugiau dirbančiųjų didesnę laisvo laiko dalį praleidžia dirbdamos namų ūkio darbus, skaitydamos spauda, knygas, dažniau nei bedarbės naudojami internetu, lankosi įvairiuose renginiuose.

Didžioji dauguma (81 proc.) apklaustų kaimo moterų teigė, kad savo gyvenamojoje vietovėje jaučiasi saugiai. Visgi kas penkta respondentė paklausta, ar jaučiasi saugi, pažymėjo neigiamą atsakymo variantą. Išanalizavus turimus duomenis paaiškėjo, kad saugumas labiausiai priklauso nuo to, kokiame būste moteris gyvena (Spirmeno koreliacijos koeficiento reikšmė lygi 0,348, kai $p < 0,005$). Mažiau saugios jaučiasi gyvenančios socialiniame būste, pas gimines ar artimuosius ir besinuomojančios gyvenamąjį plotą. Jos nurodė, kad labiausiai nerimaujama dėl 3 priežasčių: artimiausioje aplinkoje girtaujama, smurtaujama, ar vagiliaujama; gyvenimas vienkiemyje; neužtikrintumas dėl pastogės ateityje (dėl nuomos, arba paskolos būstui įsigyti).

Susisiekimas arba galimybė laisvai judėti teritorijoje taip pat svarbus veiksnys apibūdinant kaimo moterų gyvenimo sąlygas. Patogiausia keliauti nuosavu automobiliu, nes nereikia prie nieko derintis, nors šis kelionės būdas yra brangesnis. 38 proc. kaime gyvenančių moterų naudojami nuosavu automobiliu, 30 proc. turi šeimos automobilį, 1 proc. turi darbovietės skirtą naudojimuisi automobilį. Automobilio neturi 24 proc., 7 proc. neturi, tačiau esant reikalui jas paveža giminės ar draugai. Viešuoju transportu dažniausiai naudojami 39 proc. respondenčių, retai – 42 proc. pusė besinaudojančių viešuoju transportu kaimo moterų buvo patenkintos tuo metu nustatytais maršrutais, jų dažnumu. Tuo tarpu kita pusė teigė, kad autobusų grafikas nėra gerai suderintas, jie važiuoja

retai, tad norint grįžti namo, tenka ilgai laukti, arba sunku suderinti su darbo laiku. Nepatogus susisiekimą neretai tampa kaimo moterų nedarbo priežastimi.

Ištyrus koreliaciją tarp gyvenimo sąlygų ir įvairių ekonominių-socialinių kintamųjų, buvo nustatyta statistiškai reikšminga priklausomybė tarp minėtų gyvenimo sąlygų ir:

1. naudojimosi internetu (0,605);
2. išsilavinimo (0,469);
3. nuosavo automobilio (0,425);
4. visuomenės sluoksnio (0,409);
5. mokymosi (0,318);
6. užimtumo (0,294);
7. pajamų (0,270);
8. domėjimosi politika (0,226);
9. santuokinės padėties (0,251);
10. saugumo jausmas gyvenamojoje vietovėje (0,219);
11. dalyvavimo bendruomeninėje veikloje (0,195);
12. naudojimosi viešuoju transportu (0,174);
13. nuosavo būsto turėjimo (0,148).

Atlikus regresinę analizę išaiškėjo, kad dauguma kintamųjų turi būti pašalinti sudaryto modelio, kadangi jų priklausomybė nuo gyvenimo sąlygų tapo nereikšminga. Tai galima būtų paaiškinti tuo, jog dauguma iš pašalintų kintamųjų turi nemažą priklausomybę nuo išsilavinimo. Tad galutinis modelis yra toks:

$$y = 0,397t - 0,400u + 0,739v + 2,704z + e,$$

kai y yra užimtumas, t – visuomenės sluoksnis (respondenčių subjektyvus vertinimas), u – santuokinė padėtis, v – išsilavinimas, z – naudojimas internetu, e – atsitiktinė paklaida. Šio modelio specifikacija pateikiama 3 priede (e modelis.).

Analizuojamo atvejo determinacijos koeficiento reikšmė – 0,438, tad galima teigti, kad regresija vidutiniškai gerai atspindi gyvenimo sąlygų priklausomybę nuo priežasties kintamųjų, tad remiantis sudaryta lygtimi galima daryti keletą išvadų.

Siekiant nustatyti kaimo moterų gyvenimo sąlygas, respondenčių pateikti atsakymai buvo išranguoti nuo 1 iki 14 balų (1 priskirta reikšmė „labai blogos“, 14 – „labai geros“), o savo esamą visuomenės sluoksnį apklaustos moterys apibūdino pažymėdamos skaičių nuo 1 iki 10 (kur 1 – „labai skurdžiai gyvenantys“, 10 – „labai turtingai“). Sudarytas modelis leidžia teigti, kad kuo geresnės objektyviai matuotos gyvenimo sąlygos, tuo aukščiau kaimo moterys vertino savo padėtį

visuomenėje, nors, labai turtingų, remiantis respondenčių atsakymais, nebuvo, kadangi aukščiausias pažymėtas balas – 8.

Nagrinėjant gyvenimo sąlygų priklausomybę nuo santuokinės padėties reikėtų akcentuoti, kad pastarasis kintamasis nėra ranginis, todėl lygtyje eina su „–“ ženklu. Regresinė analizė parodė, kad ištekėjusi moteris turi didžiausias galimybes gyventi geriausiomis sąlygomis, t. y. būsto viduje turėti visus patogumus ir telekomunikacijas, kas suteikia komforto jausmą, gerina gyvenimo kokybę, kadangi turint vandentiekį, kanalizaciją, vonią, tualetą būsto viduje namų ruoša užima mažiau laiko, yra paprastesnė. Lygtis atskleidžia, kad našlė ir ne santuokoje gyvenanti moteris dažniau turi prastesnes sąlygas, o netekėjusi gyvena labai gerai, arba žemesnėse nei vidutinės gyvenimo sąlygose.

Kaip parodė koreliacija, gyvenimo sąlygos gan ženkliai priklauso nuo išsilavinimo ir naudojimosi internetu. Kuo moteris labiau išsilavinusi, tuo didesnė tikimybė, kad ji turės darbą ir gaus darbo užmokestį, kuris suteiks galimybes gerinti savo buitį ir bendras gyvenimo sąlygas kartu naudojantis internetu.

Dalyvavimas visuomeninėje veikloje. Siekiant skatinti kaimo žmonių iniciatyvas gerinti savo gyvenimo kokybę, tiek Europos Sąjunga, tiek Lietuvos vyriausybė didelį dėmesį skiria kaimo bendruomenių kūrimui ir vystymui. Iš viso Širvintų rajone yra įkurta 16 bendruomenių, jų yra kiekvienoje Širvintų rajono seniūnijoje. Dėl trūkstamo finansavimo, kai kurios bendruomenės nevykdo realios veiklos.

Širvintų rajone vykdyta kaimo moterų apklausa parodė, kad kas ketvirta respondentė dalyvauja kaimo bendruomenių veikloje. Dirbančios kaimo moterys yra labiau linkę užsiimti šia veikla. Tad dėl šios priežasties iškelta antroji hipotezė turi būti atmesta, kadangi dalyvavimas bendruomeninėje veikloje pasirodė esantis daug pasyvesnis nei buvo tikėtasi.

74 proc. apklaustų respondenčių nedalyvauja bendruomeninėje veikloje. 14 proc. iš jų niekada nėra girdėję apie kaimo bendruomenę. Buvo siekiama išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių nėra prisidedama prie kaimo bendruomenės veiklos. Paaiškėjo, kad daugiausia (44 proc.) kaimo moterų nedalyvauja bendruomeninėje veikloje dėl laisvo laiko stokos, 23 proc. moterų tai nėra įdomu, o 13 proc. pažymėjo, kad iš dalyvavimo nėra jokios naudos. 4 proc. moterų pažymėjo kitas priežastis: jų kaime nėra įkurtos bendruomenės, arba dalyvauti trukdo prasta sveikata.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti dėl kokių priežasčių kaime gyvenančios moterys dalyvauja bendruomeninėje veikloje. Daugiausiai moterų (48 proc.) nurodė, kad tai suteikia galimybę pabendrauti su žmonėmis. Kitas svarbus dalykas yra tai, kad dalyvavimas bendruomeninėje veikloje – puiki galimybė kaime gyvenančiai aktyviai moteriai realizuoti savo sumanymus, idėjas ir taip išreikšti save (44 proc.). 42 proc. moterų užsiima šia veikla siekdamos

gražinti aplinką, gerinti ir kurti visų bendrą gerovę. Kas trečia respondentė atsakė, kad dalyvauja bendruomeninėje veikloje, nes tai vienintelė kultūrinio pobūdžio veikla kaime, taip turiningiau praleidžia savo laisvalaikį. Pastebėta, kad jaunesnio amžiaus moterys ne itin linkę prisijungti prie kaimo bendruomenės – tik 13 proc. jaunesnių nei 30 m. respondenčių pažymėjo dalyvaujančios šioje veikloje, lyginant su 28 proc. vyresniųjų moterų. Tad remiantis tyrimo duomenimis nustatyta, kad bendruomeninėje veikloje labiau linkę dalyvauti ištekėjusios kaimo moterys, arba našlės, turinčios geresnes gyvenimo sąlygas, ir vyresnio amžiaus moterys.

Analizuojant dalyvavimo visuomeninėje veikloje priklausomybės ryšį nuo kitų veiksnių paaiškėjo, kad jų yra palyginus nedaug, o esantys ryšiai remiantis Spirmano koreliacijos koeficiento reikšmėmis yra gan silpni. Visgi dalyvavimą visuomeninėje veikloje statistiškai reikšminga priklausomybė sieja su domėjimusi politika (0,240) turimu nuosavu automobiliu (0,210), gyvenimo sąlygomis (0,195), amžiumi (0,166), šeimynine padėtimi (-0,135) ir mokymusi (0,134). Atlikus tiesinę regresinę analizę siekiant nustatyti dalyvavimo bendruomeninėje veikloje nuo kitų socialinių-ekonominių veiksnių, išsiaiškinta, kad konstruojamam modeliui 4 iš išvardintų kintamųjų nėra reikšmingi, tad siekiant lygties paprastumo ir tikslumo, buvo pašalinti. Galiausiai gaunama ši lygtis:

$$y = 0,018d_1 + 0,125f_1 + e,$$

kai y reiškia dalyvavimą bendruomeninėje veikloje, d_1 – gyvenimo sąlygos, f_1 – domėjimasis politika, o e – atsitiktinė paklaida. Šio modelio specifikacija pateikiama 3 priede (f modelis).

Gauto modelio determinacijos koeficiento reikšmė (r square) yra labai maža – 0,089, tad juo reikėtų remtis atsargiai. Visgi iš šios lygties galime matyti, kad tiriamas kintamasis turi gana mažą priklausomybę nuo visų analizuojamų kintamųjų. Tai galima paaiškinti tuo, kad dalyvavimas bendruomeninėje veikloje labiausiai yra susijęs su atitinkamomis žmogaus savybėmis ir interesais, kaip pavyzdžiui, aktyvumu, smalsumu, žinių siekimu, noru padėti kitiems ir panašiai. Remiantis nustatytomis koreliacijomis pastebime, kad nagrinėjamas veiksnys turi stipresnį ryšį su domėjimusi politika, kas taip pat labiausiai priklauso nuo konkretaus individo būdo ir interesų. Tad galima daryti išvadą, kad jeigu kaime gyvenanti moteris aktyviau domisi politika, tai ji, didelė tikimybė, gali dalyvauti ir įkurtos kaimo bendruomenės veikloje ir atvirkščiai.

Modelis taip pat parodė dalyvavimo bendruomeninėje veikloje priklausomybę nuo gyvenimo sąlygų. Tai ko gero galima būtų aiškinti gana paprastai. Kuo geresnes gyvenimo sąlygas turi moteris, tuo didesnė tikimybė, kad ji turi geresnį išsilavinimą, kuris dažnai sąlygoja didesnę žinių ir įgūdžių „bagažą“, iniciatyvą keisti ir keistis bei platesnę interesų sritį, į kurią gali įeiti noras gražinti aplinką, didinti bendrą kaimo gerovę.

Taigi, didžiąją dalimi visuomeninis aktyvumas lemiamas žmogiškojo faktoriaus: įvairių asmeninių savybių, interesų, polinkių, o šiuos gan subjektyvius kriterijus nėra paprasta sutalpinti į sudaryto modelio rėmus.

Politinis aktyvumas. Atlikus apklausą paaiškėjo, kad kas antra kaime gyvenanti moteris domisi politika (56 proc.), 9 proc. visų respondenčių atsakė, kad domisi net labai aktyviai. Nustatčius Spirmano koreliacijos koeficiento reikšmę (0,334) paaiškėjo didžiausia statistiškai reikšminga ($p < 0,05$) politinio aktyvumo priklausomybė nuo turimo išsilavinimo – aukštesnį išsilavinimą turinčios moterys labiau domisi politika. Gautų duomenų analizė taip pat rodo politinio aktyvumo priklausomybę nuo amžiaus (0,273) – kuo vyresnė moteris, tuo aktyviau ji domisi politika ir atvirkesčiai. Ryšys tarp domėjimosi politika ir užimtumo (dirba ar nedirba) (0,161) bei tarp domėjimosi politika ir pajamų (0,121) yra labai menkas.

Gauta Spirmano koreliacijos koeficiento reikšmė (0,361) atskleidžia nemažą statistiškai reikšmingą priklausomybę tarp domėjimosi politika ir nedarbo laiko. Niekada nedirbusios moterys beveik nesidomi, o didėjant nedarbo periodui politika domisi labiau. Taip pat pastebima priklausomybė nuo gyvenimo sąlygų (0,226) – kuo jos geresnės, tuo labiau domimasi politika, bei nuo naudojimosi internetu (-0,257) ir nuo to, ar moteris dalyvauja bendruomeninėje veikloje (0,240).

2008 m. seimo rinkimuose dalyvavo kiek daugiau nei pusė visų rinkėjų. Tuo tarpu apklausos duomenimis, kaime gyvenančios moterys balsavo daug aktyviau – 63 proc. Apie tai, kad balsuos 2009 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimuose jau buvo nusprendę 66 procentai respondenčių, 22 proc. dvejojo, o 14 proc. nurodė, kad neketina rinkti Prezidento.

Ištyrus koreliaciją tarp domėjimosi politika ir įvairių kitų socialinių-ekonominių veiksnių, buvo nustatyta statistiškai reikšminga priklausomybė tarp minėtų gyvenimo sąlygų ir:

1. nedarbo periodo (0,361);
2. išsilavinimo (0,334);
3. nuosavo automobilio (0,312);
4. amžiaus (0,270);
5. naudojimosi internetu (0,257);
6. dalyvavimo visuomeninėje veikloje (0,240);
7. gyvenimo sąlygų (0,226);
8. užimtumo (0,161).

Atlikus regresinę analizę paaiškėjo, kad 5 iš išvardintų kintamųjų nėra reikšmingi, kadangi turi nemažą priklausomybę nuo išsilavinimo. Norint supaprastinti domėjimosi politika tiesinį regresinį modelį, nereikšmingi kintamieji pašalinami. Gaunama tokia lygtis:

$$y = 0,202a_1 + 0,014b_1 + 0,364c_1 + e,$$

kai y reiškia šeimyninę padėtį, a_1 – išsilavinimas, b_1 – amžius, c_1 – dalyvavimas visuomeninėje veikloje, o e – atsitiktinė paklaida. Šio modelio specifikacija pateikiama 3 priede (g modelis).

Šiuo modeliu nereikėtų labai pasikliauti, kadangi determinacijos koeficientas (R square) yra pakankamai nedidelis – 0,207. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad ne visi žmonės turi vienodus interesus ir pomėgius, kurie gali priklausyti ne tik nuo tirtų veiksnių, bet ir būdo bruožų, polinkių ir kitų individualių savybių. Tačiau visgi galime daryti keletą išvadų remiantis modeliu bei papildomai atsižvelgiant į nustatytas koreliacijas tarp domėjimosi politika ir:

- *Išsilavinimo.* Labiau išsilavinę žmonės dažniausiai turi daugiau žinių apie valstybės valdymo sistemą, labiau jaučia savo pilietinę pareigą, tad dažniau domisi politinėmis naujienomis. Šią tendenciją patvirtina ir sudarytas modelis – kuo aukštesnį išsilavinimą įgijusi kaime gyvenanti moteris, tuo aktyvesnį domėjimąsi politika ji nurodo.
- *Amžiaus.* Atlikta duomenų analizė parodė, kad sąlyginai nemažai kaime gyvenančių moterų domisi politika, o tai patvirtina 2003 m. Baltijos tyrimų atliktos Lietuvos gyventojų apklausos rezultatus, daugiausiai besidominčių politika yra tarp vyriausių 50-74 m. moterų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, gyvenančių kaimo vietovėse. Taigi, galime teigti, kad juo jaunesnė kaime gyvenanti moteris, juo rečiau ji domisi politinėmis naujienomis.
- *Dalyvavimo visuomeninėje veikloje.* Nustačius šią priklausomybę galima teigti, kad aprašoma kintamųjų pora yra tarpusavyje susijusi tuo, kad abiem veikloms yra būdingas žmogaus aktyvumas ir suinteresuotumas visuotine gerove, tad iniciatyvesnė veikla bendruomeniniame gyvenime dažniausiai yra susijusi ir su aktyviu domėjimusi politika.

Pirmiausia, apibendrinant gautus rezultatus, reikėtų akcentuoti, kad ne visų Šiame darbe naudotų tiesinės regresijos modelių determinacijos koeficientas (R square) buvo pakankamai aukštas dėl galimų įvairių priežasčių: nesąžiningų respondentų atsakymų, ar nuslėptų duomenų, netinkamai suprastų klausimų. Be to, dauguma duomenų buvo ranginiai, t. y. ne tikslūs stebimi ekonominiai rodikliai (kaip infliacija, BVP ar kt.), o subjektyvūs asmenų vertinimai (ne kiekvienas respondentas galėjo adekvačiai vertinti savo situaciją). Tad naudojant apibendrintus tyrimo rezultatus reikėtų į tai atsižvelgti.

Atlikus išskirtų socialinių-ekonominių veiksnių analizę ir atsižvelgus į jų priklausomybės ryšių nuo įvairių kintamųjų kieki, galima būtų išryškinti kelis labiausiai kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją galinčius stiprinti veiksnius. Tai yra:

- užimtumas,
- pajamos,
- išsilavinimas ir
- gyvenimo sąlygos.

Objektyviai geriausią socialinę-ekonominę situaciją gali turėti tos moterys, kurios įgiję aukštesnio lygio išsilavinimą (arba profesiją), turi apmokamą darbą, kuris garantuoja pakankamas pajamas, o visa tai padeda kurti tinkamas gyvenimo sąlygas.

6.3. Socialinės atskirties apraiškos Širvintų rajono kaimuose gyvenančių moterų tarpe

Šiame darbe aprašant socialinę atskirtį kaimo moterų tarpe bus remiamasi 4 skyriuje aptartais A. Poviliūno (2003) išskirtais socialinės atskirties aspektais.

1. **Vartojimas.** A. Poviliūnas (2003) teigia, kad individui būtina garantuoti bent minimalų vartojimo lygį, kuris laikomas toje visuomenėje, kurioje jisai ar jinai gyvena. Autorius pažymi, kad šis aspektas yra artimiausiais tradicinei skurdo sampratai ir yra vienas pagrindinių socialinės atskirties komponentų. Analizuojant kaime gyvenančių moterų asmenines pajamas bus naudojamos nustatyta 2007 metų skurdo rizikos riba – 566 Lt per mėnesį vienam gyvenančiam asmeniui (Statistikos departamento duomenimis). Skurdo rizikos lygis 2007 metais šalyje buvo 19,1 proc., kaime – 32,2 proc.

Analizuojant kaime gyvenančių moterų asmeniškai gaunamų mėnesinių pajamų vidutinius dydžius atsižvelgiant į turimų vaikų skaičių, 5 lentelėje galime aiškiai matyti, kad daugiavaikės motinos turi mažesnes pajamas lyginant su mažiau vaikų turinčiomis arba bevaikėmis moterimis. Remiantis LR Valstybine šeimos politikos koncepcija (Žin., 2008, Nr. 69-2624), daugiavaikė (gausi) šeima laikoma šeima, auginanti tris ir daugiau vaikų. Mažesnes daugiau nei 3 vaikus auginančių moterų pajamas greičiausiai apsprendžia didelės laiko sąnaudos tvarkant namų ūkį bei prižiūrint ir auklėjant vaikus. Dėl to daugiavaikė motina dažniausiai gali dirbti tik ne visą darbo dieną, kas suteikia mažesnes pajamas. Kitu atveju gimdydama ir augindama mažamečius vaikus daugiau nei 2 vaikus turinti moteris keliems metams turi palikti darbo rinką, o tai trukdo sėkmingesnei karjerai, arba dažnai lemia namų šeimininkės statusą. Kadangi moterys negauna didelių pajamų, vadinasi prie kelių asmenų išlaikymo turi dar kažkas prisidėti. Nagrinėjant 5 lentelėje pateiktus duomenis pastebime, kad daugiau nei 3 vaikus auginančios moterys pažymėjo,

kad prie jų šeimos išlaikymo niekas neprisideda, arba labiau linkę prisidėti sugyventiniai. Tuo tarpu daugiau nei pusė mažiau nei 3 vaikus auginančios moterų atsakė, kad šeimą taip pat išlaiko jų sutuoktinis.

5 lentelė. Kaimo moterų pajamos pagal turimų vaikų skaičių

Vaikų skaičius	Moterų (sk.)	Moterų (proc.)	Vidutinės pajamos	Žemiau SRR* (proc.)	Prisideda prie moterų (jų šeimos) išlaikymo (proc.)					
					Sutuoktinis	Sugyventinis	Tėvai	Vaikai	Kiti	Niekas
Nėra	19	8	852	42	32	-	42	-	5	32
1	47	21	731	36	49	11	26	2	2	23
2	92	41	851	25	66	8	10	4	-	19
3	35	16	588	49	60	14	6	11	-	17
4	20	9	546	50	35	30	10	10	-	25
5 ir daugiau	13	6	629	39	54	15	-	-	-	39

* Skurdo rizikos riba neatsižvelgus į šeimos narių skaičių.

Jeigu manytume, kad moterų gaunamos pajamos skiriamos tik jų asmeninių poreikių tenkinimui ir prie to niekas papildomai neprisideda, tai šiuo požiūriu galima būtų teigti, kad labai didelis skaičius moterų yra atsidūrę žemiau skurdo rizikos ribos. Tačiau turint galvoje, kad dauguma kaimo moterų turi 1 ar kelis vaikus, teoriškai jų situacija tampa dar sudėtingesne. Norint detaliau ištirti žemiau skurdo rizikos lygio esančių kaimo moterų realų skaičių reikėtų papildomų studijų (tačiau tai atlikti gana sudėtinga, nes nemaža dalis respondentų vengia pateikti realius duomenis apie gaunamas pajamas, arba gali nurodyti tikrovės neatitinkančias pajamų sumas).

Anksčiau kalbant (6.2 skyrelyje) apie pajamų koreliaciją nuo įvairių socialinių-ekonominių veiksnių, buvo prieita išvados, kad išsilavinimo lygis daro nemažą įtaką gaunamoms pajamoms – kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo daugiau pinigų gali uždirbti kaime gyvenanti moteris.

Vadovaujantis turimų apklausos duomenų rezultatais galima daryti išvadą, kad didžiausią tikimybę atsidurti skurde turi daugiavaikės, žemą išsilavinimą turinčios Širvintų rajono kaime gyvenančios moteris.

2. Kaupimas. A. Poviliūno (2003) teigimu, yra normalu turėti santaupų, galimybę gauti pensiją ir turėti turto. Taigi, analizuojant turimus apklausos duomenis buvo išsiaiškinta, kad dideliai daugumai kaime gyvenančių moterų nepakanka gaunamų pajamų. Turint galvoje santykinai nedidelius atlyginimus, ir didėjantį pragyvenimo lygį, galima spėti, kad labai mažai kaime gyvenančių moterų turi galimybę susitaupyti.

Apklausos dalyvės taip pat buvo klausiamos, kokiame būste jos gyvena. Paaiškėjo, kad 65 procentai respondentų gyvena nuosavame name, 10 proc. turi nuosavą butą. Likę 25 proc. kaime gyvenančių moterų nuomojasi gyvenamąjį plotą, arba gyvena pas gimines, draugus, arba

socialiniame būste. Taigi, apibendrintai galima teigti, kad maždaug ketvirtadalis kaimo moterų neturi nuosavo būsto, kas gana smarkiai padidina tikimybę joms atsidurti socialinėje atskirtyje.

3. **Gamyba.** Dalyvavimas ekonominiu ir socialiniu požiūriu vertingoje veikloje. Tai apmokamas darbas, mokymasis, pensija arba šeimos priežiūra. Galimybė dalyvauti kūrybos veikloje, už kurią gaunamas atitinkamas atlygis ir kuri visuomenės yra kotiruojama, lemia individo gerą savęs vertinimą.

Nagrinėjant šį aspektą greičiausiai galima spėti, kad didžioji dauguma šiuo požiūriu dalyvauja vertingoje veikloje, bet visgi panagrinėkime išsamiau.

Kaip jau buvo nagrinėta, 56 proc. respondenčių turi apmokamą darbą, tad likusios 44 proc. turi didesnę riziką patirti socialinę atskirtį. Visgi 13 proc. respondenčių nedirba šeimos susitarimu, kadangi rūpinasi namų ūkiu ir/ar vaikų auklėjimu, 21 proc. dalyvauja bendruomeninėje veikloje, tad socialiniu požiūriu dalyvauja vertingoje veikloje. Taip pat iš visų nedirbančių kaimo moterų 7 proc. mokosi. Jei manytume, kad įvairiose (ne darbo) veiklose dalyvauja skirtingos moterys, vis tiek lieka beveik du trečdaliai nedirbančių ir jokioje vertingoje veikloje nedalyvaujančių moterų, o tai sudaro mažiausiai 26 proc. arba ketvirtadalį visų respondenčių, turinčių gana didelę tikimybę atsidurti socialinėje atskirtyje.

4. **Politinė veikla.** Galimybė tiesiogiai arba netiesiogiai dalyvauti priimant sprendimus, kurie gali keisti socialinę individo aplinką.

Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, kiek kaime gyvenančių moterų domisi politika. Aktyviai domisi – gal ir dalyvauja? Atlikus anketinę apklausą paaiškėjo, kad dešimtadalis respondenčių visiškai nesidomi politika, trečdalis domisi menkai, o 56 proc. atsakė, kad domisi, iš jų 16 proc. – labai aktyviai (yra tikimybė, kad šios moterys ne tik domisi, bet dalyvauja politinėje veikloje). Visgi du trečdaliai kaime gyvenančių moterų nurodė, kad dalyvavo praeitų metų seimo rinkimuose ir ketina dalyvauti 2009-iais renkant naująjį Lietuvos respublikos prezidentą, tuo pagrįsdamos savo politinį aktyvumą.

Taigi, apibendrinant ir lyginant šiuos rezultatus su 2003 m. atliktos Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis (Baltijos tyrimai), kurios metu išaiškėjo, kad vidutiniškai tik ketvirtadalis Lietuvos gyventojų domėjosi politika, galima teigti, kad kaime gyvenančios moterys yra politiškai aktyvesnės. Tą rodo ir didesnis balsavusiųjų kaimo moterų skaičius lyginant su LR seimo rinkimuose dalyvavusių piliečių skaičiumi (apie 52 proc.). Tad šiuo atžvilgiu galimybė kaimo moterims tapti socialiai atskirtomis yra pakankamai minimali, ir tą daugiausia sąlygoja ne balso teisės apribojimas, o menkesnis aktyvumas ir suinteresuotumas valstybės valdymu.

5. Socialinė veikla. Glaudūs ryšiai su šeima ir draugais. Tapatybė su apibrėžta kultūrine bendruomene. Galimybė prireikus gauti emocinę paramą, jaustis, kad priklausai platesnei bendruomenei, kurioje pripažįstamos pagrindinės žmogaus teisės.

Atliktu tyrimu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti kaimo moterų dalyvavimo bendruomeninėje veikloje tendencijas. Kaip jau buvo minėta, įregistruotoms bendruomenėms priklauso maždaug ketvirtadalis visų respondenčių.

Duomenų analizė taip pat parodė, kad didžioji dauguma kaime gyvenančių moterų (76 proc.) savo laisvalaikį dažniausiai leidžia su šeima, o 37 proc. bendraudamos su kaimynais ar draugais. Iš 14 proc. respondenčių, nepažymėjusių dažno bendravimo su šeima, kaimynais ar draugais, penktadalis dalyvauja kaimo bendruomeninėje veikloje. Tačiau visgi lieka 8 proc. kaimo moterų nepažymėjusių nė vienos iš bendravimo formų, tad yra tikimybė, kad jos negauna pakankamos emocinės paramos ir tai gali pastūmėti į socialinę atskirtį.

Apibendrinant socialinės atskirties paplitimo analizės rezultatus pagal A. Poviliūno (2003) išskirtus aspektus, galima išskirti labiausiai šį reiškinį Širvintų rajono kaimuose gyvenančių moterų tarpe sąlygojančius veiksnius. Tyrimas atskleidė, kad gana didelė dalis moterų gauna nepakankamai pajamų, (ypač tai būdinga daugiavaikėms motinoms), tad jeigu nėra, kas prisideda prie jų ir/ ar jų šeimų išlaikymo, kyla labai didelė rizika daugumai kaime gyvenančių moterų tapti socialiai atskirtomis dėl negalėjimo patenkinti būtinausių poreikių. Kitas svarbus veiksnys – nuosavo būsto neturėjimas. Laikiną prieglobstį turi ketvirtadalis apklaustų kaimo moterų. Tai neretai kelia didelį nesaugumo jausmą, nes kaip pažymėjo keletas respondenčių „niekada nežinai, kada paprašys išsikraustyti“. Trečiasis ir ko gero vienas svarbiausių veiksnių, sąlygojančių socialinę atskirtį – gamyba (arba vertinga veikla), kurioje ko gero nedalyvauja maždaug ketvirtadalis apklaustų respondenčių. Neturint jokios veiklos (ypač apmokamos) ir žmonių, kurie galėtų padėti esant sudėtingai situacijai, kelia didžiausią pavojų kaimo moterims tapti socialiai atskirtomis.

6.4. Kaime gyvenančių moterų socialinės-ekonominės situacijos gerinimo galimybės

Siekiant gerinti kaime gyvenančių moterų socialinę-ekonominę situaciją, reikėtų sutelkti dėmesį į veiksnius, kurie ją sąlygoja. Veikiant tiesinės regresinės analizės pagalba nustatytus kintamuosius, kurie turi didžiausią įtaką užimtumui, pajamų struktūrai, išsilavinimui ir gyvenimo sąlygoms, t. y. veiksniams, labiausiai stipinantiems kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją, galima padidinti kaime gyvenančių moterų gerovę. Tad remiantis gautais rezultatai išskiriami šie nacionalinio lygmens prioritetai bei kryptys:

Užimtumas. Šis veiksnys labai priklauso nuo turimų vaikų skaičiaus. Tad labai svarbu užtikrinti vaikų susilaukusių kaimo moterų grįžimą į darbo rinką išsaugant jų darbo vietas (jei iki gimdymo dirbo) bei garantuojant mažamečių vaikų priežiūrą dienos metu. Siekiant realizuoti pastarąjį uždavinį būtų tikslinga kurti lankstesnę (darbo laiko ir institucijos tipo bei dydžio atžvilgiu) ikimokyklinio ugdymo bei priežiūros institucijų sistemą, kuri taptų naudinga paslauga kaime gyvenančioms dirbančioms, darbo ieškančioms ar laikiną užimtumą turinčioms moterims.

Atskleista užimtumo priklausomybė nuo naudojimosi internetu rodo išsilavinusios, siekiančios žinių bei nuolat besimokančios asmenybės ugdymo svarbą. Dėl šios priežasties būtina įvairių mokymo priemonių pagalba ugdyti šią kompetenciją. Siekiant skatinti pagrindinio ar vidurinio išsilavinimo neturinčias kaimo moteris įgyti aukštesnio lygio išsilavinimą, pirmiausiai labai svarbu plačiau informuoti apie suaugusiųjų mokymąsi pabrėžiant galimybę studijuoti vakariniu, neakivaizdiniu ar nuotoliniu būdais.

Užimtumo ryšys su amžiumi atskleidžia būtinybę integruoti į darbo rinką jaunas (iki 29 m.) kaime gyvenančias moteris. Esant ribotam darbo vietų skaičiui reikėtų skirti dėmesio alternatyvių užimtumo galimybių kaimo moterims plėtrai, pvz., ekologiškai žemdirbystei, vaistažolių auginimui, kaimo turizmui, amatams, buitinio aptarnavimo paslaugoms, vaikų, neįgalių asmenų ir senelių priežiūrai ir pan. efektyviau panaudojant ES remiamus projektus, mokant ne tik kalbų, verslumo įgūdžių, ar kompiuterinio raštingumo, tačiau telkiant dėmesį į labiau praktinius dalykus (naudojimąsi kasos aparatu, susipažinimą su augalų rūšimis bei jų priežiūra, mokant paklausa turinčių amatų ir kt.)

Pajamos. Pajamas užtikrina turima darbinė veikla, kuri, kaip ir pajamos, labai priklauso nuo įgyto išsilavinimo. Tad šiuo atveju būtina siekti visuotinio moterų dalyvavimo profesiniame mokyme, kadangi didžioji dalis nedirbančių moterų neturi kvalifikacijos. Vienas iš prieinamiausių būdų įgyti profesiją – naudojimas darbo biržos profesinio mokymo paslaugomis. Šio pobūdžio informacijos sklaidą būtų tikslinga vykdyti darbo biržai aktyviai bendradarbiaujant su seniūnijų ir

socialines paslaugas teikiančių institucijų darbuotojais, kurie nuolat bendraudami su kaimo moterimis galėtų skatinti jų motyvaciją įgyti profesiją.

Dažnai įvardijama problema, kad pasyvios socialinės apsaugos priemonės neskatina gyventojų aktyvumo, atvirkščiai – nenorą (re)integruotis į darbo rinką. Tai itin aktualu ir kaime gyvenančių moterų tarpe. Tad šiuo atveju būtų galima įvesti papildomų sąlygų pretenduojantiems gauti socialines pašalpas asmenims, pvz., nedirbantiems, darbingiems asmenys, gaunantiems socialinę pašalpą galima būtų skirti atitinkamą valandų skaičių visuomenei naudingai veiklai, viešiesiems darbams ir pan. Tai itin svarbu visuomeninės sampratos, kad tik darbinė veikla gali užtikrinti darbingo, darbingo amžiaus asmens pajamas, formavimui, tokiu būdu skatinant gyventojų ekonominį aktyvumą.

Išsilavinimas. Šis veiksnys priklauso nuo daugelio tirtų kintamųjų, tačiau čia svarbiausia akcentuoti, kad norint suteikti kaime gyvenančioms moteris aukštesnį išsilavinimo lygį, būtina garantuoti pakankamas pajamas pasirinktos mokymo programos kaštams padengti arba tinkamą (mažesnių finansinių resursų reikalaujanti) švietimo paslaugų prieinamumą. Tai galima pasiekti sudarant lengvatines sąlygas mažesnes galimybes mokytis turinčioms (pvz., kaime gyvenančioms moterims, auginančioms 2 ir daugiau vaikų) studentų grupėms.

Labai svarbią vietą švietimo sistemoje turi užimti aktyvus profesinis informavimas bei orientavimas bendrojo lavinimo mokyklose siekiant kuo anksčiau atrasti pagrindines jaunuolių savirealizacijos sritis. Anksti identifikavus žemą kaime (ir ne tik) gyvenančių moterų motyvaciją įgyti profesinę kvalifikaciją, dar bendrojo lavinimo įstaigose galima būtų skirti didesnę dėmesį namų ūkio ekonomijai, bendrųjų kasdieninių įgūdžių lavinimui ir pan. kas kiekvienai iš jų praverstų tolesniame gyvenime.

Gyvenimo sąlygos. Tyrimas atskleidė, kad geriausias gyvenimo sąlygas turi aukštesnį išsilavinimo lygį turinčios ištekėjusios moterys. Kadangi aukštesnio išsilavinimo lygio įgijimo skatinimo galimybes jau aptartos, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog geresnės gyvenimo sąlygos kuriamos tame namų ūkyje, kurio gerove rūpinasi du ir daugiau asmenų. Neabejotinai, paskatos kurti šeimą, gali būti labai įvairios, tačiau turint galvoje LR Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (Žin., 2008, Nr. 69-2624) nustatytą prioritetą – šeimą, sudarytą santuokos pagrindu, reikėtų skatinti būtent santuoka grindžiamos šeimos kūrimą. Labai svarbu išryškinti vertybinį santuokinės šeimos aspektą bendrai naudojant įvairias poveikio priemones, pvz., visuomenės švietimą (pabrėžiant gerą patirtį), arba atidžiai įvertinant teisės aktų taikymo pasekmes (didesnės pašalpos vienišoms motinoms skatina gyvenimą nesusituokus) ir kt. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, jog šio prioriteto turi būti siekiama nediskriminuojant kitų asmeninio gyvenimo formų (kohabitacija, vienišų asmenų ir pan.) bei užtikrinant vaikų priežiūros ir kitų socialinių paslaugų prieinamumą, siekiant geresnių šių namų ūkių gyvenimo sąlygų.

Trumpai apžvelgus šiuos siūlomus pagrindinius prioritetus ir kryptis svarbu akcentuoti, kad kaime gyvenančių moterų socialinės-ekonominės situacijos gerinimo galimybės yra labai aktuali ir didelio vyriausybės institucijų dėmesio verta tema, kurią būtų galima atskirai nagrinėti remiantis šiame darbe pristatomo tyrimo rezultatais bei keliant naują tikslą nustatyti konkrečias priemones, galinčias pagerinti kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją.

IŠVADOS

1. Kaimo moterų socialinę-ekonominę situaciją nemaža dalimi apsprendžia kaimiškosios teritorijos savitumas. Susidariusi nepalanki demografinė situacija, infrastruktūros, kaimo gyventojų švietimo, užimtumo, socialinės apsaugos problemos daro neigiamą įtaką moterų socialinei-ekonominei situacijai.
2. Gana prasta kaimo socialinė infrastruktūra daro ženkliai neigiamą įtaką moterų socialinei-ekonominei situacijai. Prastas susisiekimasis, ugdymo institucijų mažėjimas, nepakankama būstų renovacija, prastas sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas riboja kaimo moterų poreikių tenkinimą, todėl skatina siekiančių tobulėti, ypač jaunų merginų migraciją į miestų teritorijas.
3. Moterims, ypač dirbančioms ir gyvenančioms kaime, vis dažniau tenka susidurti su darbo ir šeimos vaidmenų derinimo dilema. Vien tik šeima jos negali išspręsti, tad valstybė gali prie to prisidėti užtikrindama įvairiomis moterų dalyvavimą darbo rinkoje skatinančiomis priemonėmis (pvz., dienos priežiūros paslaugos vaikams, motinystės ir tėvystės atostogos, pagalbos namuose paslaugos pagyvenusiems žmonėms ir kt.).
4. Profesinė karjera bei užimtumas užima labai svarbų vaidmenį šiandieninės moters gyvenime. Šie du dalykai labai priklauso nuo išsilavinimo. Kaimo moterys turi gana žemą išsilavinimą, o tai didžia dalimi lemia didesnę nedarbą, pasyvesnę alternatyvių užimtumo galimybių paiešką.
5. Atliktas tyrimas parodė didžiausią užimtumo priklausomybę nuo vaikų skaičiaus, naudojimosi internetu, pajamų bei amžiaus. Atskleista, kad didžiausia tikimybė dirbti vyresnio amžiaus, besinaudojančiai internetu, turinčiai mažiau nei 3 vaikus kaimo moteriai.
6. Natūralu, kad dirbančių moterų finansinė padėtis yra geresnė, tačiau lyginant abiejų kaimo moterų užimtumo grupių pajamas, paaiškėjo, kad didžiosios daugumos dirbančių kaimo moterų pajamos yra ženkliai mažesnės už apskaičiuotą šalies vidurkį. Pastebėta, kad nedirbančių moterų ir jų šeimos narių poreikiai yra daug mažesni nei dirbančių moterų – jie yra labiau prisitaikę gyventi išleisdami mažesnes pinigų sumas.
7. Jaunesnės moterys kaime yra labiau linkusios nutraukti santuoką. Turint galvoje jauną respondenčių amžių, tikėtina, kad ilgainiui šioje kartoje išsiskyrusių moterų dalis gali didėti. Kitas svarbus dalykas – jaunesnių moterų tarpe žymiai dažniau vyrauja gyvenimas nesusituokus. Šie tyrimo rezultatai atskleidžia besikeičiančią tradicinės šeimos sampratą, mažesnę šeimos, kaip vertybės svarbą kaimo vietovėse gyvenančioms moterims, o tuo pačiu ir šeimos, kaip gerovės šaltinio silpnėjimą.

8. Daugiau nei pusei moterų aktualūs socialinio gyvenimo klausimai ir jų sprendimas: jos domisi politika. Domėjimasis labiausiai priklauso nuo išsilavinimo ir amžiaus.
9. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžiausią tikimybę atsidurti socialinėje atskirtyje turi tos kaimo moterys, kurios neturi pakankamai pajamų, nuosavo būsto ir neužsiima jokia ekonominiu ar socialiniu atžvilgiu vertinga veikla.
10. Atlikta kaimo moterų apklausa dėl jų socialinės-ekonominės situacijos Širvintų rajone leidžia patvirtinti pirmąją hipotezę (a) ir paneigti antrąją (b):
 - a) vieną didžiausių poveikių kaimo moterų socialinei-ekonominei situacijai turi įgytas išsilavinimas, kadangi šis veiksnys turi labai daug priklausomybės ryšių su įvairiais socialinę-ekonominę situaciją apibūdinančiais veiksniais;
 - b) nepaisant kaimo bendruomenių vystymo bei plėtros iniciatyvų, tyrimas parodė, kad tik ketvirtadalis kaimo moterų dalyvauja šioje veikloje. Kitos nedalyvauja dažniausiai dėl laisvo laiko arba interesų stokos.

LITERATŪRA

1. Averjanovaitė, I., 2007. Žmogiškojo kapitalo įtaka kaimo gyventojų pajamoms, Jaunasis mokslininkas, Lietuvos žemės ūkio universitetas;
2. Baltijos tyrimai, 2003. Lietuvos gyventojų apklausa: moterys ir politika. Tyrimo ataskaita, Vilnius;
3. Brazienė, R., Guščinskienė, J., 2004. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje, Filosofija. Sociologija, Nr. 4;
4. Čiužas, A., Ratkevičienė, V., 2003. Požiūrio į darbą kitimas, Filosofija. Sociologija, Nr. 4;
5. Čyžiūtė, J., 2007. Veiklios moters socialiniai vaidmenys šeimyninės partnerystės kontekste, Filosofija. Sociologija, T. 18, Nr. 2;
6. Jančaitytė, R., 2004. Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse, Filosofija. Sociologija., Nr. 4;
7. Janušauskaitė, G., 2004. Veiksniai formuojantys socialinę atskirtį kaimo vietovėse, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Studentų mokslinė konferencija JAUNASIS MOKSLININKAS, [žiūrėta 2009 m. sausio 10 d.], prieiga per internetą:
http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2004/index.htm
8. Kardelis K., 2007. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai, Kaunas;
9. Krivickienė D. ir kt., 2004. Kaimo gyvenamųjų vietovių moterų iniciatyvos ir galimybių imtis ekologinės žemdirbystės ar kitos perspektyvios ūkinės veiklos tyrimas, Lietuvos agrarines ekonomikos institutas;
10. Kšivickienė, D., 2006. Skurdo apraiškos Lietuvos kaime, Žemės ūkio mokslai, Nr. 1;
11. Leonavičius, V., Ozolinčiūtė, E., 2008. Socialinės kaimo bendruomenės formavimosi prielaidos sovietinio laikotarpio Lietuvoje, Filosofija. Sociologija., T. 19, Nr. 2;
12. Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas (Žin., 2003, Nr. 119-5406.);
13. Lietuvos Respublikos Valstybinė šeimos politikos koncepcija (Žin., 2008, Nr. 69-2624);
14. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas (Žin., 2002, Nr. 72-3009);
15. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (LRŽŪM), 2007. Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonės;
16. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (LRŽŪM), 2007 m. liepos 18 d., Nacionalinė 2007-2013 metų kaimo plėtros strategija;
17. Melnikienė, R., ir kt., 2005. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, Lietuvis kaimo raida, Vilnius;
18. Poviliūnas, A., 2003. Kaimo atskirties profiliai, KRONTA;

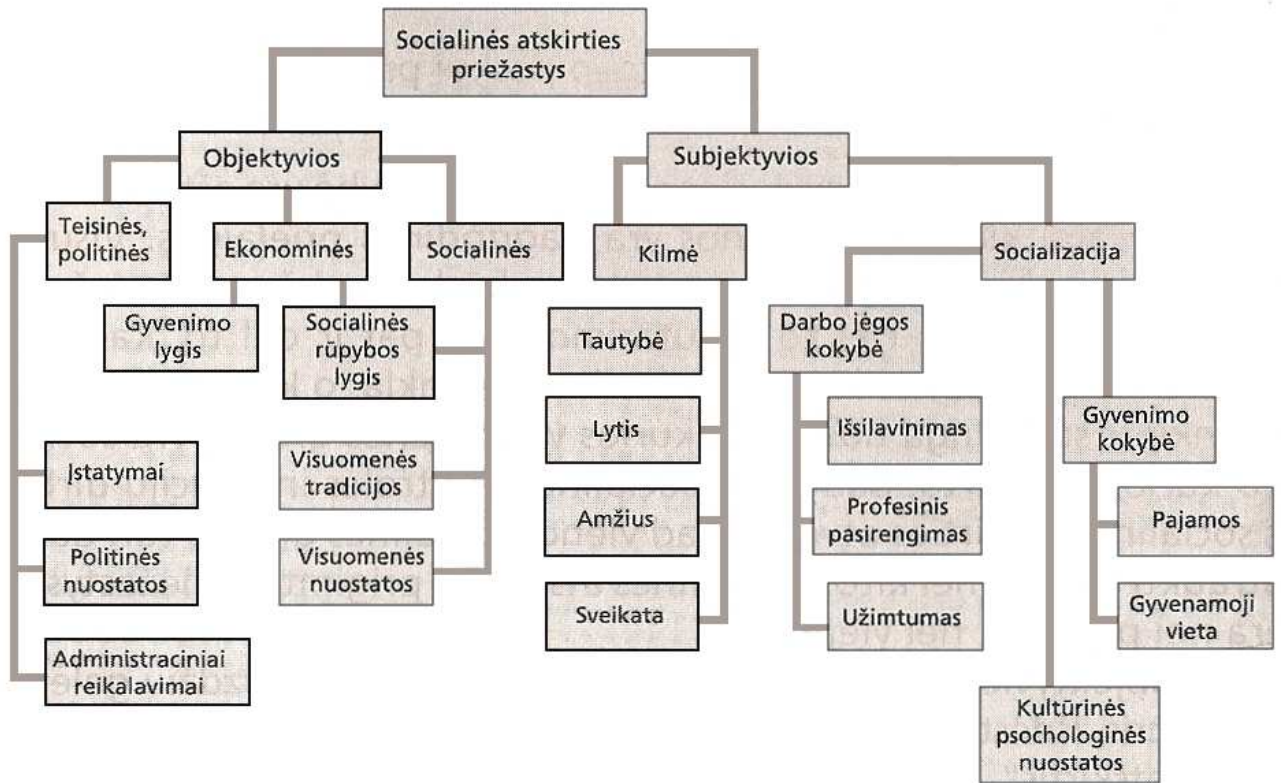
19. Pukėnas, K., 2005. Sportinių tyrimų duomenų analizė SPSS programa. Mokomoji knyga;
20. Purvaneckienė, G., Purvaneckas, A., 2001. Moteris Lietuvos visuomenėje. Palyginamoji tyrimų analizė, Vilnius;
21. Reingardė, J. ir kt., 2006. (Ne)apmokamas darbas: šeimai palanki darbo aplinka ir lyčių lygybė Europoje, Vilnius;
22. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2008. Lietuvos gyventojai pagal amžių 2008 m. pradžioje, Vilnius;
23. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2008. Vyrai ir moterys Lietuvoje, Vilnius;
24. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2008. 2007 m. žemės ūkio struktūros tyrimo rezultatai, Vilnius;
25. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2009. Gyventojų skaičius apskrityse, Vilnius;
26. Taljūnaitė M., 2004. Pilietybė ir socialinė atskirtis Šiuolaikinėje Europoje, Filosofija. Sociologija, Nr. 4;
27. Vaitkevičiūtė V., 2007. Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius;
28. Valackienė, A., 2003. Lietuvos moterų profesinės karjeros veiksniai: subjektyvus vertinimas, Filosofija, sociologija, Nr. 1;
29. Borja, M. L., 2001. Reconciling Work and Family. Impact on Gender Equality”. RC19 Conference. Oviedo;
30. Brough, P., Kelling, A., 2002. Women, work & well-being: The influence of work-family and family-work conflict, New Zealand Journal of Psychology (Jun);
31. Christa Klauf, 2007. Report on the situation of women in rural areas of the EU, Committee on Women's Rights and Gender Equality, [žiūrėta 2009 m. vasario 19], prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0031+0+DOC+XML+V0//EN>;
32. Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., 1996. Research Methods in the Social Sciences, London;
33. Henneck, R., 2003. Family Policy in the US, Japan, Germany, Italy and France: Parental Leave, Child Benefits/Family Allowances, Child Care, Marriage/Cohabitation, and Divorce. A Briefing Paper Prepared by the Council on Contemporary Families, [žiūrėta 2009 m. vasario 19], prieiga per internetą: http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&&ERICExtSearch_SearchValue_0=ED478656&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED478656;

34. Hernes, H. M., 1989. Women and the State. The shifting boundaries of public and private, London, Unwin Hyman;
35. Kleiman, M., 2002. A European Welfare State. European Union Social Policy in Context, Palgrave, New York;
36. Peper, B., Doorne-Huiskes, A., Dulk, L., 2005. Flexible Working AND Organisational change. The Integration of Work and Personal Life, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA;
37. Petrin T., ir kt., 1996. Overview of the Socio-ekonomik Position of Rural Women in Selected Central and Eastern European Countries, [žiūrėta 2008 m. sausio 5 d.], prieiga per internetą: <http://www.fao.org/docrep/W2356e/w2356e00.HTM>;
38. Tilly, L. A., Scott Women, J. W., 1989. Women, Work, and Family, Routledge.

PRIEDAI

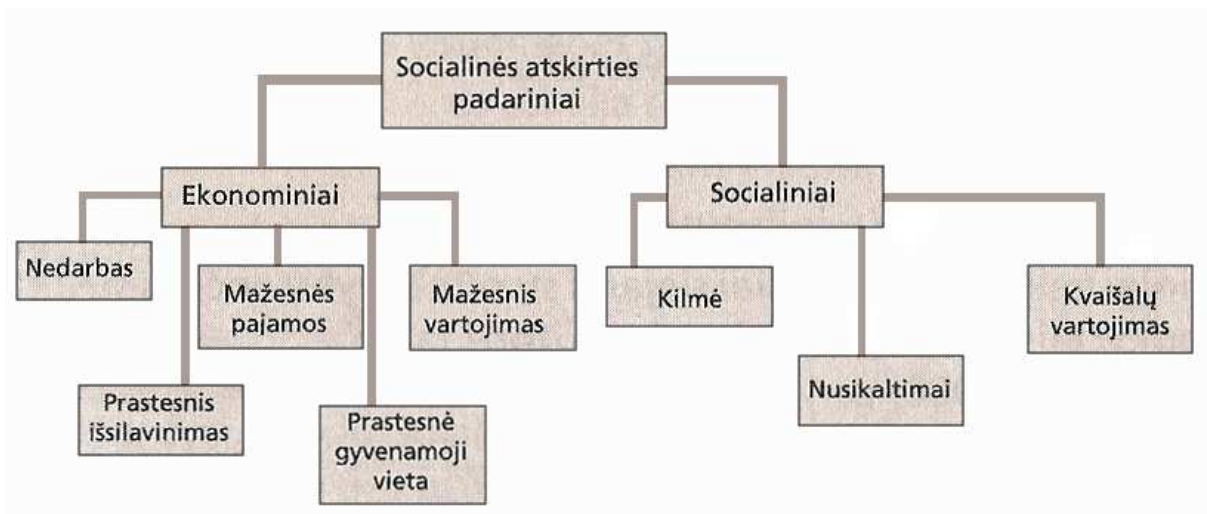
Priedas 1

1 schema. Objektivos socialinės atskirties priežastys

Šaltinis: Poviliūnas, A., 2003, *Kaimo atskirties profiliai*, KRONTA

2 schema. Objektīvūs socialinės atskirties padariniai

Šaltinis: Poviliūnas, A., 2003, *Kaimo atskirties profiliai*, KRONTA

ANKETA

Moterims, gyvenančioms kaimo vietovėse

Gerbiama respondente,

esu Vilniaus universiteto, socialinio darbo magistrantūros 2 kurso studentė. Rašau baigiamąjį magistrinį darbą apie šiandieninę kaimo moterų padėtį ir tikiuosi Jūsų pagalbos renkant duomenis, kurie bus panaudoti nustatant kaime gyvenančių moterų socialinę-ekonominę situaciją.

Kviečiu Jus dalyvauti tyrime ir atsakyti į žemiau pateiktus anketos klausimus apibraukiant Jums tinkamo vieno ar kelių atsakymo variantų numerį, o neradus tinkamo varianto, apibraukti „kita“ ir įrašyti savo atsakymą. Jūsų konfidencialumas bus garantuotas, kadangi anketa yra anoniminė – nereikės nurodyti jokių asmeninių duomenų (pvz., vardo, adreso ar kt.). Labai svarbu, kad atsakytumėte į visus pateiktus klausimus (tai truks apie 10 min.).

Iš anksto dėkoju už nuoširdžius Jūsų atsakymus!

1. Ar šiuo metu dirbate?

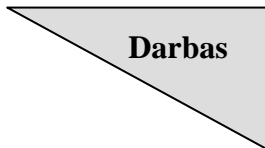
- 1) taip;
- 2) ne (pereikite prie 5 klausimo).

2. Kokio pobūdžio darbą dirbate?

- 1) dirbu samdomą darbą (pagal darbo sutartį, ar valstybės tarnyboje);
- 2) turiu įregistruotą ūkininko ūkį;
- 3) turiu savo individualią įmonę/verslą (verslo liudijimą);
- 4) dirbu padenius darbus (neoficialiai);
- 5) kita (įrašykite)_____

3. Kokiu atstumu Jūsų darbovietė nutolusi nuo namų:

- 1) mažiau nei 5 km;
- 2) 6-10 km;
- 3) 11-20 km;
- 4) 21-30 km;
- 5) 31-50 km;
- 6) toliau nei 50 km;
- 7) dirbu namuose;

4. Kokią reikšmę gyvenime Jums turi darbas? (atsakiusi pereikite prie 7 klausimo):

- 1) pajamų šaltinis;
- 2) sritis, kurioje save realizuoju (atskleidžiu);
- 3) galimybė ištrūkti iš namų;
- 4) kita (įrašykite)_____

5. Kiek laiko nedirbate (oficialiai)? (tik oficialiai nedirbančioms):

- 1) iki 1 mėn.;
- 2) 1-3 mėn.;
- 3) 4-6 mėn.;
- 4) 7-12 mėn.;
- 5) daugiau nei 1 metus;
- 6) dar niekada nedirbau.

6. Jei nedirbate, kokios Jūsų nedarbo priežastys? (tik oficialiai nedirbančioms):

- 1) prasta sveikata;
- 2) turiu pagalbinių ūkį;
- 3) auginu vaiką(-us);
- 4) nepaisant aktyvių paieškų nepavyksta susirasti darbo;
- 5) prastas susisiekimasis;
- 6) šeimos sutarimu rūpinuosi namų ūkiu ir/ar vaikų auklėjimu;
- 7) kita (įrašykite)_____

7. Kokie yra Jūsų atlyginimo ir kitų pajamų dydžiai (apibraukite pajamų rūšies numerį ir įrašykite sumą (litais) prie pajamų, kurias gaunate šiuo metu, rūšies):

Pajamų rūšys:	Vidutiniškai gaunate per mėn. „į rankas“
1. Darbo užmokestis (samdomas darbas) Lt
2. Pajamos iš ūkinės veiklos Lt
3. Pajamos iš verslo Lt
4. Socialinės pašalpos: Lt
5. Kita (įrašyti)..... Lt
6. Neturiu jokių pajamų	

* valstybės remiamos pajamos (nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. – 350 Lt)

8. Ar šiuo metu gaunamų pajamų užtenka pagrindinių Jūsų poreikių patenkinimui?

- 1) taip, pakanka patenkinti mano asmeninius poreikius;
- 2) taip, pakanka patenkinti mano ir mano vaikų poreikius;
- 3) taip, pakanka išlaikyti visai šeimai;
- 4) ne, nepakanka.

9. Ar dar kas nors prisideda prie Jūsų išlaikymo?(gali būti keli tinkami variantai):

- 1) sutuoktinis;
- 2) sugyventinis;
- 3) tėvai;
- 4) vaikai;
- 5) kiti (įrašyti, kas – brolis, teta ir pan.)_____
- 6) niekas neprisideda.

10. Kokiam Lietuvos visuomenės sluoksniui, vertinant asmeninę materialinę padėtį, save priskirtumėte (apibraukite pasirinktą balą skalėje, kur 1- skurdžiai gyvenantys, o 10- labai turtingi):

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

11. Ar turite skolų? (gali būti keli tinkami atsakymų variantai):

- 1) bankui;
- 2) negaliu susimokėti visų mokesčių;
- 3) draugams, artimiesiems, ar kitiems asmenims;
- 4) skolų neturiu.

12. Kaip pakito Jūsų namų ūkio (šėimos) finansinė padėtis per pastaruosius vienerius metus?

- 1) pagerėjo;
- 2) pablogėjo;
- 3) išliko nepakitusi;
- 4) nežinau.

13. Kokia Jūsų šeimyninė padėtis?

- 1) ištekėjusi;
- 2) išsituokusi;
- 3) gyvenu nesusituokus (turiu sugyventinį);
- 4) našlė;
- 5) netekėjusi.

Šeima

14. Kiek turite vaikų?

- 1) 1 vaiką;
- 2) 2 vaikus;
- 3) 3 vaikus;
- 4) 4 vaikus;
- 5) 5 ar daugiau vaikų;
- 6) neturiu.

15. Koks Jūsų išsilavinimas?

- 1) pradinis (baigtos 4 kl.);
- 2) pagrindinis arba vidurinis (baigtos 9-12 kl.);
- 3) profesinis;
- 4) aukštesnysis;
- 5) aukštasis (baigtas universitetas, kolegija ar pan.).

Išsilavinimas

16. Ar šiuo metu mokotės (keliate kvalifikaciją)?

- 1) taip;
- 2) ne (pereikite prie 20 klausimo).

17. Kokioje įstaigoje mokotės?

- 1) universitete;
- 2) kolegijoje;
- 3) aukštesniojoje mokykloje;
- 4) profesinėje mokykloje;
- 5) vidurinio arba pagrindinio lavinimo mokykloje;
- 6) kitose mokymo įstaigose.

18. Ko šiuo metu mokotės?

- 1) siekiu įgyti profesiją ar specialybę, (arba keliu profesinę kvalifikaciją);
- 2) užsienio kalbos;
- 3) kompiuterinio raštingumo;
- 4) dalyvauju įvairiuose seminaruose bendro pobūdžio žinioms įgyti;
- 5) kita (įrašyti)_____

19. Kokios priežastys skatina mokytis? (galite apibraukti kelis tinkamus variantus):

- 1) nuolat augantys reikalavimai darbo rinkoje;
- 2) mokydami tobulėju, plečiu akiratį, galiu geriau išreikšti save;
- 3) siekiu žinių, kad gaučiau papildomų darbų ir pagerinčiau savo materialinę padėtį;
- 4) mokydami galiu bendrauti su naujais žmonėmis;
- 5) noriu susirasti kitą darbą;
- 6) mane skatina mano darbdavys;
- 7) dabar visi mokosi, todėl mokausi ir aš;
- 8) kita (įrašykite)_____

20. Pažymėkite kliūtis, kurios, Jūsų manymu, Jums trukdo siekti profesinės karjeros nepaisant to, ar susidorojate su jomis, ar ne (galite apibraukti kelis tinkamus variantus):

- 1) vyresnis amžius;
- 2) diskriminacija dėl lyties;
- 3) sunkumas derinant darbą ir šeimos priežiūrą;
- 4) nepasitikėjimas savimi, savo sugebėjimais;
- 5) atsakomybės ir savarankiškumo baimė;
- 6) laiko trūkumas auklėjant vaikus;
- 7) baimė keisti darbą;
- 8) nepalankus vyro požiūris;
- 9) jokių kliūčių nėra;
- 10) kita (įrašyti)_____

21. Kur Jūs gyvenate?

- 1) nuosavame name;
- 2) nuosavame bute;
- 3) gyvenu pas gimines, artimuosius ar draugus;
- 4) nuomojuosi gyvenamąjį plotą;
- 5) socialiniame būste;
- 6) kita (įrašykite)_____.

**Gyvenimo
sąlygos**

22. Pažymėkite savo dabartiniame būste (viduje) turimus patogumus ir telekomunikacijas (galite apibraukti kelis tinkamus variantus):

- 1) tualetas;
- 2) vonia;
- 3) šaltas vanduo;
- 4) karštas vanduo;
- 5) kanalizacija;
- 6) elektra;
- 7) dujos;
- 8) viryklė;
- 9) šaldytuvas;
- 10) skalbimo mašina;
- 11) televizorius;
- 12) telefonas;
- 13) kompiuteris;
- 14) internetas.

23. Ar jaučiatės saugi savo gyvenamoje vietovėje?

- a) taip;
- b) ne (paaiškinkite kodėl?_____)

24. Ar turite automobilį?

- 1) turiu nuosavą automobilį;
- 2) turim šeimos automobilį;
- 3) turiu darbovietės skirtą naudojimuisi automobilį;
- 4) neturiu, tačiau esant reikalui paveža giminės ar draugai;
- 5) neturiu;

27. Ar naudojate viešuoju transportu (autobusais)?

- 1) taip;
- 2) retai;
- 3) ne (pereikite prie 29 klausimo).

28. Ar Jus tenkina šiuo metu nustatyti viešojo transporto maršrutai ir jų dažnumas?

- 1) taip;
- 2) ne visada (kodėl?_____);
- 3) ne (kodėl?_____).

29. Kaip dažniausiai leidžiate savo laisvalaikį?

(nurodykite 3 pasirinktus būdus):

Laisvalaikio leidimo būdai:	Žymuo
1. dirbu ūkio/namų ruošos darbus;	
2. bendrauju su kaimynais ar draugais;	
3. bendrauju su šeima, vaikais;	
4. skaitau spaudą/knygas;	
5. skiriu laiko pomėgiams (mezgimui, ar pan.);	
6. žiūriu televizorių;	
7. naršau internete;	
8. einu į kavinę, barą;	
9. lankausi įvairiuose renginiuose (kine, spektakliuose, kt.);	
10. dalyvauju saviveikloje (įvairi bendruomeninė veikla);	
11. kita (įrašykite)_____	

30. Ar naudojate internetu?

- 1) taip; 2) ne (pereikite prie 32 klausimo).

31. Kokiais tikslais naudojate internetu? (galimi keli atsakymo variantai):

- 1) noriu sužinoti aktualiausias žinias ir naujienas;
- 2) lankausi pokalbių svetainėse;
- 3) ieškau muzikos, filmų ir pan.
- 4) žaidžiu kompiuterinius žaidimus;
- 5) ieškau aktualios, naudingos informacijos (pvz., darbo skelbimų, ar kt.);
- 6) darbo tikslais;
- 7) ieškodama informacijos studijoms, mokslams;
- 8) kita (įrašyti) _____

32. Ar dalyvaujate įkurtos kaimo bendruomenės veikloje?

- 1) taip;
- 2) ne (toliau žiūrėkite 34 klausimą);
- 3) nesu girdėjusi apie kaimo bendruomenę (pereikite prie 38 klausimo).

33. Dėl kokių priežasčių dalyvaujate bendruomeninėje veikloje?

(galimi keli atsakymo variantai):

- 1) mėgstu aktyvią veiklą, čia realizuoju save;
- 2) malonu stengtis dėl gražios aplinkos ir bendros kaimo gerovės kūrimo;
- 3) tai vienintelė kultūrinio pobūdžio veikla kaime;

- 4) tai suteikia galimybę pabendrauti su žmonėmis;
- 5) taip turiningiau praleidžiu laisvalaikį;
- 6) neteikia jokios naudos;
- 7) kita (įrašykite)_____

34. Dėl kokių priežasčių nedalyvaujate kaimo bendruomenės veikloje?

- 1) nes bendruomenė nevykdo realios veiklos;
- 2) nes bendruomenė neturi finansinių išteklių;
- 3) neturiu tam laisvo laiko;
- 4) man tai neįdomu;
- 5) iš to nėra jokios naudos;
- 6) kita (įrašykite)_____

35. Ar domitės politika?

- 1) taip, labai aktyviai domiuosi;
- 2) taip, domiuosi;
- 3) labai menkai domiuosi
- 4) visiškai nesidomiu

36. Ar dalyvavote paskutiniuose seimo rinkimuose?

- 1) taip;
- 2) ne.

37. Ar ketinate dalyvauti artimiausiuose LR prezidento rinkimuose?

- 1) taip;
- 2) ne;
- 3) nežinau.

38. Jūsų amžius (įrašykite metų skaičių)_____**39. Kurioje Širvintų rajono seniūnijoje gyvenate?**

1) Alionių;	5) Širvintų;
2) Čiobiškio;	6) Musninkų;
3) Gelvonų;	7) Kernavės;
4) Jauniūnų;	8) Zibalų.

**Bendri
duomenys**

Priedas 3

Tiesinių regresinių modelių specifikacijos

Analizuojant apklausos metu gautus duomenis buvo naudojama *SPSS 12.0 for Windows* statistinių duomenų apdorojimo programa. Pasitelkus tiesinę regresinę analizę buvo sudaryti šie modeliai:

a) užimtumo tiesinis regresinis modelis;

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,750(a)	,562	,554	,332

a Predictors: (Constant), pajamos, Koks Jusu amzius?, kiek turite vaiku?, Ar naudojasi internetu?

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,304	,112		-2,705	,007
	kiek turite vaiku?	-,054	,015	-,161	-3,588	,000
	Ar naudojasi internetu?	,187	,049	,186	3,819	,000
	Koks Jusu amzius?	,012	,002	,240	5,277	,000
	pajamos	,001	,000	,590	12,218	,000

a Dependent Variable: Ar dirba?

b) pajamų tiesinis regresinis modelis;

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,762(a)	,580	,572	320,53017

a Predictors: (Constant), Koks jusu issilavinimas?, kokiam Lietuvos visuomenes sluoksniui save priskirtumet?, Ar dirba?, ar siuo metu gaunamu pajamu uztenka pagrindiniu jusu poreikiu patenkinumui?

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	59,988	76,774		,781	,435
	Ar dirba?	516,417	48,483	,524	10,651	,000
	ar siuo metu gaunamu pajamu uztenka pagrindiniu jusu poreikiu patenkinumui?	171,269	33,982	,250	5,040	,000
	kokiam Lietuvos visuomenes sluoksniui save priskirtumet?	31,511	14,546	,104	2,166	,031
	Koks jusu issilavinimas?	65,354	21,781	,151	3,000	,003

a Dependent Variable: pajamos

c) santuokinės padėties tiesinis regresinis modelis;

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,448(a)	,201	,190	1,22980

a Predictors: (Constant), Koks Jusu amzius?, Ar turi automobili?, kiek turite vaiku?

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2,921	,402		7,267	,000
	kiek turite vaiku?	,164	,057	,177	2,866	,005
	Ar turi automobili?	-,256	,050	-,315	-5,098	,000
	Koks Jusu amzius?	-,022	,008	-,164	-2,691	,008

a Dependent Variable: Kokia jusu seimynine padetis?

d) išsilavinimo tiesinis regresinis modelis;

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,689(a)	,475	,461	,833

a Predictors: (Constant), Amziaus struktura, pajamos, Kokios gyvenimo salygos?, Ar domisi politika?, Ar turite vairuotojo pazymejima?, Ar naudojasi internetu?

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,883	,251		3,519	,001
	pajamos	,001	,000	,316	5,860	,000
	Kokios gyvenimo salygos?	,074	,020	,230	3,757	,000
	Ar turite vairuotojo pazymejima?	,292	,130	,125	2,240	,026
	Ar naudojasi internetu?	,375	,152	,163	2,464	,015
	Ar domisi politika?	,185	,078	,130	2,378	,018
	Amziaus struktura	,295	,084	,185	3,499	,001

a Dependent Variable: Koks jusu issilavinimas?

e) gyvenimo sąlygų tiesinis regresinis modelis;

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,662(a)	,438	,428	2,648

a Predictors: (Constant), Ar naudojasi internetu?, Kokia jusu seimynine padetis?, kokia Lietuvos visuomenes sluoksniui save priskirtumet?, Koks jusu issilavinimas?

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	5,348	,705		7,583	,000
	kokiam Lietuvos visuomenes sluoksniui save priskirtumet?	,397	,118	,183	3,356	,001
	Kokia jusu seimynine padetis?	-,400	,130	-,156	-3,079	,002
	Koks jusu issilavinimas?	,739	,177	,239	4,171	,000
	Ar naudojasi internetu?	2,704	,427	,382	6,328	,000

a Dependent Variable: Kokios gyvenimo salygos?

f) dalyvavimo bendruomeninėje veikloje tiesinis regresinis modelis;

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,298(a)	,089	,081	,420

a Predictors: (Constant), Ar domisi politika?, Kokios gyvenimo salygos?

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,112	,089		-1,256	,210
	Kokios gyvenimo salygos?	,018	,008	,148	2,249	,026
	Ar domisi politika?	,125	,036	,227	3,456	,001

a Dependent Variable: Ar dalyvauja ikurtos kaimo bendruomenes veikloje

g) domėjimosi politika tiesinis regresinis modelis;

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,454(a)	,207	,196	,713

a Predictors: (Constant), Ar dalyvauja ikurtos kaimo bendruomenes veikloje, Koks jusu issilavinimas?, Koks Jusu amzius?

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,180	,221		,815	,416
	Koks jusu issilavinimas?	,202	,043	,288	4,679	,000
	Koks Jusu amzius?	,014	,005	,187	3,003	,003
	Ar dalyvauja ikurtos kaimo bendruomenes veikloje	,364	,110	,201	3,297	,001

a Dependent Variable: Ar domisi politika?